

Hallituksen esitys eduskunnalle

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista. Esitys liittyy pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelman kirjaukseen, jonka mukaan potilas- ja sosiaaliasiamestointia parannetaan.

Esityksen mukaan nykyisten asiamies-nimikkeiden sijaan otettaisiin käyttöön sukupuolineutraalit nimikkeet: potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava. Ehdotetussa laissa säädettäisiin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä sekä potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan riippumattomuudesta, kelpoisuudesta ja tehtävistä. Lisäksi laissa säädettäisiin henkilötietojen käsittelystä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnassa.

Esityksen mukaan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäisivät julkisen ja yksityisen sosiaali- ja terveydenhuollon, työterveyshuollon sekä varhaiskasvatuksen osalta hyvinvointialueet ja Helsingin kaupunki. Lisäksi HUS-yhtymä järjestäisi potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisensä ja tuottamansa terveydenhuollon osalta. Valtio järjestäisi potilasasiavastaavien toiminnan valtion mielisairaaloissa annettavassa terveyden- ja sairaanhoidossa, Puolustusvoimien terveydenhuoltoyksikön järjestämissä ja tuottamissa terveyden- ja sairaanhoidon palveluissa ja Vankiterveydenhuollon yksikön järjestämissä ja tuottamissa terveyden- ja sairaanhoidon palveluissa. Lisäksi Työterveyslaitos järjestäisi potilasasiavastaavien toiminnan tuottamissaan terveyden- ja sairaanhoidon palveluissa.

Potilasasiavastaavia ja sosiaaliasiavastaavia olisi nimettävä riittävästi ottaen huomioon potilaiden ja asiakkaiden palvelutarpeet. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tehtävät vastaisivat pitkälti nykyisiä potilas- ja sosiaaliasiamestojen tehtäviä. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnalle olisi nimettävä vastuuhenkilö, jonka tehtävänä olisi muun muassa ohjata, koordinoita ja kehittää potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa sekä koota potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien kanssa vuosittain selvitys potilaiden ja asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehityksestä toiminnan järjestäjälle. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuus ja puolueettomuus tulisi turvata heidän hoitaessaan tehtäviään. Riippumattomuutta turvattaisiin muun muassa sillä, että toiminta olisi järjestettävä erillään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvistä tehtävistä. Potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja toiminnan vastuuhenkilön tehtäviin edellytettäisiin soveltuvaa ylempää korkeakoulututkintoa ja tehtävän edellyttämää tehtäväalan tuntemusta.

Kukin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäjä olisi rekisterinpitäjä järjestämisvastuulleen kuuluvan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjoille. Lisäksi laissa säädettäisiin henkilötietojen käsittelystä ja siihen liittyvistä suoja-toimista, henkilötietojen kirjaamisvelvoitteesta sekä asiakirjojen säilyttämisajasta.

Lain tavoitteena on edistää potilaan sekä sosiaalihuollon ja varhaiskasvatuksen asiakkaan oikeuksien ja oikeusturvan toteutumista parantamalla potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaedellytyksiä ja riippumattomuutta sekä toiminnan laatua.

Ehdotetun uuden lain myötä kumottaisiin nykyiset potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, jäljempänä potilaslaki) ja sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000, jäljempänä sosiaalihuollon asiakaslaki) säännökset potilasasiamiehestä ja sosiaaliasiamiehestä.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2024. Henkilötietojen kirjaamista koskevia säännöksiä sovellettaisiin viimeistään 1.1.2025 alkaen. Lisäksi laissa olisi siirtymäsäännös koskien potilasasiavastaavien kelpoisuusvaatimuksia.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIAALLINEN SISÄLTÖ.....	1
PERUSTELUT	4
1 Asian tausta ja valmistelu	4
2 Nykytila ja sen arviointi.....	4
2.1 Perusoikeudet	4
2.2 Potilas- ja sosiaaliasiamiestoiminta ja sitä koskeva sääntely	5
2.3 Selvitys sosiaali- ja potilasasiamestoinnasta.....	8
2.4 Nykytilan arviointi	8
3 Tavoitteet	9
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	10
4.1 Keskeiset ehdotukset.....	10
4.2 Pääasialliset vaikutukset.....	12
4.2.1 Taloudelliset vaikutukset	12
4.2.1.1 Vaikutukset väestöryhmien ja kotitalouksien taloudelliseen asemaan.....	12
4.2.1.2 Vaikutukset julkiseen talouteen	12
4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	16
4.2.3 Muut yhteiskunnalliset vaikutukset.....	17
4.2.3.1 Vaikutukset kansalaisten asemaan ja toimintaan yhteiskunnassa	17
4.2.3.2 Vaikutukset yhdenvertaisuuteen, lapsiin ja sukupuolten tasa-arvoon.....	17
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot	17
5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset.....	17
5.1.1 Potilasasiavastaavien toiminnan järjestämistapa.....	17
5.1.2 Korotettu irtisanomissuoja	18
5.1.3 Vaihtoehdot asiamies-nimikkeelle	19
6 Lausuntopalaute	20
7 Säännöskohtaiset perustelut	20
7.1 Laki potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista	20
7.2 Laki varhaiskasvatuslain muuttamisesta	53
8 Voimaantulo	53
9 Toimeenpano ja seuranta	53
10 Suhde muihin esityksiin.....	54
10.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä.....	54
11 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys	54
11.1 Kielelliset oikeudet	54
11.2 Henkilötietojen suoja	56
LAKIEHDOTUKSET	60
1. Laki potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista	60
2. Laki varhaiskasvatuslain muuttamisesta	66
LIITE	67
RINNAKKAISTEKSTIT	67
Laki varhaiskasvatuslain muuttamisesta	67

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelman mukaan potilas- ja sosiaaliasiamies-toimintaa parannetaan. Hallitusohjelmakirjauksen johdosta sosiaali- ja terveysministeriö teetti vuonna 2020 selvityksen asiamiestoiminnan nykytilasta ja haasteista (Selvitys sosiaali- ja potilasasiamiestoiminnasta: Asiamiestoiminnan tausta, nykytila ja tulevaisuus. Tuomas Kumpula. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:13).

Esitys on valmisteltu sosiaali- ja terveysministeriössä virkatyönä syksyn 2021 ja kevään 2022 kuluessa. Valmistelussa on otettu huomioon muun muassa sosiaali- ja terveysministeriön teettämän sosiaali- ja potilasasiamiestoimintaa koskevan selvityksen ehdotukset. Valmistelun kuluessa on järjestetty keskustelutilaisuuksia potilas- ja sosiaaliasiamiestoiminnan asiantuntijoiden, Kuntaliiton, hyvinvointialueiden edustajien ja Hyvinvointiala HALI ry:n kanssa. Lisäksi valmistelussa on tehty yhteistyötä oikeusministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön, puolustusministeriön, Puolustusvoimien ja Terveystieteiden- ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa sekä selvitetty Työterveyslaitoksen näkemyksiä. Työ- ja elinkeinoministeriön kanssa on selvitetty työlainsäädäntöön liittyviä kysymyksiä. Lisäksi Kotimaisten kielten keskus (Kotus) on antanut lausuntonsa potilas- ja sosiaaliasiamiesten sukupuolineutraalien nimikkeiden osalta.

Esitysluonnoksesta järjestettiin lausuntokierros ajalla...Lausunnon antoi yhteensä... eri tahoja. Lausuntopalautetta ja sen huomioimista käsitellään jaksossa 6.

Esitys on käsitelty kuntatalouden ja -hallinnon neuvottelukunnassa...

Lainsäädännön arviointineuvosto antoi lausunnon hallituksen esitysluonnoksesta...

Hallituksen esitystä koskevat asiakirjat ovat saatavissa osoitteessa valtioneuvosto.fi/hankkeet tunnisteella STM118:00/2021.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Perusoikeudet

Perustuslain 19 §:n 1 momentissa on turvattu oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Välttämättömällä toimeentulolla ja huolenpidolla tarkoitetaan sellaista tulotasoa ja palveluja, joilla turvataan ihmisarvoisen elämän edellytykset (HE 309/1993 vp, s. 69). Säännöksen tarkoittama huolenpito tarkoittaa muun muassa sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Perustuslain 19 §:n 3 momentissa on julkiselle vallalle säädetty velvoite turvata jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistää väestön terveyttä. Säännöstä täydentävät sosiaali- ja terveydenhuollon yleis- ja erityislainsäädännön ja useiden muiden erityislakien säännökset kuntien velvollisuudesta järjestää sosiaali- ja terveydenhuolto. Julkisen vallan on perustuslain 22 §:n mukaan turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Sosiaali- ja potilasasiamiestjärjestelmä ei ole perustoimeentulon turvan ydinaluetta, mutta se on osa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmää ja sillä on merkitystä erityisesti oikeusturvan toteutumisen näkökulmasta. Yksilön oikeusturvan takaava periaate on ilmaistu perustuslain 21 §:ssä, jonka mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun

riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuul-
luksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeu-
denkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Säännös on merkityksellinen potilas- ja sosiaaliasiamiestoiminnassa käsiteltävien henkilötieto-
jen kannalta. Perustuslain 10 §:n mukaista suojaa täydentävät ihmisoikeuksien ja perusvapauk-
sien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (Euroopan ihmisoikeussopimus) 8 artiklan mukai-
nen yksityiselämän suoja sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 7 artiklassa turvattu yksi-
tyiselämän suoja ja 8 artiklassa turvattu henkilötietojen suoja. Lisäksi Suomea velvoittaa Eu-
roopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679 luonnollisten henkilöiden suojelusta
henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY
kumoamisesta (yleinen tietosuojasetus) sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi
(EU) 2016/680 luonnollisten henkilöiden suojelusta toimivaltaisten viranomaisten suoritta-
massa henkilötietojen käsittelyssä rikosten ennalta estämistä, tutkimista, paljastamista tai rikok-
siin liittyviä syytetoimia tai rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa varten sekä näi-
den tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja neuvoston puitepäätöksen 2008/977/YOS kumoamisesta
(rikosasioiden tietosuojadirektiivi).

Perustuslain 17 §:ssä säädetään oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin. Säännös on merkityk-
sellinen potilas- ja sosiaaliasiamiesten palveluissa käytettävän kielen osalta. Säännöksen mu-
kaan suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja
muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimitus-
kirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruot-
sinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden
mukaan. Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää
ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisen oikeudesta käyttää saamen kieltä viran-
omaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis-
ja käännöspäätöksiä tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.

2.2 Potilas- ja sosiaaliasiamiestoiminta ja sitä koskeva sääntely

Voimassa olevan potilaslain 11 §:n 1 momentin mukaan terveydenhuollon toimintayksikölle on
nimettävä potilasasiamies. Kahdella tai useammalla toimintayksiköllä voi myös olla yhteinen
potilasasiamies.

Potilaslain velvoite potilasasiamiehen nimeämisestä koskee sekä julkisesti järjestettyä (kuntien,
kuntayhtymien ja valtion järjestämää) terveydenhuoltoa että yksityistä terveydenhuoltoa. Kun-
nat vastaavat nykyisin perusterveydenhuollon palvelujen järjestämisestä ja sairaanhoitopiirit
pääosin erikoissairaanhoidon järjestämisestä. Kunnat ja sairaanhoitopiirit nimeävät potilaslain
mukaisesti terveydenhuollon toimintayksiköilleen potilasasiamiehet. Valtio on velvollinen jär-
jestämään potilasasiamiestoiminnan terveydenhuollon toimintayksiköissään, joita ovat valtion
mielisairaalat, Puolustusvoimien terveydenhuollon järjestämisvastuussa oleva yksikkö ja Van-
kiterveydenhuollon yksikkö. Lisäksi itsenäisenä julkisoikeudellisena yhteisönä toimiva Työter-
veyslaitos järjestää potilasasiavastaavien toiminnan tuottamissaan terveyden- ja sairaanhoidon
palveluissa. Myös yksityiset terveydenhuollon palveluntuottajat nimeävät nykyisin toimintayk-
siköilleen potilasasiamiehet. Yksityiset terveydenhuollon palveluntuottajat tuottavat asiakkai-
den itse tai esimerkiksi vakuutusyhtiön maksamia palveluja, työnantajien hankkimia työterveys-
huollon palveluja sekä kuntien, kuntayhtymien ja valtion ostopalveluna hankkimia palveluja.
Kukin julkinen ja yksityinen terveydenhuollon toimintayksikkö vastaa järjestämästään potilas-
asiamiestoiminnasta aiheutuvista kustannuksista. Käytännössä palveluja järjestävän kunnan tai

kuntayhtymän potilasasiamiehet ovat neuvoneet myös asiakkaita, jotka ovat saaneet kunnan tai kuntayhtymän hankkimia terveydenhuollon palveluja yksityiseltä palveluntuottajalta.

Sosiaalihuollon asiakaslain 24 §:n 1 momentin mukaan kunnan on nimettävä sosiaaliasiamies. Säännöksen mukaan kahdella tai useammalla kunnalla voi olla yhteinen sosiaaliasiamies. Kunta vastaa alueensa sosiaaliasiamiestoiminnan järjestämiskustannuksista. Kunnan nimeämä sosiaaliasiamies toimii ilman erillistä nimeämistä sosiaaliasiamiehenä myös kunnan alueella toimivien yksityisten sosiaalihuollon yksiköiden osalta.

Kunnan sosiaaliasiamiehen tehtäviin kuuluvat nykyisin sosiaaliasiamiestehtävät myös varhaiskasvatuksen palveluissa (varhaiskasvatustalain (540/2018) 53 §). Varhaiskasvatuksen palveluja järjestävät kunnat ja kuntayhtymät, jolloin palvelut voidaan tuottaa omana toimintana, ostopalveluina tai ottamalla käyttöön palveluseteli. Lisäksi tarjolla on yksityisten palveluntuottajien varhaiskasvatuksen palveluja, joihin asiakas voi saada yksityisen hoidon tukea Kansaneläkelaitokselta. Varhaiskasvatuksen valtakunnallinen ohjaus valtionhallinnossa siirtyi vuoden 2013 alusta alkaen sosiaali- ja terveysministeriöstä opetus- ja kulttuuriministeriöön. Tässä yhteydessä silloinen sosiaalipalveluihin kuulunut lasten päivähoito otettiin osaksi kasvatus- ja koulutusjärjestelmää. Siirron yhteydessä katsottiin kuitenkin tarpeelliseksi soveltaa varhaiskasvatukseen edelleen toistaiseksi sosiaalihuollon lainsäädäntöä soveltuvien osin, koska opetustoimen lainsäädännössä ei ollut vastaavia säännöksiä eikä uutta varhaiskasvatusta koskevaa lainsäädäntöä voitu valmistella niin nopeassa aikataulussa. Tällä ratkaisulla haluttiin varmistaa se, ettei varhaiskasvatustalain palvelujen asiakkaiden ja henkilöstön asema heikkene. Hallinnonalasiirron yhteydessä lakiin lasten päivähoitosta annetun lain muuttamisesta (909/2012) kirjattiin viittaussäännös muun muassa sosiaalihuollon asiakaslain soveltamisesta varhaiskasvatuksessa. Tässä yhteydessä katsottiin tarkoituksenmukaiseksi, että sosiaaliasiamies toimisi edelleen myös varhaiskasvatuksen toimialalla, koska sivistystoimessa ei ole muuta vastaavaa viranomaistahoa, joka hoitaisi sosiaaliasiamiehelle kuuluvien tehtävien tapaisia tehtäviä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä vastuu mukaan lukien sosiaali- ja potilasasiamiestoiminnan järjestäminen siirtyy vuoden 2023 alusta alkaen kunnilta ja kuntayhtymiltä hyvinvointialueille, joiden palvelukseen siirtyvät myös nykyiset kuntien ja kuntayhtymien palveluksessa olevat potilas- ja sosiaaliasiamiehet. Vuoden 2023 alusta alkaen hyvinvointialueen on nimettävä sosiaaliasiamies ja hyvinvointialueen kullekin terveydenhuoltoyksikölle on nimettävä potilasasiamies.

Potilaslain 11 §:n 2 momentin mukaan potilasasiamiehen tehtävänä on neuvoa potilaita potilaslain soveltamiseen liittyvissä asioissa, avustaa potilasta muun muassa muistutuksen teossa, tiedottaa potilaan oikeuksista sekä toimia muutenkin potilaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi. Sosiaalihuollon asiakaslain 24 §:n 2 momentin mukaan sosiaaliasiamiehen tehtävänä on neuvoa asiakkaita sosiaalihuollon asiakaslain soveltamiseen liittyvissä asioissa, avustaa asiakasta muistutuksen teossa, tiedottaa asiakkaan oikeuksista, toimia muutenkin asiakkaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi sekä seurata asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä kunnassa ja antaa siitä selvitys vuosittain kunnanhallitukselle. Potilas- ja sosiaaliasiamiesten tehtävät vastaavat pitkälti toisiaan, mutta erona on se, ettei potilasasiamiehille ole säädetty velvollisuutta antaa vuosittaista selvitystä kunnanhallitukselle.

Sosiaalihuollon asiakaslain 24 a §:n mukaan sosiaaliasiamiehen tehtävään on kelpoinen sosiaalitoimintajärjestäjä tai henkilö, jolla on tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto ja alan tunnetus. Potilasasiamiehille ei ole nykyisin säädetty kelpoisuusvaatimuksia.

Tilastokeskuksen kuntasektorin palkkatilaston mukaan vuonna 2020 kuntien ja kuntayhtymien palveluksessa oli 51 potilas- ja sosiaaliasiamiehestä. Sosiaaliasiamiehenä työskentelevistä iso

osa työskentelee joko päätoimisena sosiaaliasiamiehenä tai päätoimisena sosiaali- ja potilasasiamiehenä. Potilasasiamiehet toimivat sekä päätoimisina että varsinkin pienemmissä terveydenhuollon toimintayksiköissä usein sivutoimisina muun työn ohella. Kunnat hankkivat potilas- ja sosiaaliasiamiehen palveluja myös toisilta kunnilta tai kuntayhtymiltä tai muilta palveluntuottajilta kuten sosiaalialan osaamiskeskuksilta tai yksityisiltä palveluntuottajilta. Ostopalveluina hankittujen asiamiesten määrästä ei ole olemassa tarkkaa tietoa. Kuitenkin pääosa sosiaaliasiamiehistä työskentelee julkisen sektorin palveluksessa, samoin kuin lähes kaikki julkisen erikoissairaanhoidon piirissä työskentelevät potilasasiamiehet. Kuntien ja kuntayhtymien palveluksessa olevista 51 potilas- ja sosiaaliasiamiehestä 78,4 % oli suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon ja 3,9 % tohtorin tutkinnon (yhteensä 82,3 %). Lopuilla kuntien ja kuntayhtymien palveluksessa olevista asiamiehistä oli tätä alempi tutkinto (alempi korkeakouluaste 9,8 %, alin korkea-aste 5,9 % ja toinen aste 2 %).

Valtion terveydenhuollon yksiköissä toimivat potilasasiamiehet ovat valtion palveluksessa. Valtion terveydenhuollon yksiköiden potilasasiamiehillä on useimmiten ollut ylempi korkeakoulututkinto tai vähintään alempi korkeakoulututkinto.

Puolustusvoimien terveydenhuollossa potilasasiamiehinä ovat toimineet yleensä sosiaalikirjaajat, jotka hoitavat potilasasiamiehen tehtävien lisäksi varusmiesten sosiaaliosioihin liittyviä tehtäviä sekä toimivat tapaturma-asiamiehinä. Sosiaalikirjaajien ammatillisesta pätevyydestä ei ole säädetty. Sosiaalikirjaajien tehtäviin on käytännössä voitu nimetä esimerkiksi sosiaalityöntekijän tai sosionomin koulutuksen saaneita, mutta tätä ei edellytetä säädösten noina. Joukko-osastot nimeävät potilasasiamiehet, joten he eivät toimi puolustusvoimien terveydenhuoltoyksikön alaisuudessa. Potilasasiamiehiä on nykyisin 19 ja heitä on nimettyinä 1-2 varuskuntaa kohden. Potilasasiamiehet neuvovat Puolustusvoimien terveydenhuoltoyksikön järjestämiä palveluja käyttävien henkilöiden lisäksi työterveyshuollon palveluja käyttävää palkattua henkilöstöä.

Valtion mielisairaaloita ovat Niuvanniemen ja Vanhan Vaasan sairaalat. Vanhan Vaasan sairaalan nykyinen potilasasiamies on koulutukseltaan humanististen tieteiden kandidaatti ja toimii tehtävässään oman toimistosihteerin työnsä ohella käyttäen potilasasiamiehen tehtävän hoitamiseen noin 7-8 tuntia viikossa. Lisäksi potilasasiamiehelle on nimetty varahenkilöt (osastonhoitaja ja sairaanhoitaja). Niuvanniemen sairaalassa potilasasiamiehinä toimii kolme sosiaalityöntekijän virassa olevaa virkamiestä. Potilasasiamiehen tehtäviin käytetään yhteensä noin 0,1 htv (150 h/v). Tämän lisäksi potilasasiamiehenä pääasiassa toimineen sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluu erilaisia potilaan asemaan ja oikeuksiin liittyviä suunnittelu- ja kehittämistehtäviä sekä potilaiden avustaminen erilaisissa potilaan oikeuksiin liittyvissä kirjallisissa asioissa.

Vankiterveydenhuollon yksiköt toimivat vankiloiden yhteydessä (27 poliklinikkaa, 12 hammashoitola, psykiatrinen vankisairaala ja somaattinen sairaala). Vankiterveydenhuollossa potilasasiamiehenä on toiminut yleensä sosiaalityöntekijä, jonka työajasta noin 20 % on käytetty potilasasiamiehen tehtäviin. Nykyisin potilasasiamiehenä työskentelee omien tehtävien ohella toimistos sihteeri, jolla on aiempaa kokemusta potilasasiamiehen työstä.

Työterveyslaitoksen potilasasiamiehenä toimii nykyisin sairaanhoitaja oman työnsä ohessa. Potilasasiamiehen tehtäviin arvioidaan kuluvan työaika noin 25 h vuodessa. Asiakkaiden yhteydenotot liittyvät pääsääntöisesti tyytymättömyyteen työlääkätieteen klinikan prosesseihin.

Valtion järjestämien tai tuottamien sosiaalipalvelujen osalta ei ole säädetty erikseen sosiaaliasiamiespalveluista, mutta käytännössä kuntien sosiaaliasiamiehet ovat neuvoneet myös kyseis-

ten palvelujen asiakkaita. Valtion sosiaalipalveluja annetaan muun muassa valtion kouluko-
deissa, Vanajan vankilan perheosastolla ja turvakodeissa, jotka ovat sosiaalihuollon toimintayk-
siköitä.

Yksityiset terveydenhuollon toimintayksiköt ovat hyvin eri kokoisia ja potilasasiamiestoiminta
on järjestetty vaihtelevasti sivu- tai päätoimisena, omana toimintana tai ostopalveluna. Asia-
miesten määrästä tai heidän koulutuksestaan ei ole olemassa tarkkoja tietoja, mutta arvion mu-
kaan potilasasiamiehen tehtävissä toimii useita satoja potilasasiamiehiä eri asteisella koulutuk-
sella.

Nykyisin lainsäädännössä ei ole säädetty potilas- ja sosiaaliasiamiesten toiminnassa syntyvistä
asiakirjoista, niiden käsittelystä tai rekisterinpidosta. Myöskään asiamiestoimintaa koskevaa ti-
lastointia ei ole järjestetty valtakunnallisesti. Asiakastietojen kirjaamiseen ja tilastointiin liitty-
vät käytännöt vaihtelevat toimijoittain. Osalla toimijoista on käytössään asiakirjahallinnan mah-
dollistavat tietojärjestelmät ja asiakastietojen kirjaaminen ja tilastointi on järjestäytyntä ja
säännönmukaista. Osa toimijoista ei kirjaa asiakastietoja tai niitä kirjataan satunnaisesti eikä
kaikilla ole käytössään tietojärjestelmiä.

2.3 Selvitys sosiaali- ja potilasasiamiestoiminnasta

Sosiaali- ja terveysministeriön teettämässä selvityksessä sosiaali- ja potilasasiamiestoiminnasta
(Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:13) on ehdotettu, että lainsäädän-
nön kautta tulisi varmistaa sekä sosiaaliasiamiesten että potilasasiamiesten yhdenmukainen hal-
linnollinen sijainti sekä nimeäminen niin, että tällä aidosti tuetaan asiamestoiminnan riippu-
mattomuutta, ammattimaisuutta ja päätoimisuutta. Toiminnan tulisi olla yhdenmukaisempaa ja
hallitumpaa. Kunkin alueellisesti sosiaali- ja terveyspalveluista vastaavan viranomaisen olisi
nimettävä sosiaaliasiamiehet ja potilasasiamiehet alueen väestömäärään suhteutettuna. Jokai-
sella alueella tulisi olla yksi sosiaaliasiamies 100 – 150 000 asukasta ja yksi potilasasiamies 100
– 150 000 asukasta kohden. Sekä sosiaaliasiamies että potilasasiamies toimisivat asiamiehinä
niin, että toiminta-alue kattaa sekä julkisen että yksityisen sosiaali- ja terveydenhuollon. Lisäksi
selvityksessä ehdotetaan, että asiamestoimintaa ohjaamaan nimettäisiin alueittain joh-
tava/koordinoiva asiamies. Suomeen tulisi luoda ehdotuksen mukaan kansallinen rekisteri, jossa
on ajantasaiset tiedot alueittain sekä sosiaali- että potilasasiamiehistä.

Selvityksessä on ehdotettu, että asiamestoiminnan riippumattomuuden turvaamiseksi asiamie-
helle tulisi säätää lainsäädännöllä korotettu irtisanomissuoja. Lisäksi ehdotetaan, että potilas-
asiamiehille tulisi kirjata muodolliset kelpoisuusvaatimukset lainsäädäntöön. Potilasasiamies-
toiminnan laadun parantamiseksi ja turvaamiseksi potilasasiamiehelle tulisi selvityksen ehdo-
tusten mukaan asettaa muodolliseksi kelpoisuusvaatimukseksi soveltuva ylempi korkeakoulu-
tutkinto.

Selvityksessä ehdotetaan lisäksi, että potilasasiamiehen raportointivelvoite tulisi lisätä potilas-
asiamiehen tehtäväksi lainsäädäntöön. Myös sosiaali- ja potilasasiamiesten avustamistehtävän
sanamuotoa lainsäädännössä tulisi tarkentaa. Lisäksi selvityksessä todetaan, että toimintaan tu-
lisi luoda selkeät, yhtenäiset tavat kirjata ja tilastoida yhteydenottojen määrää ja laatua, jotta
asiamiehille kertyvien yhteydenottojen määrää ja laatua voitaisiin mitata.

2.4 Nykytilan arviointi

Asiamestoiminta ei ole Suomessa yhtenäisellä tavalla järjestettyä toimintaa. Suurin haaste kos-
kee nimenomaan potilasasiamestoimintaa, jossa tavat tuottaa palvelua eroavat suhteessa enem-

män kuin sosiaaliasiamiesten kesken. Suomessa on useita vakiintuneita potilasasiamiestoimi-joita isojen sairaanhoitopiirien yhteydessä, mutta toisaalta iso joukko potilasasiamiehiä erityisesti yksityisellä sektorilla, jotka tekevät työtään hyvin pienellä työmäärällä sivutoimisesti. Hoidettaessa tehtävää pienellä työmäärällä sivutoimisesti ei asiamiehen tehtävässä tarvittava osaaminen usein kerry vastaavalla tavalla kuin hoidettaessa tehtävää päätoimisesti. Pienet asiakas-volyymit eivät myöskään mahdollista synergiaetuja tai toiminnan tehokkuutta verrattuna suu-rempiin volyymeihin.

Potilas- ja sosiaalimiestoiminnan järjestämistä ei ole nykyisin kaikilta osin resursoitu riittävästi. Tilanne vaihtelee eri puolilla maata ja myös palveluntuottajakohtaisesti. Esimerkiksi potilas- tai sosiaaliasiamiesten saavutettavuus on joillain alueilla heikompaakaan eikä kaikissa kunnissa ole jär-jestetty asiakkaille mahdollisuutta tarvittaessa henkilökohtaiseen tapaamiseen potilas- tai sosi-aaliasiamiehen kanssa. Yksityissektorilla suuremmat palveluntuottajat ovat pystyneet järjestä-mään potilasasiamiestoiminnan usein paremmin kuin pienemmät palveluntuottajat.

Potilas- ja sosiaaliasiamiestoimintaa ei ole nykyisin aina järjestetty siten, että toiminnan riippu-mattomuus voitaisiin turvata. Esimerkiksi potilasasiamiehenä on saattanut toimia henkilö, joka osallistuu hoidon antamiseen potilaille. Tämä vähentää asiakkaan luottamusta toiminnan puo-lueettomuuteen.

Asiamiestoiminnalle ei ole velvoitettu nimettäväksi nykyisin vastuuhenkilöä, mutta suurem-missa organisaatioissa tällainen on käytännössä voitu nimetä ohjaamaan toimintaa. Vastuuhenk-ilön nimeämiseksi on nähty tarvetta, sillä se mahdollistaa paremmin toiminnan yhdenmukais-tamisen ja koordinoimisen.

Potilasasiamiehille ei ole nykyisin säädetty kelpoisuusvaatimuksia toisin kuin sosiaaliasiamie-hille, vaikka tehtävien vaatavuustasot vastaavat toisiaan. Tätä voidaan pitää epäkohtana, sillä potilasasiamiehen ja sosiaaliasiamiehen koulutustasolla on merkittävästi vaikutusta palvelujen laatuun.

Potilasasiavastaavilla ei ole nykyisin lain mukaista velvoitetta laatia vuosittain selvitystä kun-nanhallitukselle kuten sosiaaliasiamiehillä, mutta käytännössä monet potilasasiamiehet ovat kuitenkin laatineet vuosittaisen selvityksen. Selvitys on nähty tarpeelliseksi myös potilasasia-miestoiminnassa, sillä sitä kautta toiminnan järjestäjä saa tietoa palvelujen kehittämistarpeista.

Nykyisin lainsäädännössä ei ole säädetty potilas- ja sosiaaliasiamiesten toiminnassa syntyvistä asiakirjoista, niiden käsittelystä tai rekisterinpidosta, eikä myöskään asiamiestoimintaa koske-vaan tilastointia ole järjestetty valtakunnallisesti, mistä johtuen asiakastietojen kirjaamiseen ja tilastointiin liittyvät käytännöt vaihtelevat toimijoittain ja asiakastietojen kirjaaminen ja asiakir-jojen säilyttäminen saattaa olla puutteellista.

Sosiaali- ja potilasasiamiehistä ei ole nykyisin olemassa mitään valtakunnallista rekisteriä, mitä on pidetty puutteena. Valtakunnallinen rekisteri mahdollistaisi paremmin myös valtakunnalli-sen ohjauksen ja kehittämisen.

3 Tavoitteet

Ehdotettavan lain tavoitteena on edistää potilaan sekä sosiaalihuollon ja varhaiskasvatuksen asi-akkaan oikeuksien ja oikeusturvan toteutumista parantamalla potilasasiavastaavien ja sosiaali-asiavastaavien toimintaedellytyksiä ja toiminnan laatua. Tavoitteena on, että potilasasiavastaa-vien ja sosiaaliasiavastaavien palveluja olisi saatavilla potilaiden ja asiakkaiden palvelutarpeen

mukaisesti. Keskittämällä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta hyvinvointialueiden järjestettäväksi sekä julkisen että yksityisen sosiaali- ja terveydenhuollon osalta tavoitellaan myös toiminnan synergiaetuja. Tavoitteena on vahvistaa ja potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien osaamista säätämällä myös kelpoisuusvaatimuksista, mikä myös parantaisi toiminnan laatua. Säätelyllä on tarkoitus turvata myös potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuutta sekä puolueettomuutta, mitä edistäisi vaatimus toiminnan järjestämisestä erillään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvistä tehtävistä. Säätämällä toiminnan vastuuhenkilöstä on tarkoitus edistää potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan yhtenäisiä toimintatapoja sekä toiminnan kehittämistä. Säätämällä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjojen rekisterinpidosta ja henkilötietojen käsittelystä on tarkoitus saattaa säätely vastaamaan perustuslain ja tietosuoja-asetuksen edellytyksiä.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Esityksen mukaan nykyisten asiamies-nimikkeiden sijaan otettaisiin käyttöön sukupuolineutraalit nimikkeet: potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava.

Esityksen mukaan hyvinvointialueet, mukaan lukien Helsingin kaupunki, järjestäisivät potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan julkisen ja yksityisen sosiaali- ja terveydenhuollon, työterveyshuollon sekä varhaiskasvatuksen osalta. Hyvinvointialueiden potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tehtäväalueeseen kuuluisi hyvinvointialueen järjestämä ja tuottama sosiaali- ja terveydenhuolto, valtion ja itsenäisen julkisoikeudellisen yhteisön järjestämät ja tuottamat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut lukuun ottamatta valtion mielisairaaloiden, Vankiterveydenhuollon, Puolustusvoimien sekä Työterveyslaitoksen terveydenhuollon palveluja, kuntien järjestämät ja tuottamat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut, kuntien ja yksityisten järjestämät ja tuottamat varhaiskasvatuspalvelut, yksityisten järjestämät ja tuottamat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut sekä työnantajan järjestämät työterveyshuollon palvelut. HUS-yhtymä järjestäisi potilasasiavastaavien toiminnan järjestämänsä ja tuottamansa terveydenhuollon osalta. Hyvinvointialueet ja HUS-yhtymä voisivat hankkia potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluja yksityiseltä palveluntuottajalta järjestämislain 12 §:ssä säädettyllä tavalla. Ne eivät voisi kuitenkaan hankkia potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilön tehtäviä yksityiseltä palveluntuottajalta.

Esityksen mukaan valtio järjestäisi potilasasiavastaavien toiminnan valtion mielisairaaloissa annettavassa terveyden- ja sairaanhoidossa, Puolustusvoimien terveydenhuoltoyksikön järjestämissä ja tuottamissa terveyden- ja sairaanhoidon palveluissa ja Vankiterveydenhuollon yksikön järjestämissä ja tuottamissa terveyden- ja sairaanhoidon palveluissa. Lisäksi Työterveyslaitos järjestäisi potilasasiavastaavien toiminnan tuottamissaan terveyden- ja sairaanhoidon palveluissa. Mainitut tahot voisivat sopia hyvinvointialueen kanssa siitä, että hyvinvointialue toteuttaa potilasasiavastaavien toiminnan kyseisen valtion viranomaisen tai laitoksen tai Työterveyslaitoksen puolesta.

Esityksessä ehdotetaan, että potilasasiavastaavia ja sosiaaliasiavastaavia olisi nimettävä riittävästi ottaen huomioon potilaiden ja asiakkaiden palvelutarpeet. Lisäksi potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnalle olisi nimettävä vastuuhenkilö. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tehtävät vastaisivat pitkälti nykyisiä potilas- ja sosiaaliasiamiesten tehtäviä. Heidän tulisi neuvoa potilaita ja asiakkaita potilaslain ja sosiaalihuollon asiakaslain soveltamiseen liittyvissä asioissa, neuvoa ja tarvittaessa avustaa potilasta tai asiakasta muistutuksen teke-

misessä, neuvoa, miten potilaan tai asiakkaan terveydenhuollon tai sosiaalihuollon oikeusturvaan liittyvä asia voidaan panna vireille toimivaltaisessa viranomaisessa, tiedottaa potilaan ja asiakkaan oikeuksista, koota tietoa potilaiden ja asiakkaiden yhteydenotoista ja seurata potilaiden ja asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä sekä toimia muutenkin potilaan ja asiakkaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi. Vastuuhenkilön tehtävänä olisi ohjata, koordinoita ja kehittää potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa, koota potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien kanssa vuosittain selvitys potilaiden ja asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehityksestä toiminnan järjestäjälle sekä tehdä yhteistyötä eri viranomaisten ja palveluntuottajien kanssa asiakkaan ja potilaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi.

Esityksen mukaan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuus ja puolueettomuus tulisi turvata heidän hoitaessaan tehtäviään. Riippumattomuutta turvattaisiin muun muassa sillä, että toiminta olisi järjestettävä erillään muista sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvistä tehtävistä. Potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja toiminnan vastuuhenkilön tehtäviin edellytettäisiin soveltuva ylemmää korkeakoulututkintoa ja tehtävään edellyttämää tehtäväalan tuntemusta. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluissa käytettävään kieleen sovellettaisiin kielilakia ja saamen kielilakia. Valtion sosiaali- tai terveydenhuollon palveluja saavilla asiakkailla olisi hyvinvointialueiden potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluissa samat kielelliset oikeudet kuin kyseisiä valtion palveluja saadessaan.

Esityksen mukaan kukin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäjä olisi rekisterinpitäjä järjestämistä vastaavien kuuluvassa potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnassa syntyneille asiakirjoille. Potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava olisi velvollinen kirjaamaan ja tallentamaan tietyt laissa säädetyt henkilötiedot sekä muut tehtäviensä suorittamisen kannalta välttämättömät henkilötiedot, kun kyse on muusta kuin yleisestä neuvonnasta. Lisäksi säädettäisiin siitä, että potilasasiavastaavalle ja sosiaaliasiavastaavalle saapuneet ja heidän laatimansa asiakirjat olisi pidettävä erillään rekisterinpitäjän muista asiakirjoista. Potilasasiavastaavalla ja sosiaaliasiavastaavalla olisi oikeus käsitellä hallussaan oleviin asiakirjoihin sisältyviä tehtäviensä suorittamisen kannalta välttämättömiä henkilötietoja salassapitosäännösten estämättä. Sähköisesti tallennettuihin henkilötietoihin olisi määriteltävä käyttöoikeudet ottaen huomioon kunkin potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tehtävät. Rekisterinpitäjän olisi säilytettävä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjoja ja lokitietoja 12 vuotta asian käsittelyn päättymisestä.

Hyvinvointialueen, HUS-yhtymän, valtion ja Työterveyslaitoksen omavalvontaan ja viranomaisvalvontaan niiden järjestäessä potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien toimintaa sovellettaisiin mitä erikseen säädetään mainittujen tahojen järjestämän sosiaali- ja terveydenhuollon omavalvonnasta ja viranomaisvalvonnasta. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston olisi lisäksi pidettävä potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista valtakunnallista rekisteriä.

Ehdotettu laki tulisi voimaan 1.1.2024. Henkilötietojen kirjaamista koskevia säännöksiä sovellettaisiin viimeistään 1.1.2025 alkaen. Lisäksi laissa olisi siirtymäsäännös, joka mahdollistaisi potilasasiavastaavan jatkamisen potilasasiavastaavan tehtävissä riippumatta siitä, täyttääkö hän ehdotetut kelpoisuusvaatimukset.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Taloudelliset vaikutukset

4.2.1.1 Vaikutukset väestöryhmien ja kotitalouksien taloudelliseen asemaan

Ehdotetun lain tarkoituksena on säätää potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä hyvinvointialueilla (mukaan lukien Helsingin kaupunki) sekä potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä HUS-yhtymässä, tietyissä valtion viranomaisissa ja Työterveyslaitoksessa. Hallituksen esityksellä ei näin ollen ole välittömiä vaikutuksia eri väestöryhmien tai kotitalouksien taloudelliseen asemaan.

4.2.1.2 Vaikutukset julkiseen talouteen

Hallituksen esityksen mukaan hyvinvointialueet ja Helsingin kaupunki järjestäisivät potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan julkisen ja yksityisen sosiaali- ja terveydenhuollon, työterveyshuollon sekä varhaiskasvatuksen osalta. HUS-yhtymä järjestäisi jatkossakin potilasasiavastaavien toiminnan järjestämänsä ja tuottamansa terveydenhuollon osalta. Lisäksi valtio järjestäisi jatkossakin potilasasiavastaavien toiminnan Puolustusvoimien terveydenhuollon, valtion mielisairaaloiden ja vankiterveydenhuollon osalta ja Työterveyslaitos järjestäisi potilasasiavastaavien toiminnan tuottamansa terveyden- ja sairaanhoidon osalta kuten nykyisin.

Erona nykytilaan olisi se, etteivät yksityiset terveydenhuollon palvelujen tuottajat enää järjestäisi potilasasiavastaavien toimintaa, vaan tältä osin potilasasiavastaavien toiminnan järjestäisi hyvinvointialue. Tämä muutos aiheuttaa jonkin verran uusia kustannuksia hyvinvointialueille. Kustannukset eivät todennäköisesti ole erityisen merkittäviä. Kun potilasasiavastaavien toiminnan järjestäminen on isompien järjestäjien vastuulla, niin toiminta voidaan järjestää muun muassa kokopäiväisten potilasasiavastaavien toimesta, jolloin todennäköisesti saavutetaan synergiaetuja ja toiminta on mahdollista järjestää tehokkaammin.

Potilas- ja sosiaaliasiavastaaville tehtävien yhteydenottojen määrää ei tiedetä valtakunnallisesti, koska raportointi- ja tilastointitavoissa on suurta vaihtelua. Varsinkin potilasasiamiestoiminnassa yhteydenottojen määrän arviointia vaikeuttaa se, että asiamiestoimintaa on sekä yksityisillä että julkisilla palveluntuottajilla. Myös erikoissairaanhoidon ja perusterveydenhuollon toimijoilla on omat asiamiespalvelut. Määrien arvioinnissa julkisella puolella hyödynnetään eri lähteistä saatuja asiakasmäärä- ja henkilöresurssitietoja. Arvioinnin pohjana ovat tiedot Helsingin kaupungin perusterveydenhuollosta ja sosiaalipalveluista sekä Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin HUSin erikoissairaanhoidosta. Näitä verrataan Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen alueen kuntien sosiaali- ja potilasasiamiestietoihin sekä Varsinais-Suomen ja Pirkanmaan sairaanhoitopiirien potilasasiamiestietoihin. Yksityiseltä puolelta asiakas- ja resurssimääriä arvioidaan kahden suuren alan toimijan, Mehiläisen ja Terveystalon, tietojen pohjalta. Näin voidaan tehdä karkeita arvioita potentiaalisista valtakunnallisista asiakasmääristä ja resurssitarpeista.

Helsingin kaupungin potilas- ja sosiaaliasiamiehille tuli vuonna 2020 yhteydenottoja yhteensä 1 812 kappaletta. Nämä jakautuivat siten, että terveys- ja päihdepalveluista yhteydenottoja oli 858, perhe- ja sosiaalipalveluista 453 sekä sairaala-, kuntoutus- ja hoivapalveluista 357 kappaletta. Asiamiesresurssi oli vuoden 2020 alussa kolme henkilöä. Vuoden 2020 loppuvuonna käytössä oli kaksi asiamiestä.

Kokonaisyhteydenottojen määrä terveys- ja päihdepalveluissa (jos Helsingin luvut suhteutetaan valtakunnallisesti asukasmäärän perusteella) olisi noin 7 500, perhe- ja sosiaalipalveluissa 4 000 ja sairaala-, kuntoutus ja hoivapalveluissa 3 000 kappaletta/vuosi. Henkilöresursseja tähän tarvittaisiin noin 21 henkilötyövuotta, jos henkilömitoitus olisi valtakunnallisesti sama kuin Helsingin kaupungilla.

Erikoissairaanhoidon kohdalla koko HUS-yhtymän alueella tilastoitiin vuonna 2020 kaiken kaikkiaan 5 262 asiakaskontaktia ja henkilöresurssit olivat 3,9 henkilötyövuotta. Näistä kontakteista suurin osa oli erikoissairaanhoidon liittyviä (4 174), mutta yhteydenottoja tuli myös mm. jäsenkuntien perusterveydenhuollon toiminnasta ja yksityisten palvelutuottajien toiminnasta. Teknisesti ottaen nämä hieman yli 1 000 yhteydenottoa, jotka eivät koskeneet juuri kyseisen sairaanhoitopiirin erikoissairaanhoidon, tulivat ns. väärään osoitteeseen, mutta yhtä kaikki ne käsiteltiin asianmukaisesti. HYKS:n sairaanhoitoalueella tuli nimenomaan HYKS:n erikoissairaanhoidon liittyen 3 280 yhteydenottoa vuonna 2020. Kaikista erikoissairaanhoidon yhteydenotoista HUS-yhtymän alueella nämä muodostivat n. 80 prosenttia. Karkeasti voidaan siis arvioida, että Helsingin kaupungin (HYKS) erikoissairaanhoidon potilasasiamiestoimintaan oli osoitettu resursseja n. 3,1 henkilötyövuotta vuonna 2020. Erikoissairaanhoidossa asiakaskontakteja olisi ollut vuonna 2020 karkeasti arvioiden valtakunnallisesti noin 27 500, jos HYKS:n luvut suhteutetaan koko maahan. Tähän tarvittava asiamiesresurssi olisi vastaavasti noin 26 henkilötyövuotta. Tämä tarkoittaa siis sitä, että jos Helsingin luvut suhteutettaisiin koko Suomea koskeviksi, niin kokonaisresurssitarve olisi noin 47 henkilötyövuotta (21 htv:tä sosiaali-asiames- ja perusterveydenhoidon potilasasiamiestoiminnasta ja 26 htv:tä erikoissairaanhoidon potilasasiamiestoiminnasta).

Erikoissairaanhoidon kohdalla vertailukohtina Helsingin luvuille toimivat Varsinais-Suomen ja Pirkanmaan sairaanhoitopiirien tiedot. Varsinais-Suomessa oli vuonna 2020 erikoissairaanhoidon kontakteja (luvut sisältävät kaikki kontaktit VSSHP:lle) 2 461 kappaletta. Resurssit olivat käytössä työhön noin 2,8 henkilötyövuotta. Pirkanmaan sairaanhoitopiirin vastaavat luvut vuonna 2020 olivat 2 590 kontaktia ja käytössä olevia resursseja 1,7 henkilötyövuotta. Jos näiden sairaanhoitopiirien luvut laajennetaan koko valtakunnan tasolle, niin asiakasmäärät olisivat hyvin samankokoisia, eli VSSHP:n lukujen mukaan valtakunnallinen erikoissairaanhoidon asiakaskontaktien määrä olisi noin 28 000 kappaletta/v. ja Pirkanmaan lukujen mukaan noin 28 500 kappaletta/v.

Verrattuna HYKS:n lukuihin, niin asiakasmäärähaarukka on suhteellisen saman kokoinen VSSHP:ssä ja PSHP:ssä. Sen sijaan resursseihin suhteutettuna resurssitarpeet vaihtelevat hyvinkin paljon. VSSHP:ssä varattu 2,8 htv:n resurssi tarkoittaisi valtakunnan tasolle muutettuna noin 32 htv:n resurssitarvetta. Vastaavasti PSHP:n 1,7 htv:tä tarkoittaisi valtakunnallisesti noin 19 htv:n resurssitarvetta. Helsingin erikoissairaanhoidon lukujen mukaan laskettu resurssitarve menee tässä vertailuissa näiden kahden vertailupisteen väliin (26 htv). Tämä tarkoittaa sitä, että nykytilanteessa suhteellisesti ottaen hyvin samankokoisia asiakasmääriä hoitavat hyvin vaihtelevan kokoiset henkilötyövuosiresurssit.

Julkisen sektorin kohdalla potilas- ja sosiaaliasiavastaavatoiminnan resurssitarpeista referenssiksi voidaan ottaa myös Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue. Pohjois-Pohjanmaalla oli vuonna 2020 kaiken kaikkiaan 4 607 asiakaskontaktia potilas- tai sosiaaliasiamieheen (3 021 kontaktia potilas- ja 1 586 kontaktia sosiaaliasiamiehille). Kokonaisresurssit Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueella olivat noin 5,15 henkilötyövuotta, jonka lisäksi asiamiespalveluita on jonkin verran ostettu ulkopuoliselta toimijalta. Jälleen kerran, jos Pohjois-Pohjanmaan väkiluku, asiakasmäärät ja henkilötyövuosiresurssit suhteutetaan koko Suomen tasolle, niin asiakas-

kontakteja olisi vuodessa noin 62 000 kappaletta ja tarvittava resurssimäärä olisi noin 69 henkilötyövuotta. Ero arvioidussa henkilötyövuosiresurssissa on siis melkoinen verrattuna Helsingin (47 htv) lukujen pohjalta laskettuun arvioon.

Yksityisen sektorin asiakasmäärien ja tarvittavien henkilötyövuosiresurssien arvioimisessa hyödynnetään kahden suuren toimijan, Mehiläisen ja Terveystalon, antamia tietoja. Mehiläisen kohdalla vuonna 2020 kirjattiin noin 130 yhteydenottoa nimetyille asiamiehille. Yhteydenottojen määrää voidaan pitää hyvin pienenä. Tähän syynä on ensinnäkin se, että ostopalveluiden kohdalla kunnat ja kuntayhtymät jo lähtökohtaisesti pyytävät asiakkaita useimmiten kääntymään oman potilasasiamiehensä puoleen. Toiseksi, on mahdollista, että monet asiamiestoiminnan piiriin kuuluvat kontaktit saattava mennä muiden palautejärjestelmien kautta. Mehiläisen toimintamallissa potilasasiamiesresurssi on hajautettua, mutta arvioitu resurssimäärä vuonna 2020 oli n. 2,5 henkilötyövuotta. Tämä sisältää myös muun toiminnasta aiheutuvan palautteen käsittelemisen. Muu palaute toiminnasta kuin potilasasiamiehille suunnatut yhteydenotot ovat valtavasti suurempi ja työllistävämpi osa yhteydenottojen kokonaisuudessa Mehiläisellä (yhteydenottojen määrä jopa 1000-kertainen muiden palautejärjestelmien kautta). Terveystalon tietojen perusteella potilasasiamiehille tuli yhteydenottoja kaikkiaan noin 1 200 kappaletta vuonna 2021. Luku sisältää myös ne asiakkaat, jotka saivat palvelun ostopalveluna. Asiamiestoimintaan oli varattu resursseiksi noin 2 henkilötyövuotta. Erot Mehiläisen ja Terveystalon asiakaskontaktien määrässä vahvistavat oletusta siitä, että Mehiläisen kohdalla tapauksia, jotka olisivat voineet olla potilasasiamiehen kautta hoidettavissa, menivät jonkin muun palauteprosessin kautta. Toisaalta Terveystalon luvut eivät erottele varsinaisia yksityisasiakkaita ostopalveluasiakkaista.

Mehiläisen ja Terveystalon asiakaskontaktien määrän suhteuttamista Suomen koko yksityisen sektorin toimijoihin vaikeuttaa se, että tietoa yksityisen sektorin toimijoiden kokonaisasiakasmäärästä ei ole käytössä. Jos suhteuttaminen tehdään sen perusteella, kuinka suuria toimijoita Mehiläinen ja Terveystalo ovat liikevaihdoltaan yksityisellä sektorilla, jolloin oletus on, että liikevaihto korreloi asiakasmäärien kanssa, niin karkeasti arvioiden yksityisen sektorin toimijoiden taholta voitaisiin odottaa ehkä n. 4 000 yhteydenottoa/vuosi. Kokoaikaisen potilasasiavastaavaresurssin tarve yksityiseltä sektorilta tuleville asiakasyhteydenotoille olisi näin ollen ehkä noin 5–7 henkilötyövuotta valtakunnallisesti.

Toinen mahdollisuus arvioida yksityisen sektorin toimijoilta tulevien asiakaskontaktien määrää, olisi verrata yksityisen ja julkisen sosiaali- ja terveydenhuoltosektorien kokoa ja tehdä karkea suhteutus tämän pohjalta. Yksityinen sektori tuottaa noin neljänneksen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista. On kuitenkin oletettavaa, että yksityisen sektorin toimijoilla on halua hoitaa omien palautekanavien kautta ainakin osa sellaisista asiakaskontakteista, jotka voisivat ohjautua myös hyvinvointialueen asiavastaaville. Toisaalta esimerkiksi erikoissairaanhoidon ja vaativat sosiaalihuollon toimenpiteet ovat pääasiassa julkisen sektorin vastuulla, jolloin yksityiseltä siirtyvien asiakaskontaktien määrä olisi todennäköisesti palveluosuuteen suhteutettuna pienempi, koska asiakaskunnassa on paljon perusterveydenhuollon toimenpiteissä käyviä ja työikäisiä henkilöitä. Jos lähtökohtana olisi Helsingin asiakaskontaktit valtakunnalliseksi laajennettuina (eli 47 htv:tä julkisen sektorin resursseja), niin neljännes tästä olisi noin 12 henkilötyövuotta. Jos huomioidaan edellä mainitut varaukset vertailussa, niin 5–7 henkilötyövuoden resurssisiirtymä yksityiseltä sektorilta hyvinvointialueiden hoidettavaksi voisi toimia vaikutusarvion karkeana lähtökohtana.

Oma lukunsa on vielä Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiöltä (YTHS) siirtyvät asiakkaat. YTHS:ltä saatujen tietojen mukaan asiamieskontakteja tuli 177 vuonna 2021 (YTHS varannut asiamiestoimintaan 0,2 htv:tä). Tämän perusteella hyvinvointialueiden vastuulle siirtyvä asiamiestoiminta itsessään ei vaadi erityisiä lisäresursseja.

Yhteenvedon voidaan todeta, että potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan siirtyminen hyvinvointialueiden hoidettavaksi tuo lisäresurssien tarvetta. Selvitysmiesraportissa resurssitarpeiden laskemisen lähtökohdaksi otettiin alueiden väestöpohja. Raportissa arvioitiin sopivaksi asiavastaavamitoitukseksi 1 potilas- ja 1 sosiaaliasiavastaavan henkilötyövuosiresurssi per 100 000–150 000 asukasta. Koko Suomeen suhteutettuna tämä tarkoittaisi noin 75–110 henkilötyövuoden resursseja asiavastaavatoimintaan. Samalla logiikalla asiavastaavaresurssien määrä vaihtelisi hyvinvointialueittain Keski-Pohjanmaan 1–1,4 htv:n ja Helsingin 9–13 htv:n välillä. Väestöpohjaan kiinnitetty asiavastaavaresurssi todennäköisesti johtaisi tilanteisiin, joissa jollain alueilla toimintaan olisi liian vähän resursseja käytössä, kun taas joillain alueilla resurssit mahdollistaisivat hyvinkin monipuolisen asiavastaavapalveluvalikoiman ylläpitämisen.

Jos resurssitarpeen laskemisperiaatteena pidetään yhteydenottojen määrää, kuten tässä vaikutusarvioinnissa on tehty, niin resurssitarpeiden suhteuttaminen Helsingin nykyresursseihin (ja yksityiseltä sektorilta siirtyvien asiakkaiden palvelutarpeen huomioon ottamiseen) tarkoittaisi valtakunnallisesti ehkä noin 50–55 henkilötyövuosiresursseja. Toisaalta, jos mitoituksen pohjana pidettäisiin esim. Pohjois-Pohjanmaan asiakaskontaktien määrää suhteessa resursseihin, niin resurssitarve olisi luokkaa 75–80 henkilötyövuotta. Asiakasmäärien tarkastelu on kaiken kaikkiaan epätarkka mittari, sillä yhteydenotot voivat sisältää kaikkea yhdestä puhelinsoitosta tai sähköpostista aina monivaiheisiin tapahtumaketjuihin, jotka sisältävät useita yhteydenottoja, avustamista, neuvotteluja ja selvitystyötä. Toisaalta asiakasmäärät antavat jotain mittatikkua potilasasiavastaavien odotettavissa olevalle työmäärälle.

Voidaan olettaa, että palvelun keskittäminen yhteen paikkaan (hyvinvointialueelle) madaltaa kynnystä yhteydenottoihin. Tämä lisää asiavastaavien työmäärää, joka tulee huomioida resurssitarpeiden rahoituksessa. Myös lakimuutoksen johdosta hyvinvointialueille tulee uusia tehtäviä, kun yksityisen sektorin toimijoiden, YTHS:n ym. asiavastaavatehtävät siirtyvät hyvinvointialueille. Tästä arvioidaan aiheutuvan maltillisia kustannuksia, sillä esimerkiksi kuntien sosiaaliasiamiehet ovat jo nykyisin neuvoneet kyseisiä asiakkaita ja ostopalveluiden kohdalla kuntien asiamiespalvelut ovat olleet käytössä.

Yhteen paikkaan keskittäminen todennäköisesti tuo mukanaan synergiaetuja, toiminnan koordinaation tehokkaampaa järjestämistä jne. jotka puolestaan vähentävät painetta lisäresurssien rahoittamiselle. Valtakunnallisesti arvioiden lisäresurssin tarve voisi olla lähtötilanteessa noin 5–7 henkilötyövuotta asiavastaavien kohdalla, joka tarkoittaisi palkkakustannuksissa arviolta n. 350 000–500 000 euroa/vuodessa vuosina 2024–2026 (oletuksena, että yhden asiamiehen palkka sivukuluineen on n. 70 000€/vuosi). Tarvittavat lisäresurssit palkkakustannuksineen hyvinvointialueille jyvitettyinä tarkoittaa, että yksittäisten hyvinvointialueiden kohdalla kustannukset jäisivät pieniksi.

Hallituksen esityksen mukaan potilasasiavastaavilla ja sosiaaliasiavastaavilla tulee olla soveltuva ylempi korkeakoulututkinto ja tehtävän edellyttämä tehtäväalan tuntemus. Potilasasiavastaaville ei ole nykyisin säädetty kelpoisuusvaatimuksia, joten uudistus aiheuttaa jonkin verran kustannuksia tuleville hyvinvointialueille. Merkittävä osa kuntien ja kuntayhtymien palveluksessa olevista potilasasiavastaavista on kuitenkin jo nykyisin ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita, joten kustannukset eivät olisi merkittäviä.

Kunta- ja hyvinvointialueiden työnantajien vuonna 2020 keräämien sosiaali- ja potilasasiamiesten koulutustaustatietojen perusteella kuntien ja kuntayhtymien palveluksessa olevista 51 potilas- ja sosiaaliasiamiehestä 78,4 % oli suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon ja 3,9 % tohtorin tutkinnon (yhteensä 82,3 %). Lopuilla kuntien ja kuntayhtymien palveluksessa olevista asiamiehistä oli tätä alempi tutkinto (alempi korkeakouluaste 9,8 %, alin korkea-aste 5,9 % ja

toinen aste 2 %). Näin ollen kelpoisuusvaatimusten muuttaminen siten, että potilasasiavastavilta edellytettäisiin jatkossa tehtävään soveltuvaan ylempää korkeakoulututkintoa ja tehtäväalan tuntemusta, ei aiheuttaisi suuria muutoksia nykytilanteeseen.

Karkeasti arvioiden lisäresurssien tarve kelpoisuusvaatimuksista aiheutuviin kustannuksiin voisi tarkoittaa valtakunnallisesti sitä, että noin 15 potilasasiavastavalle tulisi maksettavaksi vuodessa kullekin 6 000 euroa nykyistä suurempaa palkkaa sivukulut huomioon ottaen. Tämä tarkoittaisi hyvinvointialueille uusina kustannuksina valtakunnallisesti noin 90 000 €/vuosi vuosina 2024–2026. Valtiolle ei arvioida aiheutuvan juurikaan kustannuksia, sillä valtion terveydenhuollon palveluissa potilasasiavastavilla on usein ollut ylempi korkeakoulututkinto.

Hallituksen esityksen mukaan potilas- ja sosiaaliasiavastavien toiminnassa syntyneiden asiakirjojen rekisterinpidosta ja henkilötietojen käsittelystä säädettäisiin perustuslain ja EU:n tietosuojasetuksen edellyttämällä tavalla. Asianmukainen asiakasta koskevien henkilötietojen kirjaaminen ja käsittely edellyttävät toimivia tietojärjestelmiä, joiden hankkimisesta ja ylläpitämisestä aiheutuisi jonkin verran kustannuksia hyvinvointialueille. Kirjaamisvelvoitetta sovellettaisiin viimeistään vuoden 2025 alusta alkaen. Tietojärjestelmien hankintakustannus olisi arviolta noin 10 000 euroa/hyvinvointialue (ml. Helsingin kaupunki ja HUS-yhtymä) eli yhteensä 230 000 euroa vuonna 2024. Vuosittaiset ylläpitokustannukset olisivat pieniä (arviolta noin 1 200 euroa/vuosi) hyvinvointialueille, eli yhteensä 27 600 euroa/vuodessa vuosina 2025–2026.

Myös valtion viranomaisille (Puolustusvoimat, Vankiterveydenhuollon yksikkö, valtion mielisairaalat) ja Työterveyslaitokselle aiheutuisi tietojärjestelmien hankintakustannuksia arviolta noin 10 000 euroa/viranomainen tai laitos, eli yhteensä 50 000 euroa vuonna 2024. Vuosittaiset ylläpitokustannukset olisivat arvioiden mukaan samaa noin 1 200 euroa/vuosi kullekin viranomaiselle tai laitokselle, eli yhteensä 6 000 euroa/vuosi vuosina 2025–2026.

Uuden lainsäädännön toimeenpanon myötä Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) toimisi valtakunnallisena tilastointiviranomaisena potilas- ja sosiaaliasiavastavien toiminnan osalta. THL:n tilastointijärjestelmän kustannuksissa on huomioitu uuden tietotuotantolinjan perustamiskustannukset, kuten tarkempien määrittelyjen ja sähköisen lomakkeen tekeminen sekä raportoinnin suunnittelu. Tilastointi käynnistyy vuoden 2025 alusta alkaen. Perustamiskustannukset ovat THL:n arvioiden mukaan 160 000 euroa vuonna 2024 ja ylläpitokustannukset 100 000 euroa vuodessa vuosina 2025–2026.

4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Hallituksen esitys selkiyttää potilas- ja sosiaaliasiavastavien toiminnan kokonaisuutta keskitämällä toiminnan perustettavien hyvinvointialueiden vastuulle. Esityksellä ei ole mainittavia vaikutuksia potilas- ja sosiaaliasiavastavien hallinnollisten tehtävien hoitamiseen siten, että varsinaisen toiminnan tekemiselle aiheutuisi haittaa. Hallituksen esitys selkiyttää toimintatapoja, jolloin varsinkin nykyisin hajanainen potilasasiavastavien toiminta keskittyy hyvinvointialueiden vastuulle. Tämä vähentänee pitkällä aikavälillä toimintaan liittyvää byrokratiaa ja lisää synergiaa, kun vaihtelevista käytännöistä siirrytään yhdenmukaisempiin.

Vaikutukset potilas- ja sosiaaliasiavastavien määrään tai asemaan eivät kokonaisuudessaan ole merkittäviä. Varsinkin pienemmissä terveydenhuollon toimintayksiköissä ja pienissä kunnissa potilas- ja sosiaaliasiamiehet toimivat nykyään usein sivutoimisina muun työn ohella. Hallituksen esitys vapauttaa näiden henkilöiden työaikaan päätoimen tekemiseen. Potilas- ja sosiaaliasiamiesten palveluja hankitaan myös toisilta kunnilta tai toisilta palveluntuottajilta (esim. kunnat ovat hankkineet sosiaaliasiamiesten palveluja mm. sosiaalialan osaamiskeskuksilta). Jatkosakin hyvinvointialueilla olisi mahdollisuus hankkia potilas- ja sosiaaliasiavastavien palveluja

toisilta hyvinvointialueilta sekä yksityisiltä palveluntuottajilta. Hallituksen esityksessä potilasasiavastaavilta vaadittava kelpoisuus on soveltuva ylempi korkeakoulututkinto. Tämä yhdenmukaistaa potilas- ja sosiaaliasiavastaavien koulutus- ym. asemaa nykytilaan verrattuna.

Hallituksen esityksen mukaan asiakasasiakirjojen laatimisesta ja käsittelystä sekä rekisterinpidosta säädetään jatkossa perustuslain ja EU:n tietosuoja-asetuksen edellyttämällä tavalla. Nykyisin potilas- ja sosiaaliasiamiesten toimintaa ei tilastoida valtakunnallisesti. Hallituksen esityksen mukaan jatkossa Terveiden ja hyvinvoinnin laitos toimisi valtakunnallisena tilastointiviranomaisena potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan osalta.

4.2.3 Muut yhteiskunnalliset vaikutukset

4.2.3.1 Vaikutukset kansalaisten asemaan ja toimintaan yhteiskunnassa

Hallituksen esityksellä ei ole erityisiä välittömiä vaikutuksia kansalaisten asemaan ja toimintaan yhteiskunnassa. Potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan keskittäminen hyvinvointialueille yhdenmukaistaa kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksia tilanteissa, joissa he tarvitsevat kyseisiä palveluita.

4.2.3.2 Vaikutukset yhdenvertaisuuteen, lapsiin ja sukupuolten tasa-arvoon

Hallituksen esityksessä hyvinvointialueiden vastuulle siirrettävä potilasasiavastaavien toiminta yhdenvertaistaa ihmisten mahdollisuuksia saada tai käyttää potilasasiavastaavien palvelua.

Hallituksen esityksellä ei ole havaittavia lapsivaikutuksia. Esitys säilyttää aikaisemman lainsäädännön kirjaukset lasten oikeuksista mitä tulee potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toimintaan.

Hallituksen esityksellä ei ole välittömiä vaikutuksia sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toiminta on pääsääntöisesti naisvaltainen ala. Hallituksen esityksen selvästi keskeinen sukupuolivaikutus on nimikkeiden muuttaminen sukupuolineutraaleiksi. Esityksen kelpoisuusvaatimukset ja toiminnan muuttuminen kohti pääasiallista työtehtävää vaikuttavat mahdollisesti lisäävästi potilasasiavastaavien toiminnan kokemaan arvostukseen. Koulutusvaatimukset nostavat myös ajan kuluessa potilasasiavastaavien toiminnan yleistä palkkaustasoa.

Hallituksen esityksellä ei ole mainittavia työllisyysvaikutuksia, mutta jonkin verran työelämävaikutuksia johtuen potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan sukupuolittuneisuudesta.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

5.1.1 Potilasasiavastaavien toiminnan järjestämistapa

Esitystä valmisteltaessa arvioitiin eri vaihtoehtoja potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämiselle. Nykytilan jatkumista ei pidetty tarkoituksenmukaisena potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisen osalta, sillä potilasasiamiestoiminnan järjestämisestä vastaavat nykyisin kaikki terveydenhuollon toimintayksiköt, minkä vuoksi potilasasiamiestoiminta on epäyhdenmukaista ja pirstaloitunutta ja toiminnan laatu ja asiamiesten riippumattomuus vaihtelee. Tämän vuoksi valmistelussa nähtiin, että jatkossa myös potilasasiavastaavien toiminta tulisi keskittää isommille järjestäjille. Lisäksi katsottiin, että potilasasiavastaavien toiminta tulisi järjestää pääsääntöisesti yhdenmukaisesti sosiaaliasiavastaavien toiminnan kanssa.

Sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestävät nykyisin kunnat ja vuoden 2023 alusta hyvinvointialueet.

Yhtenä vaihtoehtona valmistelussa arvioitiin sitä, tulisiko valtion valvontaviranomaisen, kuten Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston tai aluehallintovirastojen järjestää jatkossa sekä potilasasiavastaavien että sosiaaliasiavastaavien toiminta kokonaisuudessaan. Ratkaisun hyvänä puolena nähtiin mahdollisuus turvata toiminnan yhdenmukaisuus ja riippumattomuus nykyistä paremmin.

Valmistelussa päädyttiin kuitenkin siihen, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta on tarkoituksenmukaista järjestää erillään valvontaviranomaisesta, sillä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tehtävänä ei ole toimia valvontaviranomaisena eikä osana valvontaa. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien roolin on nähty linkittyvän enemmänkin palvelunjärjestäjän ja palveluntuottajan omavalvontaan, vaikkakin se on erillinen kokonaisuus myös tästä. Asiakkaiden kannalta arvioitiin olevan etua siitä, että potilasasiavastaavat ja sosiaaliasiavastaavat toimisivat lähellä asiakkaita ja tuotettavia palveluja ja heidän antamaansa neuvontaa olisi mahdollisuus saada matalalla kynnyksellä. Myös potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tehtävässä on etua siitä, että potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava tuntee organisaation ja palvelut. Jos potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäminen keskitettäisiin Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolle, tulisi haasteeksi myös palvelujen saavutettavuuden varmistaminen, sillä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolla ei ole toimipisteitä koko maan laajuisesti. Asiakkaalla tulisi olla mahdollisuus tavata tarvittaessa myös henkilökohtaisesti potilasasiavastaavaa ja sosiaaliasiavastaavaa, jolloin palveluja tulisi olla myös saatavilla kattavasti koko maassa.

Koska suurin osa potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien asiakkaista tulee olemaan hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen asiakkaita, valmistelussa arvioitiin, että potilasasiavastaavat ja sosiaaliasiavastaavat olisi luontevaa sijoittaa pääosin hyvinvointialueille. Valtion ja itsenäisten julkisoikeudellisten yhteisöjen järjestämien ja tuottamien terveydenhuollon palvelujen osalta arvioitiin, tulisiko näissäkin palveluissa potilasasiavastaavien toiminta keskittää kokonaisuudessaan hyvinvointialueiden järjestettäväksi vai tulisiko potilasasiavastaavien toiminta järjestää jatkossakin valtion ja itsenäisen julkisoikeudellisen yhteisön terveydenhuollon toimintayksiköissä. Valtiolla on nykyisin terveydenhuollon toimintayksiköitä seuraavasti: valtion mielisairaalat, Vankiterveydenhuollon yksikön terveydenhuollon toimintayksiköt ja Puolustusvoimien terveydenhuollon toimintayksiköt. Lisäksi Työterveyslaitoksella on terveydenhuollon toimintayksikkö. Valmistelussa arvioitiin, että potilasasiavastaavien toiminta on tarkoituksenmukaista säilyttää jatkossakin kyseisissä valtion viranomaisissa ja Työterveyslaitoksella, sillä näissä toiminnoissa potilasasiavastaavalta edellytetään omanlaistaan erityisasiantuntemusta. Lisäksi potilasasiavastaavien palvelujen saavutettavuus on mahdollista turvata matalalla kynnyksellä, kun mainituilla toimijoilla on organisaatioissaan omat potilasasiavastaavat.

5.1.2 Korotettu irtisanomissuoja

Sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta laaditussa potilas- ja sosiaaliasiamestointia koskevassa selvityksessä ehdotettiin potilas- ja sosiaaliasiamiehille korotettua irtisanomissuojaa. Valmistelussa arvioitiin korotetun irtisanomissuojan tarpeellisuutta sekä mahdollisuuksia säätää siitä. Lisäksi arvioitiin, tulisiko vaihtoehtoisesti säätää potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien suojaksi jonkinlainen kielteisten vastatoimien kieltö työnantajalle.

Normaalitilanteissa työnantaja saa irtisanoa toistaiseksi voimassa olevan työsopimuksen tai virkasuhteen vain asiallisesta ja painavasta syystä. Perhevapaalla olevan työntekijän kohdalla irtisanomissuoja on korotettu: raskaana olevaa, perhevapaalle aikovaa tai siellä jo olevaa työntekijää ei saa irtisanoa raskauden tai käytetyn perhevapaan perusteella. Korotetun irtisanomissuojan piiriin kuuluu myös työehtosopimuksen perusteella valittu luottamusmies sekä luottamusvaltuutettu. Lisäksi erityisen suojan saa työsuojeluvaltuutettu sekä yhteistoimintamenettelyllä valittu järjestäytymättömien työntekijöiden edustaja. Työnantaja saa irtisanoa luottamusmiehen tai -valtuutetun tuotannollisten ja taloudellisten syiden perusteella vain, jos heidän työnsä päättyy kokonaan. Henkilöstä johtuvan syyn perusteella luottamusmies voidaan irtisanoa vain, jos edustettujen työntekijöiden enemmistö antaa tähän suostumuksensa. Työsopimuksen purkamisen henkilöön kohdistuvien syiden perusteella on mahdollista samoilla perusteilla kuin toistaiseksi voimassa olevien työntekijöiden työsopimukset.

Potilasasiavastaava tai sosiaaliasiavastaava ei edusta muita työntekijöitä tai asiakkaita vastaavasti kuin luottamusmies, joten määränemmistön kannatukseen perustuvasta irtisanomissuojasta ei olisi mahdollista säätää vastaavasti kuin luottamusmiesten kohdalla. Valmistelussa ei päädytty ehdottamaan myöskään muunlaista potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien korotettua irtisanomissuojaa tai vastatoimien kieltoa koskevaa säännöstä, sillä voimassa olevan työlaainsäädännön arvioitiin turvaavan riittävän suojan epäasiallista työ- tai virkasuhteen päättämistä vastaan. Virka- ja työsuhteen irtisanomis- ja purkamisperusteet on säädetty työlaainsäädännössä ja työnantajalla on näyttötaakka vedotessaan irtisanomis- tai purkamisperusteeseen. Nykyinen työlaainsäädäntö ja yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) turvaavat työntekijän asemaa kattavasti myös työsyryntää vastaan. Muun muassa rikoslain 47 luvun 3 §:ssä säädetään työsyryntästä ja työsopimuslain (55/2001) 2 luvun 2 §:ssä, kunnan ja hyvinvointialueen viranhaltijasta annetun lain (304/2003) 12 §:ssä ja valtion virkamieslain (750/1994) 11 §:ssä tasapuolista kohtelusta ja syrjintäkiellosta.

5.1.3 Vaihtoehdot asiamies-nimikkeelle

Valmistelussa arvioitiin erilaisia sukupuolineutraaleja nimikevaihtoehtoja, jotka korvaisivat nykyiset potilasasiamies ja sosiaaliasiamies –nimikkeet. Asiasta pyydettiin myös Kotimaisten kielten keskuksen arvio. Kotimaisten kielten keskuksen arvion mukaan parhaita vastineita olisivat potilasasianeuvoja ja sosiaaliasianeuvoja, potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava sekä potilasasiavaltuutettu ja sosiaaliasiavaltuutettu, jos valtakunnallisten virkojen nimitys ei ole näköpiirissä. Lähtökohtaisesti Kotimaisten kielten keskus kuitenkin katsoi, että valtuutettu –nimike tulisi varata valtakunnallisiin yhden henkilön tehtäviin.

Valmistelussa nähtiin informatiivisuuden vuoksi tärkeänä, että potilas- ja sosiaaliasiamiesten uusissa nimikkeissä näkyisi jatkossakin se, minkä alan asiantuntijoista on kyse. Sen vuoksi asiakas-alkuista nimikettä ei pidetty riittävän informatiivisena, sillä siitä ei ilmene, minkä palvelun asiakkaasta on kyse. Myöskään oikeusturvaneuvoja tai oikeusturvavastaava –nimikkeitä ei pidetty riittävän informatiivisina, sillä niistä ei ilmene kytkentä sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Esillä oli myös muita neuvoja –päätteisiä nimikkeitä, mutta niiden ei katsottu tuovan riittävästi esille tehtävän sisältöä, joka ei ole pelkästään asiakkaiden ja potilaiden neuvontaa. Kotimaisten kielten keskuksen arvion perusteella myöskään valtuutettu –nimikkeeseen ei päädytty, sillä katsottiin, että se tulisi varata valtakunnallisiin yhden henkilön tehtäviin. Potilasoikeusvastaava –nimikettä pidettiin sopivana korvaamaan potilasasiamiehen nimike, mutta sanaparina sosiaali-oikeusneuvoja taas ei pidetty Kotimaisten kielten keskuksen arvion perusteella sopivana korvaamaan sosiaaliasiamiehen nimikettä, sillä sosiaalioikeus on vakiintunut oikeudenala ja nimike viittaisi siihen. Näin ollen eri nimikevaihtoehdoista arvioitiin soveltuvimmiksi potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava.

6 Lausuntopalaute

7 Säännöskohtaiset perustelut

7.1 Laki potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista

1 §. *Lain tarkoitus ja soveltamisala.* Pykälässä säädettäisiin lain tarkoituksesta ja soveltamisalasta. Pykälän 1 momentin mukaan lain tarkoituksena olisi edistää potilaan sekä sosiaalihuollon ja varhaiskasvatuksen asiakkaan oikeuksien ja oikeusturvan toteutumista sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä varhaiskasvatuspalveluissa. Lain tarkoitusta toteutettaisiin nimeämällä potilasasiavastaavia ja sosiaaliasiavastaavia 2 – 4 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Ehdotettava uusi laki potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista korvaisi nykyiset potilaslain 11 §:n ja sosiaalihuollon asiakaslain 24 ja 24 a §:n säännökset potilasasiamiehistä ja sosiaaliasiamiehistä. Potilasasiamies ja sosiaaliasiamies –nimikkeiden sijaan otettaisiin käyttöön uudet sukupuolineutraalit nimikkeet: potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava. Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista säädettäisiin edelleen sosiaalihuollon asiakaslaisissa ja potilaan asemasta ja oikeuksista potilaslaissa. Myös esimerkiksi muistutuksen ja kantelun tekemisestä säädettäisiin edelleenkin mainituissa laeissa. Varhaiskasvatuksen osalta asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä muistutuksen ja kantelun tekemisestä säädetään varhaiskasvatuslaissa.

Pykälän 2 momentin mukaan ehdotettua lakia sovellettaisiin hyvinvointialueesta annetussa laissa (611/2021) tarkoitetun hyvinvointialueen järjestämään potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaan, sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla annetussa laissa (615/2021) tarkoitetun HUS-yhtymän järjestämään potilasasiavastaavien toimintaan sekä valtion ja Työterveyslaitoksen järjestämään potilasasiavastaavien toimintaan. Mitä ehdotetussa laissa säädettäisiin hyvinvointialueesta, sovellettaisiin pykälän 3 momentin mukaan myös Helsingin kaupunkiin.

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuu, mukaan lukien sosiaali- ja potilasasiamiestoiminnan järjestämisvastuu, siirtyy vuoden 2023 alusta alkaen hyvinvointialueille ja HUS-yhtymälle. Helsingin kaupunki järjestää kuitenkin jatkossakin sosiaali- ja terveydenhuollon alueellaan. Vuoden 2023 alusta alkaen, ennen ehdotetun lain voimaantuloa, hyvinvointialueet ja Helsingin kaupunki järjestävät sosiaaliasiamiestoiminnan alueillaan sosiaalihuollon asiakaslain mukaisesti ja julkiset ja yksityiset terveydenhuollon toimintayksiköt järjestävät potilasasiamiestoiminnan palveluissaan potilaslain mukaisesti. Ehdotetun lain tultua voimaan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä vastaisivat ehdotetun lain 2 – 4 §:n mukaisesti hyvinvointialueet, Helsingin kaupunki, HUS-yhtymä sekä valtio ja Työterveyslaitos.

2 §. *Hyvinvointialueen vastuu potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä.* Pykälässä säädettäisiin hyvinvointialueen järjestämisvastuusta potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan osalta. Ehdotuksen mukaan hyvinvointialueet vastaisivat jatkossa pääosin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä eri palveluissa ja toiminnoissa. Hyvinvointialueita koskevia säännöksiä sovellettaisiin myös Helsingin kaupunkiin. Hyvinvointialue voisi nimetä erikseen potilasasiavastaavia ja sosiaaliasiavastaavia tai tehtävät voisi myös yhdistää yhtenäiseksi potilas- ja sosiaaliasiavastaavan tehtäväksi. Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan hyvinvointialueen olisi järjestettävä potilasasia-

vastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta ensinnäkin hyvinvointialueen itsensä järjestämässä ja tuottamassa sosiaali- ja terveydenhuollossa. Nykyisinkin kunnat ja vuoden 2023 alusta alkaen hyvinvointialueet järjestävät potilas- ja sosiaaliasiamestojen toiminnan järjestämänsä ja tuottamansa sosiaali- ja terveydenhuollon osalta. Hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuusta säädetään laissa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021). Hyvinvointialueesta annetun lain 9 §:n mukaan hyvinvointialue voi tuottaa järjestämisvastuulle kuuluvat palvelut itse, yhteistoiminnassa muiden hyvinvointialueiden kanssa tai hankkia ne sopimukseen perustuen muilta palvelujen tuottajilta. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 3 luvussa säädetään tarkemmin sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen hankkimisesta yksityiseltä palveluntuottajalta ostopalveluna. Palvelusetelin käytöstä säädetään laissa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä (569/2009). Myös hyvinvointialueen ostopalveluna ja palvelusetelin perusteella hankkimat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ovat hyvinvointialueen järjestämiä palveluja. Hyvinvointialue vastaisi näin ollen potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä järjestämässään sosiaali- ja terveydenhuollossa riippumatta siitä, tuottaako se sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut itse vai edellä mainituilla muilla tavoilla. Sosiaalihuollolla tarkoitettaisiin sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) tarkoitettua sosiaalihuoltoa ja terveydenhuollolla terveydenhuoltolaissa (1326/2010) tarkoitettua terveydenhuoltoa. Sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevat lisäksi useat eri substanssilait.

Pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan hyvinvointialueen olisi järjestettävä sosiaaliasiavastaavien toiminta valtion ja itsenäisen julkisoikeudellisen yhteisön järjestämässä ja tuottamissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa lukuun ottamatta 4 §:ssä tarkoitettuja palveluja. Valtiolla tarkoitettaisiin paitsi valtion eri viranomaisia ja laitoksia, myös valtion liikelaitoksia. Itsenäiset julkisoikeudelliset yhteisöt, kuten Kansaneläkelaitos, ovat osa Suomen julkishallintoa. Julkisoikeudelliset yhteisöt hoitavat julkisia hallinto- tai palvelutehtäviä tai käyttävät julkista valtaa ja niiden tarkoituksesta, toiminnasta ja järjestelystä säädetään lailla tai asetuksella. Jäljempänä 4 §:ssä säädetäisiin valtion järjestämistä ja valtion terveydenhuollon toimintayksiköissä annettavista terveydenhuollon palveluista, joiden osalta valtio järjestäisi itse potilasasiavastaavien toiminnan. Näitä olisivat Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisissa valtion mielisairaaloissa annettava terveyden- ja sairaanhoito, Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisen Vankiterveydenhuollon yksikön järjestämät ja tuottamat terveyden- ja sairaanhoidon palvelut sekä Puolustusvoimien terveydenhuollon yksikön järjestämät ja tuottamat terveyden- ja sairaanhoidon palvelut. Lisäksi 4 §:n mukaan itsenäisenä julkisoikeudellisena yhteisönä toimiva Työterveyslaitos järjestäisi potilasasiavastaavien palvelut tuottamissaan terveyden- ja sairaanhoidon palveluissa. Mainitut valtion viranomaiset eivät kuitenkaan järjestäisi jatkossakaan sosiaaliasiavastaavien toimintaa palveluissaan, vaan hyvinvointialueen sosiaaliasiamies neuvoisi kaikilta osin valtion ja itsenäisen julkisoikeudellisen yhteisön järjestämiä ja tuottamia sosiaalipalveluja saavia asiakkaita.

Ehdotetun 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuja valtion järjestämiä ja rahoittamia sosiaalipalveluja ovat ensinnäkin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ohjauksessa olevat turvakotipalvelut. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos valitsee avoimen haun kautta tarpeellisen määrän turvakotipalvelun tuottajia siten, että eri puolilla maata on saatavilla riittävästi turvakotipalveluja. Turvakotipalveluja tuottavat nykyisin kunnat ja kuntayhtymät sekä yksityiset palveluntuottajat. Turvakotipalvelujen tuottajia oli 26 vuonna 2021. Turvakodit ovat sosiaalihuollon toimintayksiköjä, joissa ei anneta terveydenhuollon palveluja, mutta turvakodin ohjaajina toimii sosiaalihuollon henkilöstön lisäksi myös terveydenhuollon ammattihenkilöitä. Valtiolla on myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisia valtion koulukoteja, joihin sijoitetaan kuntien, jatkossa hyvinvointialueiden, lastensuojelulain nojalla huostaanottamia lapsia ja nuoria. Valtion koulukoteja on viisi (Lagmansgårdenin koulukoti, Limingan koulutuskeskus, Sairilan koulukoti, Sipolan koulukoti ja Vuorelan koulukoti). Valtion koulukodit ovat sosiaalihuollon toimintayksi-

köitä, mutta niissä annetaan myös joitakin terveydenhuollon (sairaanhoitajan, psykologin ja lääkärin) palveluja koulukotiin sijoitetuille lapsille ja nuorille. Lisäksi Vanajan vankilassa toimii perheosasto, joka on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alainen lastensuojeluyksikkö. Lapsen sijoittamisesta perheosastolle päättää kunnan, jatkossa hyvinvointialueen, lastensuojeluviranomainen. Valtion mielisairaaloissa annettavan terveyden- ja sairaanhoidon lisäksi mielisairaaloissa tehdään myös terveydenhuollon sosiaalityötä, mitä varten sairaaloiden palveluksessa on sosiaalityöntekijöitä. Lisäksi Vankiterveydenhuollon yksikössä työskentelee sosiaalityöntekijä sosiaalityön palveluissa.

Valtio järjestää ja tuottaa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja myös muissa kuin sosiaali- tai terveydenhuollon toimintayksiköissä. Rikosseuraamuslaitos järjestää vankeinhoidossa vangeille sosiaalipalveluna sosiaalista kuntoutusta vankeuslain (767/2005) 10 luvun 6 §:n perusteella. Mainitun säännöksen mukaan sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisessä noudatetaan soveltuvin osin, mitä sosiaalihuollon asiakaslaissa säädetään. Puolustusvoimat järjestää varusmiehille sosiaalikuraattoreiden antamaa sosiaaliturvaa koskevaa neuvontaa ja sosiaaliohjausta asevelvollisuuslain (1438/2007) 106 §:n nojalla, jonka mukaan palvelukseensa liittyvissä sosiaaliturvaa koskevilla asioilla asevelvollisella on oikeus tarvittaessa saada asiantuntevaa apua.

Maahanmuuttoviraston ohjauksessa ja valvonnassa olevissa vastaanottokeskuksissa annetaan sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan sekä terveydenhoitajan tai sairaanhoitajan palveluja. Valtion vastaanottokeskukset sijaitsevat Lappeenrannassa ja Oulussa. Maahanmuuttovirasto voi sopia myös kunnan, kuntayhtymän, muun julkisoikeudellisen yhteisön taikka yksityisen yhteisön tai säätiön kanssa vastaanotto- tai järjestelykeskuksen perustamisesta.

Opiskeluhuollon järjestämisvelvollisuus peruskoulun ja toisen asteen (ammattikoulut ja lukiot) osalta kuuluu nykyisin kunnille ja vuoden 2023 alusta alkaen hyvinvointialueille. Valtion tai yksityisen järjestäessä koulutusta voi koulutuksen järjestäjä oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) 9 §:n 2 momentin perusteella järjestää psykologi- ja kuraattoripalveluja opiskelijoille osittain tai kokonaan myös omana toimintanaan ja omalla kustannuksellaan. Lisäksi perusopetuslain 7 ja 8 §:ssä tarkoitettu opetuksen järjestäjä (rekisteröity yhteisö tai säätiö ja valtio) jonka tehtävänä on opetuksen järjestäminen vaikeimmin vammaisille lapsille sekä ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 27 §:n 2 momentissa tarkoitettu koulutuksen järjestäjä (esimerkiksi valtio) saavat opetuksen ja koulutuksen tueksi järjestää opiskelijoilleen terveydenhuollon palveluja (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 10 §). Valtion oppilaitoksissa voidaan näin ollen tuottaa joitakin opiskeluhuollon palveluja edellä mainittujen säännösten perusteella.

Korkeakouluopiskelijoiden (yliopistot ja ammattikorkeakoulut) opiskeluterveydenhuollon järjestämisestä vastaa itsenäisenä julkisoikeudellisena yhteisönä toimiva Kansaneläkelaitos ja palvelut tuottaa valtakunnallisesti Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö, joka on yksityinen palveluntuottaja (laki korkeakouluopiskelijoiden opiskeluterveydenhuollosta (695/2019)). Kansaneläkelaitos järjestää terveydenhuollon palveluna myös kuntoutusta Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain (566/2005) perusteella joko tuottamalla kuntoutuspalvelut itse tai hankkimalla niitä muilta palveluntuottajilta (53 §). Käytännössä Kansaneläkelaitos järjestää kuntoutuspalvelut nykyisin hankkimalla ne yksityisiltä palveluntuottajilta.

Valtio järjestää ja osittain tuottaa lisäksi työnantajana työterveyshuollon palveluja. Näidenkin palvelujen osalta hyvinvointialueen potilasasiavastaava hoitaisi jatkossa potilasasiavastaavan tehtävät ehdotetun 2 §:n 1 momentin 6 kohdan nojalla.

Nykyisin valtiolla ei ole ollut velvoitetta nimetä potilasasiamiestä sellaisten järjestämiensä tai tuottamiensa terveydenhuollon palvelujen osalta, joita annetaan muissa kuin terveydenhuollon

toimintayksiköissä. Valtion järjestämien tai tuottamien sosiaalipalvelujen osalta ei ole nykyisin säädetty myöskään erikseen sosiaaliasiamiespalveluista, mutta käytännössä kuntien sosiaaliasiamiehet ovat neuvoneet myös kyseisten palvelujen asiakkaita. Asiantilan selkeyttämiseksi ja potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palvelujen kattavuuden parantamiseksi ehdotetaan, että hyvinvointialueet vastaisivat jatkossa potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä valtion ja itsenäisten julkisoikeudellisten yhteisöjen järjestämissä ja tuottamissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa lukuun ottamatta 4 §:ssä tarkoitettuja palveluja. Muihin kuin 4 §:ssä tarkoitettuihin valtion ja julkisoikeudellisten yhteisöjen palveluihin ei ole tarkoituksenmukaista nimetä erikseen potilasasiavastaavia tai sosiaaliasiavastaavia, sillä näissä palveluissa potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tehtävät olisivat varsin suppeat. Hyvinvointialueiden potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien hoitaessa valtion ja julkisoikeudellisten yhteisöjen palvelujen osalta potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tehtävät, saavutetaan myös synergiaetuja ja toiminnan yhtenäisyyttä ja potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuus on paremmin turvattavissa. Lisäksi koska esimerkiksi turvakotipalveluissa tuottajina toimivat jatkossakin yksityiset palveluntuottajat sekä mahdollisesti kunnat, on tarkoituksenmukaista, että näiden palvelujen osalta sosiaaliasiavastaavan tehtäviä hoitaisi hyvinvointialueen sosiaaliasiavastaava, joka hoitaisi ehdotetun pykälän 1 momentin 3 ja 5 kohtien perusteella sosiaaliasiavastaavan tehtävät myös kuntien järjestämien ja tuottamien sekä yksityisten palvelujen osalta. On myös tarkoituksenmukaista, että hyvinvointialueen sosiaaliasiavastaavan tehtäväalueeseen kuuluu valtion koulukotipalvelut ja Vanajan vankilan perheosaston lastensuojelupalvelut, sillä hyvinvointialue on jatkossa järjestämisvastuussa näistä palveluista ja vastaa järjestämissään palveluissa muiltakin osin sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä.

Potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien tehtäväalueeseen eivät sen sijaan kuuluisi valtion tai itsenäisen julkisoikeudellisen yhteisön järjestämisvastuulle kuuluvat sosiaalietuusasiat ja niitä koskeva lainsäädäntö, kuten Kansaneläkelaitoksen myöntämät etuudet.

Pykälän 1 momentin 3 kohdan mukaan hyvinvointialueen olisi järjestettävä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta kuntien järjestämissä ja tuottamissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuun siirtyy vuoden 2023 alusta alkaen kunnilta hyvinvointialueille. Kuntien järjestämisvastuulle jää kuitenkin vastuu huolehtia hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä omalta osaltaan. Järjestämislain 6 §:n mukaan kunnalla on ensisijainen vastuu hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä siltä osin kuin tämä tehtävä kytkeytyy kunnan muihin lakisääteisiin tehtäviin. Näin ollen niillä on järjestämislain 6 §:n mukainen järjestämisvastuu hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen liittyvistä palveluista. Järjestämisvastuun siirryttyä hyvinvointialueille, kunnat voivat lisäksi vapaaehtoisesti ja omalla verorahoituksellaan järjestää ja tuottaa hyvinvointialueiden järjestämisvastuulla olevaa sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Jos kunnat haluaisivat puolestaan tuottaa hyvinvointialueelle palveluja ostopalveluina, niiden olisi yhtiöitettävä kyseinen palvelutuotantonsa. Kuntien järjestämien tai tuottamien palvelujen osalta ei ole tarkoituksenmukaista nimetä erikseen kuntien potilasasiavastaavia tai sosiaaliasiavastaavia, sillä näiden tehtäväkuva jäisi varsin suppeaksi. Hyvinvointialueiden potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien hoitaessa kuntien palvelujen osalta potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tehtävät, saavutetaan myös synergiaetuja ja toiminnan yhtenäisyyttä ja potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuus on paremmin turvattavissa.

Pykälän 1 momentin 4 kohdan mukaan hyvinvointialueen olisi järjestettävä sosiaaliasiavastaavien toiminta kuntien ja yksityisten järjestämien ja tuottamien varhaiskasvatuksen palvelujen osalta. Kuntien sosiaaliasiamiesten tehtäviin kuuluvat nykyisin sosiaaliasiamiestehtävät myös varhaiskasvatuksen palvelujen osalta (varhaiskasvatuslaki 53 §). Varhaiskasvatuksen (aikaisemmin lasten päivähoito) hallinnonalasiirron yhteydessä katsottiin tarkoituksenmukaiseksi,

että sosiaaliasiamies toimisi edelleen myös varhaiskasvatuksen toimialalla, koska sivistystoimessa ei ollut muuta vastaavaa viranomaistahoa, joka hoitaisi sosiaaliasiamiehelle kuuluvien tehtävien tapaisia tehtäviä. Kuntien sosiaaliasiamestojen järjestämävastuun siirtyessä vuoden 2023 alusta alkaen hyvinvointialueille, siirtyvät myös sosiaaliasiamestojen nykyiset tehtävät eli myös sosiaaliasiamestojen tehtävät varhaiskasvatuksen osalta sellaisenaan hyvinvointialueiden sosiaaliasiamehille. Varhaiskasvatuksen osalta on tarkoituksenmukaista säilyttää nykyinen tehtävien jako siten, että hyvinvointialueiden sosiaaliasiamestojen vastuuta jatkossakin sosiaaliasiamestojen tehtävistä myös varhaiskasvatustilanteissa. Hyvinvointialueiden sosiaaliasiamestojen hoitaessa sosiaaliasiamestojen tehtävät varhaiskasvatuksen osalta, saavutetaan myös synergiaetuja ja toiminnan yhtenäisyyttä ja sosiaaliasiamestojen riippumattomuus on paremmin turvattavissa.

Pykälän 1 momentin 5 kohdan mukaan hyvinvointialueen olisi järjestettävä potilasasiavastavien ja sosiaaliasiavastavien toiminta yksityisten järjestämien ja tuottamien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen osalta. Yksityisten järjestämällä ja tuottamalla sosiaali- ja terveydenhuollon palveluilla tarkoitetaan yksityisestä terveydenhuollosta annetussa laissa (152/1990) ja yksityisistä sosiaalipalveluista annetussa laissa (922/2011) tarkoitettuja palveluja, joita tuottavat laeissa tarkoitetut yksityiset palveluntuottajat ja itsenäiset ammatinharjoittajat. Jatkossa mainitut lait on tarkoitus kumota ja korvata uudella sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta annettavalla lailla, joka on tarkoitus antaa eduskunnalle vuoden 2022 aikana ja jonka olisi tarkoitus tulla voimaan vuoden 2024 alusta. Uudessa sosiaali- ja terveydenhuollon valvontalaissa palveluntuottaja-käsitettä käytettäisiin kuvaamaan kaikkia sosiaali- ja terveyspalveluja tuottavia luonnollisia henkilöitä sekä yhteisöjä niiden oikeudellisesta muodosta riippumatta. Laissa ei enää eroteltaisi itsenäisiä ammatinharjoittajia palveluntuottajista. Yksityisen palveluntuottajan järjestämällä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluilla tarkoitetaan täysin yksityisesti järjestettyjä, asiakkaan itsensä tai esimerkiksi vakuutusyhtiön maksamia palveluja. Yksityiset palveluntuottajat tuottavat palveluja myös ostopalveluina eri tahoille sekä palvelusetelin perusteella. Nykyisin kunnan ja vuoden 2023 alusta alkaen hyvinvointialueen nimeämä sosiaaliasiamies toimii ilman erillistä nimeämistä sosiaaliasiamiehenä myös alueella toimivien yksityisten sosiaalihuollon palvelujen osalta. Tältä osin nyt ehdotettava sääntely ei toisi muutoksia sosiaaliasiavastavien toiminnan järjestämismallisuuteen. Sen sijaan yksityisessä terveydenhuollossa toimintayksikölle on nimettävä nykyisin potilasasiames. Ehdotetun lain myötä yksityiset palveluntuottajat eivät enää järjestäisi terveydenhuollon yksiköidensä potilasasiamestojen toimintaa, vaan potilasasiavastavien toiminnan järjestämisestä vastaisivat hyvinvointialueet. Ehdotetun muutoksen on arvioitu parantavan potilasasiavastavien toiminnan laatua ja yhtenäisyyttä, sillä nykyisin potilasasiamestojen tehtävien hoito on pirstoutunut useiden eri palveluntuottajien järjestettäväksi ja potilasasiamestojen toiminta on epäyhtenäistä ja epätasalaatuista riippuen toimintayksikön koosta, potilasasiamestojen tehtävään käytettävästä ajasta ja potilasasiamestojen mahdollisuudesta toimia riippumattomasti. Hyvinvointialueiden potilasasiavastavien ja sosiaaliasiavastavien hoitaessa jatkossa kokonaisuudessaan potilasasiavastavien ja sosiaaliasiavastavien tehtävät myös yksityisen sosiaali- ja terveydenhuollon osalta, saavutettaisiin synergiaetuja ja toiminnan yhtenäisyyttä ja potilasasiavastavien ja sosiaaliasiavastavien riippumattomuus olisi paremmin turvattavissa.

Pykälän 1 momentin 6 kohdan mukaan hyvinvointialueen olisi järjestettävä potilasasiavastavien toiminta työnantajan järjestämän ja tuottaman työterveyshuollon palvelujen osalta. Asiasta säädettäisiin selkeyden vuoksi, jotta potilasasiavastavien palveluja olisi tarjolla yhdenvertaisesti kaikille työterveyshuollon asiakkaille riippumatta työterveyshuollon järjestämistavasta. Työterveyshuoltolain (1383/2001) 7 §:n 1 momentin mukaan työnantaja voi järjestää työterveyshuollon palvelut: 1) hankkimalla tarvitsemansa palvelut kansanterveyslaissa (66/1972) tarkoitetulta terveyskeskukselta (vuoden 2023 alusta alkaen hyvinvointialueen terveydenhuollon

toimintayksiköltä); 2) järjestämällä tarvitsemansa työterveyshuoltopalvelut itse tai yhdessä toisten työnantajien kanssa; tai 3) hankkimalla tarvitsemansa palvelut muulta työterveyshuoltopalvelujen tuottamiseen oikeutetulta toimintayksiköltä tai henkilöltä. Mainitun 7 §:n 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitettu työterveyshuollon palvelujen tuottaja voi hankkia työterveyshuoltoon kuuluvat laboratorio- ja kuvantamispalvelut, kliinisyfysiologiset tutkimukset sekä kliiniset neurofysiologiset tutkimukset myös sairaanhoitopiiriin toimintayksiköltä tai yksityisestä terveydenhuollosta annetussa laissa tarkoitettuna terveydenhuollon toimintayksiköltä. Voimassa olevan yksityisestä terveydenhuollosta annetun lain 2 §:n 2 momentin mukaan laissa tarkoitettuna palvelujen tuottajana ei pidetä työnantajaa, joka järjestää itse työterveyshuoltolaissa tarkoitettuja työterveyshuoltopalveluita. Kyseisessä tilanteessa työnantaja ei ole siten velvollinen hakemaan työterveyshuollon palvelujen antamiseen yksityisestä terveydenhuollon annetun lain 4 §:ssä tarkoitettua lupaviranomaisen lupaa. Jollei työterveyshuollon palveluja varten ole perustettu terveydenhuollon toimintayksikköä, ei työnantajalla ole nykyisin käytännössä ollut potilaslain 11 §:n mukaista velvoitetta nimetä myöskään potilasasiamiestä. Jos työnantaja on kuitenkin perustanut työterveyshuollon palvelujen tuottamista varten erillisen organisaation, edellyttää toiminta nykyisin lupaviranomaisen lupaa. Jatkossa uuden sosiaali- ja terveydenhuollon valvontalain voimaantulon myötä myös sellaisen työnantajan, joka tuottaa itse työterveyshuoltopalveluita, olisi tarkoitus olla sosiaali- ja terveydenhuollon valvontalaissa tarkoitettu palveluntuottaja.

Pykälän 2 momentissa tarkennettaisiin vielä hyvinvointialueiden työnjakoa potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisessä. Säännöksen mukaan hyvinvointialue vastaisi aina potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä 1 momentin 1 ja 6 kohdassa tarkoitettua järjestämistä sosiaali- ja terveydenhuollon osalta, paitsi milloin sen järjestämät palvelut tuottaisi 4 §:ssä tarkoitettu taho. Käytännössä hyvinvointialueet eivät hankkisi palveluja muilta 4 §:ssä tarkoitetuilta tahoilta kuin valtion mielisairaaloilta, joissa hoidetaan nykyisinkin sairaanhoitopiirien järjestämisvastuulle kuuluvaa tahdosta riippumatonta hoitoa saavia potilaita. Valtion mielisairaala järjestäisi sairaalassa oleville potilaille 4 §:ssä tarkoitettulla tavalla potilasasiavastaavien palvelut.

Pykälän 2 momentin mukaan hyvinvointialue vastaisi potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettua tuottamansa sosiaali- ja terveydenhuollon sekä 3 kohdassa tarkoitettujen kuntien tuottamien ja 5 kohdassa tarkoitettujen yksityisten tuottamien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen osalta, paitsi milloin kyseiset palvelut järjestäisi toinen hyvinvointialue tai 3 tai 4 §:ssä tarkoitettu taho. Sääntelyllä vältettäisiin päällekkäisyydet potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisvastuussa, kun kukin 2 – 4 §:ssä tarkoitettu taho järjestäisi aina potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämistä sosiaali- ja terveydenhuollon osalta. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin lisäksi, että muilta osin 1 momentissa tarkoitettua potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä vastaava hyvinvointialue määräytyisi sen mukaisesti, minkä hyvinvointialueen alueella 1 momentissa tarkoitettua palvelua annetaan.

Pykälän 3 momentin mukaan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta olisi järjestettävä yhtenäisenä hallinnollisena kokonaisuutena erillään hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvistä tehtävistä. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta tulisi näin ollen organisoida hyvinvointialueella siten, että potilasasiavastaavat ja sosiaaliasiavastaavat muodostavat yhtenäisesti ohjatun, erillisen hallinnollisen kokonaisuuden hyvinvointialueen organisaatiossa. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan tarkemmasta organisoimisesta päättäminen jäisi hyvinvointialueiden päätettäväksi ja toiminto voitaisiin sijoittaa hyvinvointialueen organisaatiossa hallinnollisesti hyvinvointialueen tarkoituksenmukaiseksi katsomalla tavalla. Potilasasiavastaavat ja sosiaaliasiavastaavat eivät voisi osallistua hyvinvointialueen järjestämistehtäviin tai sosiaali- ja terveydenhuol-

lon palvelujen tuottamiseen. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan kokoaminen yhteen hyvinvointialueella toisi synergiaetuja ja mahdollistaisi toiminnan yhtenäisen ohjauksen ja yhtenäiset toimintatavat. Säännöksellä turvattaisiin lisäksi potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuutta. Nykyisin esimerkiksi potilasasiamiehen tehtävissä on käytännössä voinut toimia toimintayksikön terveydenhuollon palvelujen antamiseen osallistuva henkilö, kuten esimerkiksi osastonhoitaja, joka on sivutoimisesti hoitanut potilasasiamiehen tehtävää. Tällainen järjestely ei olisi ehdotetun 2 momentin mukaan mahdollista.

Pykälän 4 momentin mukaan hyvinvointialueen olisi nimettävä potilasasiavastaavia ja sosiaaliasiavastaavia riittävästi suhteessa alueen asukaslukuun siten, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluja on saatavilla potilaiden ja asiakkaiden palvelutarpeen mukaisesti. Ehdotettu säännös tarkentaisi nykyistä potilaslain 11 §:n ja sosiaalihuollon asiakaslain 24 §:n sääntelyä koskien potilasasiamiesten ja sosiaaliasiamiesten nimeämistä. Vaikkei nykyisissä säännöksissä ole mainintaa potilasasiamiesten ja sosiaaliasiamiesten riittävästä määrästä, on potilasasiamiesten ja sosiaaliasiamiesten nimeäminen kuitenkin nykyäänkin lakisääteinen tehtävä, mikä tarkoittaa sitä, että potilasasiamiesten ja sosiaaliasiamiesten palvelujen järjestämiseen on tullut nykyisinkin varata riittävät resurssit siten, että palveluja on tosiasiasa potilaiden ja asiakkaiden saatavilla. Ehdotettavassa säännöksessä ei säädettäisi tarkemmin potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien lukumäärästä suhteessa alueen asukaslukuun, sillä potilaiden ja asiakkaiden palvelutarpeet vaihtelevat alueittain ja hyvinvointialueiden tulisi arvioida riittävä potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien määrä alueensa potilaiden ja asiakkaiden palvelutarpeisiin nähden. Erilaisilla asiakkailta on erilaisia palvelutarpeita. Esimerkiksi ikääntyneet henkilöt, vammaiset henkilöt, viittomakieltä käyttävät henkilöt, maahanmuuttajataustaiset henkilöt tai mielenterveyspalvelujen asiakkaat voivat tarvita runsaammin potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien neuvontaa, mikä hyvinvointialueen tulisi huomioida potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien toimintaan kohdennettavissa voimavaroissa. Asiakkailta tulisi olla mahdollisuus saada tarvitsemiaan potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien palveluja siten, että potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava ovat tosiasiallisesti riittävästi tavoitettavissa esimerkiksi puhelimitse, sähköpostitse ja kirjeitse sekä tarvittaessa tavattavissa henkilökohtaisesti tai esimerkiksi video- tai etäyhteyden avulla. Asiakkaiden yhteydenottoihin tulisi voida vastata myös kohtuullisessa ajassa. Asiakkaan henkilökohtainen tapaaminen olisi mahdollistettava erityisesti silloin, kun asiakkaan palvelutarve sitä edellyttää eikä asiakkaan neuvonta ja avustaminen ole muutoin mahdollista niin, että asiakas saa tarvitsemansa avun. Henkilökohtainen tapaaminen voi olla tarpeen erityisesti johtuen edellä kuvatuista erityistarpeista, kuten käytettävästä kielestä tai henkilön vammaisuudesta tai sairaudesta. Kohdentaessaan voimavaroja potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaan hyvinvointialueen olisi huomioitava ehdotetussa 2 §:n 1 momentissa tarkoitettu potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien laajentunut tehtäväalue, mikä edellyttää lisääntyneiden tehtävien myötä myös lisäresursseja. Hyvinvointialueiden valtion rahoituksessa huomioitaisiin vastaavasti lisääntyneet tehtävät. Asiakkaiden neuvonnan ja avustamisen lisäksi myös muihin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien 8 §:ssä tarkoitettuihin tehtäviin olisi varattava riittävästi voimavaroja kuten nykyisinkin. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tehtävät pysyisivät kuitenkin pääosin ennallaan.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin lisäksi siitä, että hyvinvointialueen olisi nimettävä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilö. Vastuuhenkilö ohjaisi ja koordinoisi kokonaisuudessaan potilasasiavastaavien ja sosiaalivastaavien toimintaa. Vastuuhenkilön tehtävistä säädettäisiin tarkemmin ehdotetun 8 §:n 3 momentissa. Vastuuhenkilö voitaisiin nimetä esimerkiksi hyvinvointialueen potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien keskuudesta vastaamaan toiminnan yhdenmukaisesta ohjauksesta ja koordinoinnista. Vastuuhenkilön ei tarvitsisi välttämättä olla esimiesasemassa potilasasiavastaaviin ja sosiaaliasiavastaa-

viin nähden, mutta hänellä olisi vastuu ohjata toimintaa. Jos hyvinvointialue hankkii potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa myös ostopalveluna, tulisi vastuuhenkilön ohjata ja koordinoida myös tätä toimintaa.

Pykälän 4 momentissa olisi lisäksi säännös siitä, että hyvinvointialueen olisi tiedotettava potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnasta asukkailleen ja julkaistava potilasasiavastaavien, sosiaaliasiavastaavien ja vastuuhenkilön nimet ja yhteystiedot internetissä sekä muilla saavutettavilla tavoilla. Asiakkaiden ja potilaiden saatavilla tulisi olla helposti saavutettavaa tietoa siitä, kenen puoleen he voivat asemaansa ja oikeuksiinsa liittyvissä kysymyksissä kääntyä. Koska kaikilla ei ole kuitenkaan mahdollisuutta käyttää internetiä, tulisi potilasasiavastaavien, sosiaaliasiavastaavien ja vastuuhenkilön nimet ja yhteystiedot julkaista myös muilla saavutettavilla tavoilla kuten esimerkiksi eri toimintayksiköiden ilmoitustauluilla.

Pykälän 5 momentissa olisi informatiivinen viittaussäännös siitä, että palvelujen hankkimisesta yksityiseltä palveluntuottajalta potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämiseksi säädetään järjestämislain 12 §:ssä. Hyvinvointialue ei voisi kuitenkaan hankkia potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilön tehtäviä yksityiseltä palveluntuottajalta. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien antamia palveluja voitaisiin hankkia ostopalveluina yksityiseltä palveluntuottajalta, jos se on järjestämislain 12 §:ssä tarkoitettulla tavalla tarpeen tehtävien tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi. Hyvinvointialueen on tällöinkin huolehdittava hyvinvointialueesta annetun lain 7 §:ssä ja järjestämislain 8 §:ssä tarkoitettua järjestämistä vastuustaan sekä sen järjestämistä vastuulle kuuluvien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen yhdenvertaisesta toteutumisesta myös palveluja hankkiessaan. Lisäksi hankittavien palvelujen on oltava sisällöltään, laajuudeltaan ja määrälliseltä osuudeltaan sellaisia, että hyvinvointialue pystyy huolehtimaan kaikissa tilanteissa järjestämistä vastuunsa toteuttamisesta myös hankittavien palvelujen osalta. Nykyisin potilas- ja sosiaaliasiavastaavien palveluja on hankittu esimerkiksi sosiaalialan osaamiskeskuksilta ja muilta yksityisiltä palveluntuottajilta. Ostopalveluja voitaisiin edelleenkin käyttää, mutta hyvinvointialue ei voisi ulkoistaa järjestämistehtäviään eikä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilön tehtäviä. Hyvinvointialueen tulee myös ohjata ja valvoa hankkimiaan ostopalveluja hyvinvointialueesta annetun lain 10 §:ssä ja järjestämislain 41 §:ssä tarkoitettulla tavalla. Hyvinvointialueen on myös ostopalveluja hankkiessaan huolehdittava siitä, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluja on tosiasiallisesti saatavissa myös esimerkiksi henkilökohtaisten tapaamisten muodossa asiakkaiden palvelutarpeiden mukaisesti kuten edellä 3 momentin perusteluissa todetaan. Hankittaessa potilasasiavastaavan tai sosiaaliasiavastaavan antamia palveluja järjestämislain 12 §:ssä tarkoitettulla tavalla sovelletaan kyseisissä ostopalveluissa järjestämislain 3 luvun säännöksiä. Ostopalveluntuottajan toimintaan sovelletaan näin ollen muun muassa järjestämislain 19 §:n mukaisesti hallinnon yleislakeja. Koska hyvinvointialueen järjestämistä vastuulle kuuluva potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta on julkisen hallintotehtävän hoitamista, koskee ostopalveluntuottajan henkilöstöä kyseistä tehtävää hoitaessaan järjestämislain 20 §:n mukaisesti rikosoikeudellinen virkavastuu. Hyvinvointialueen palveluksessa olevien sosiaaliasiavastaavien ja potilasasiavastaavien rikosoikeudellisesta virkavastuusta säädetään puolestaan rikoslain (39/1889) 40 luvussa.

Pykälän 6 momentissa säädettäisiin siitä, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan kehittämiseen ja täydennyskoulutukseen sovelletaan, mitä järjestämislain 32 ja 59 §:ssä säädetään. Järjestämislain 32 ja 59 §:ssä säädetään hyvinvointialueen kehittämistehtävistä ja henkilöstön täydennyskoulutuksesta. Nämä velvoitteet koskisivat myös potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan kehittämistä ja potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien täydennyskoulutusta. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa tulisi kehittää asiakkaiden palvelutarpeiden edellyttämällä tavalla sekä ottaen huomioon se, miten potilasasiavastaavien

vastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan avulla voidaan kehittää myös annettavien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen laatua. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien ammattitaidon ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi potilasasiavastaaville ja sosiaaliasiavastaaville olisi järjestettävä täydennyskoulutusta, jota voitaisiin järjestää myös esimerkiksi yhteistyössä muiden hyvinvointialueiden kanssa.

3 §. *HUS-yhtymän vastuu potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä.* Ehdotetun pykälän mukaan HUS-yhtymän olisi järjestettävä potilasasiavastaavien toiminta järjestämässään ja tuottamassaan terveydenhuollossa, paitsi milloin sen tuottamat palvelut järjestäisi 2 tai 4 §:ssä tarkoitettu taho. Nykyisin HUS ja vuoden 2023 alusta alkaen HUS-yhtymä järjestää potilasasiain toiminnan terveydenhuollon toimintayksiköissään. Tältä osin ehdotettu sääntely ei toisi muutoksia HUS-yhtymän järjestämisvelvollisuuteen potilasasiavastaavien toiminnan osalta. Koska HUS-yhtymä järjestää jatkossakin suurimman osan Uudenmaan alueen erikoissairaanhoidon palveluista, on tarkoituksenmukaista säilyttää sen vastuu potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä ennallaan. HUS-yhtymä ei kuitenkaan vastaisi potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä tuottamassaan terveydenhuollossa siltä osin, kuin potilasasiavastaavien toiminnan järjestäminen kuuluisi hyvinvointialueille 2 §:n perusteella tai valtiolle tai Työterveyslaitokselle 4 §:n perusteella.

HUS-yhtymän järjestämisvastuusta säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla annetun lain 5 §:ssä, jonka mukaan HUS-yhtymällä on järjestämisvastuu 5 §:n 2 momentissa tarkoitetuista ja niistä terveydenhuollon palveluista, jotka on sovittu sen vastuulle 9 §:ssä tarkoitetussa HUS-järjestämissopimuksessa. Mainitun lain 9 §:n mukaan HUS-järjestämissopimuksessa voidaan sopia Uudenmaan hyvinvointialueiden ja Helsingin kaupungin vastuulle kuuluvien terveydenhuollon palvelujen järjestämisvastuun siirtämisestä tarpeen mukaan HUS-yhtymälle.

Edellä 2 §:n 2 momentin perusteella hyvinvointialue vastaisi kuitenkin aina potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä järjestämänsä sosiaali- ja terveydenhuollon osalta silloin, kun se hankkisi terveydenhuollon palveluja HUS-yhtymältä, mutta ei olisi siirtänyt HUS-yhtymälle edellä tarkoitetulla tavalla palvelujen järjestämisvastuuta.

HUS-yhtymän järjestämään potilasasiavastaavien toimintaan sovellettaisiin, mitä 2 §:n 3 – 6 momentissa säädetään potilasasiavastaavien osalta. HUS-yhtymän potilasasiavastaavien toiminta olisi näin ollen järjestettävä vastaavalla tavalla kuin hyvinvointialueiden potilasasiavastaavien toiminta.

4 §. *Valtion ja Työterveyslaitoksen vastuu potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä.* Pykälän 1 momentin mukaan valtion olisi järjestettävä potilasasiavastaavien toiminta järjestämässään ja tuottamassaan terveydenhuollon palveluissa silloin, kun kyse on valtion mielisairaaloista annetussa laissa (1292/1987) tarkoitetuissa valtion mielisairaaloissa annettavasta terveyden- ja sairaanhoidosta, terveydenhuollon järjestämisestä puolustusvoimissa annetussa laissa (322/1987) tarkoitetuista terveydenhuollon järjestämisvastuussa olevan Puolustusvoimien yksikön järjestämistä ja tuottamista terveyden- ja sairaanhoidon palveluista sekä Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetussa laissa (1635/2015) tarkoitetun Vankiterveydenhuollon yksikön järjestämistä ja tuottamista terveyden- ja sairaanhoidon palveluista.

Valtion mielisairaaloita ovat Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaiset Niuvanniemen sairaala ja Vanhan Vaasan sairaala (laki valtion mielisairaaloista 1 §). Valtion mielisairaalassa annettavasta hoidosta säädetään mielenterveyslain 6 §:ssä. Valtion mielisairaalat ovat erityistason hoitoa, asiantuntijapalveluita ja mielentilatutkimuksia tuottavia oikeuspsykiatrisia sairaala-

loita, joissa hoidetaan ensisijaisesti oikeuspsykiatrisia potilaita. Mielentilatutkimus on tuomioistuimen määräämä tutkimus, jossa otetaan kantaa rikoksesta epäillyn tai syytetyn syyntakeisuuteen rikoksen tekohetkellä sekä hänen hoidon tarpeeseensa tutkimuksen päättyessä. Kun tuomioistuin on tehnyt päätöksen mielentilatutkimukseen määräämisestä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n nojalla, se lähettää tutkimuspyynnön Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle, joka päättää mielenterveyslain (1116/1990) 16 §:n mukaan mielentilatutkimuspaikan. Pääosa tutkimuksista suoritetaan valtion mielisairaaloissa. Jos Terveyden ja hyvinvoinnin laitos toteaa, että edellytykset mielentilan vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätetyn hoitoon määräämiseen hänen tahdostaan riippumatta ovat olemassa, laitoksen on määrättävä hänet mielenterveyslain 22 §:n mukaan hoitoon hänen tahdostaan riippumatta. Lisäksi valtion mielisairaaloissa on hoidossa vaikeahoitaisia psykiatrisia potilaita, jotka on lähetetty valtion mielisairaalaan sairaanhoitopiirien aloitteesta, koska heidän hoitonsa kunnallisissa psykiatrisissa yksiköissä ei ole tarkoituksenmukaista. Valtion mielisairaalat hankkivat terveydenhuollon palveluja jonkin verran myös muilta palveluntuottajilta.

Terveydenhuollon järjestämisestä puolustusvoimissa annetun lain 1 §:n mukaan Puolustusvoimat järjestää terveydenhuoltovastuullaan olevien henkilöiden terveydenhuollon. Puolustusvoimat voi myös muutoin antaa terveydenhuoltopalveluja siten kuin mainitussa laissa säädetään. Mainitun lain 3 §:n mukaan Puolustusvoimien terveydenhuoltovastuulla ovat asevelvollisuuslain ja naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain (194/1995) nojalla puolustusvoimissa ja rajavartiolaitoksessa palvelevat palvelusaikanaan sekä sotilasvirkaan koulutettavat opiskelijat. Lisäksi sotilaallisesta kriisinhallinnasta annetun lain (211/2006) 17 §:n mukaan kriisinhallintahenkilöstöön kuuluvalla on oikeus terveydenhuoltoon siten kuin terveydenhuollon järjestämisestä puolustusvoimissa annetussa laissa säädetään. Vastaava oikeus terveydenhuoltoon on vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta annetun lain (556/2007) 35 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan Puolustusvoimien vapaaehtoiisiin harjoituksiin ja mainitun lain 23 tai 27 §:ssä tarkoitettuun tehtävään osallistuvalla henkilöillä. Lain 23 §:ssä säädetään osallistumisesta puolustusvoimien virka-aputehtäviin ja lain 27 §:ssä valmiustehtävistä. Terveydenhuollon järjestämisestä puolustusvoimissa annetun lain 4 §:n 2 momentin mukaan puolustusministeriö voi päättää, että terveydenhuoltopalveluja annetaan erityisestä syystä myös muille kuin 3 §:n 1 momentissa mainituille henkilöille. Säännöstä koskevien hallituksen esityksen (200/2005) perustelujen mukaan näitä henkilöitä olisivat esimerkiksi Suomessa harjoituksiin osallistuvat ulkomaalainen sotilas- ja siviilihenkilöstö. Mainitun lain 6 §:n mukaan terveydenhuollon järjestämisestä puolustusvoimissa vastaa Puolustusvoimien logistiikkalaitos. Lain 8 §:n mukaan terveydenhuolto voidaan järjestää hankkimalla palveluja kunnalta, kuntayhtymältä tai muulta julkiselta taikka yksityiseltä palvelujen tuottajalta siten kuin siitä näiden kanssa erikseen sovitaan. Terveydenhuollon järjestämisestä puolustusvoimissa säädetään lisäksi asetuksessa terveydenhuollon järjestämisestä puolustusvoimissa (371/1987).

Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 1 §:n mukaan Vankiterveydenhuollon yksikön tehtävänä on järjestää vankien ja tutkintavankien terveyden- ja sairaanhoito. Vankiterveydenhuollon yksiköllä on 27 poliklinikkaa, 12 hammashoitola, psykiatrinen vankisairaala ja somaattinen sairaala. Vankiterveydenhuollon yksikkö hankkii palveluja jonkin verran myös muilta palveluntuottajilta.

Pykälän 2 momentin mukaan itsenäisenä julkisoikeudellisena yhteisönä toimivan Työterveyslaitoksen olisi järjestettävä potilasasiavastaavien toiminta työterveyslaitoksen toiminnasta ja rahoituksesta annetussa laissa (159/1978) tarkoitetuissa tuottamisissaan terveyden- ja sairaanhoidon palveluissa. Muiden tehtäviensä lisäksi Työterveyslaitos harjoittaa työterveyslaitoksen toiminnasta ja rahoituksesta annetun lain 2 §:n mukaan itsenäistä terveydenhuolto-, sairaanhoito- sekä laboratoriotoimintaa ammattitautien, työperäisten ja työhön liittyvien sairauksien totea-

miseksi, hoitamiseksi ja ehkäisemiseksi sekä työkyvyn arvioimiseksi. Mainitun lain 1 §:n mukaan Työterveyslaitoksen organisaatio muodostuu valtakunnallisista osaamiskeskuksista. Työterveyslaitoksen toiminnasta säädetään lisäksi asetuksessa työterveyslaitoksen toiminnasta ja rahoituksesta (501/1978), jonka 2 §:n mukaan laitoksen alueelliset toimipisteet sijaitsevat Helsingissä, Kuopiossa, Oulussa, Tampereella ja Turussa.

Pykälän 1 ja 2 momentissa tarkoitettuja palveluja antavat valtion ja Työterveyslaitoksen toimintayksiköt ovat potilaslain 2 §:n 4 kohdassa tarkoitettuja terveydenhuollon toimintayksiköitä, joissa järjestetään nykyisinkin potilasasiamiespalvelut potilaille. Potilasasiavastaavien palvelujen järjestämistä vastaava säilyttäminen näiltä osin ennallaan on perusteltua palvelujen saatavuuden ja palveluihin liittyvän erityisasiantuntemuksen turvaamiseksi. Valtion mielisairaalat ovat suljettuja laitoksia ja Vankiterveydenhuollon yksikkö toimii vankiloiden yhteydessä, joten potilaiden kannalta mielisairaalassa ja vankiterveydenhuollossa työskentelevä potilasasiavastaava olisi helpoimmin lähestyttävissä. Myös Puolustusvoimien järjestämien potilasasiavastaavien palvelujen etuna olisi palvelujen kattava saavutettavuus sekä se, että nykyisin Puolustusvoimissa potilasasiamiehinä toimivien sosiaalikirjuri- ja sairaanhoitajien luokse on voinut hakeutua matalalla kynnyksellä näiden hoitaessa muitakin varusmiehiin liittyviä asioita. Mielisairaaloiden, Vankiterveydenhuollon yksikön, Puolustusvoimien terveydenhuollon yksikön sekä Työterveyslaitoksen antamaan terveydenhuoltoon liittyy myös erilaisia erityiskysymyksiä, minkä vuoksi potilasasiavastaavan tehtävän hoitamisessa on hyötyä siitä, että potilasasiavastaava tuntee organisaation ja sen tarjoaman hoidon.

Pykälän 3 momentin mukaan potilasasiavastaavien toiminta olisi järjestettävä erillään valtion viranomaisen tai laitoksen tai Työterveyslaitoksen terveydenhuollon järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvistä tehtävistä. Potilasasiavastaavat eivät voisi näin ollen osallistua kyseisen organisaation terveydenhuollon järjestämistehtäviin tai terveydenhuollon palvelujen tuottamiseen. Tällä turvattaisiin potilasasiavastaavien riippumattomuutta.

Pykälän 4 momentin mukaan valtion viranomaisen tai laitoksen ja Työterveyslaitoksen olisi nimettävä potilasasiavastaavia riittävästi suhteessa terveydenhuollon palvelujensa potilasmäärään siten, että potilasasiavastaavien palveluja on saatavilla potilaiden palvelutarpeen mukaisesti. Valtion viranomaisen tai laitoksen ja Työterveyslaitoksen tulisi osoittaa näin ollen riittävästi voimavaroja potilasasiavastaavien toimintaan palvelujen saatavuuden varmistamiseksi. Erityisesti mielisairaaloiden ja vankiterveydenhuollon asiakkailta on usein keskimääräistä enemmän tarpeita potilasasiavastaavan palveluille. Potilailla tulisi olla mahdollisuus saada tarvitsemiaan potilasasiavastaavien palveluja siten, että potilasasiavastaava on tosiasiallisesti riittävästi tavoitettavissa esimerkiksi puhelimitse, sähköpostitse ja kirjeitse sekä tarvittaessa tavattavissa henkilökohtaisesti tai esimerkiksi video- tai etäyhteyden avulla. Potilaiden yhteydenottoihin tulisi voida vastata myös kohtuullisessa ajassa. Potilaan henkilökohtainen tapaaminen olisi mahdollistettava erityisesti silloin, kun potilaan palvelutarve sitä edellyttää eikä potilaan neuvonta ja avustaminen ole muutoin mahdollista niin, että potilas saa tarvitsemansa avun.

Jos potilasasiavastaavien tehtäviä hoitaisi viranomaisessa tai laitoksessa tai Työterveyslaitoksessa useampi potilasasiavastaava, toiminnasta järjestämistä vastaava olevan olisi pykälän 4 momentin mukaan nimettävä potilasasiavastaavien toiminnan vastuhenkilö. Vastuuhenkilön tehtävistä säädettäisiin ehdotetun 8 §:n 5 momentissa. Vastuuhenkilö voitaisiin nimetä esimerkiksi kyseisen viranomaisen tai laitoksen tai Työterveyslaitoksen potilasasiavastaavien keskuudesta vastaamaan toiminnan yhdenmukaisesta ohjauksesta ja koordinoinnista. Vastuuhenkilön ei tarvitsisi välttämättä olla esimiesasemassa potilasasiavastaaviin nähden, mutta hänellä olisi vastuu ohjata toimintaa. Jos potilasasiavastaavan tehtäviä hoitaisi vain yksi potilasasiavastaava, olisi tämän huolehdittava 8 §:n 1 momentissa tarkoitettujen tehtäviensä lisäksi 8 §:n 5 momentissa tarkoitetuista vastuuhenkilön tehtävistä.

Pykälän 4 momentissa olisi lisäksi säännös siitä, että valtion viranomaisen tai laitoksen ja Työterveyslaitoksen olisi tiedotettava potilasasiavastaavien toiminnasta potilaille ja julkaistava potilasasiavastaavien ja vastuuhenkilön nimet ja yhteystiedot internetissä. Potilaiden saatavilla tulisi olla helposti saavutettavaa tietoa siitä, kenen puoleen he voivat asemaansa ja oikeuksiinsa liittyvissä kysymyksissä kääntyä. Koska kaikilla ei ole kuitenkaan mahdollisuutta käyttää internetiä, tulisi potilasasiavastaavien ja vastuuhenkilön nimet ja yhteystiedot julkaista myös muilla saavutettavilla tavoilla kuten esimerkiksi eri toimintayksiköiden ilmoitustauluilla.

Pykälän 5 momentin mukaan valtion viranomainen tai laitos ja Työterveyslaitos voisi sopia hyvinvointialueen kanssa siitä, että hyvinvointialue tuottaa potilasasiavastaavien toiminnan kyseisen valtion viranomaisen tai laitoksen tai Työterveyslaitoksen puolesta. Valtion viranomaisen tai laitoksen tai Työterveyslaitoksen voisi olla tarpeen hankkia potilasasiavastaavien palveluja, jos se ei pystyisi itse järjestämään riittäviä potilasasiavastaavien palveluja esimerkiksi tietyillä maantieteellisillä alueilla tai esimerkiksi loma-aikoina tai esteellisyytilanteissa. Kyseisissä tilanteissa valtion viranomainen tai laitos ja Työterveyslaitos voisi sopia hyvinvointialueen kanssa potilasasiavastaavien toiminnan tuottamisesta. Hyvinvointialue voisi tällöin ottaa hoitettavakseen myös potilasasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilön tehtävät. Potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisvastuu mukaan lukien rahoitusvastuu jäisi kuitenkin kyseiselle valtion viranomaiselle tai laitokselle ja Työterveyslaitokselle.

Valtion ja Työterveyslaitoksen palveluksessa oleviin potilasasiavastaaviin sovelletaan rikoslain 40 luvun säännöksiä rikosoikeudellisesta virkavastuusta, kuten hyvinvointialueen potilasasiavastaaviin ja sosiaaliasiavastaaviinkin.

Pykälän 6 momentin mukaan potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä vastaava valtion viranomainen tai laitos ja Työterveyslaitos vastaisi myös potilasasiavastaavien toiminnan kehittämistä ja täydennyskoulutuksesta. Potilasasiavastaavien toimintaa tulisi kehittää asiakkaiden palvelutarpeiden edellyttämällä tavalla sekä ottaen huomioon se, miten potilasasiavastaavien toiminnan avulla voidaan kehittää myös annettavien terveydenhuollon palvelujen laatua. Potilasasiavastaavien ammattitaidon ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi potilasasiavastaaville olisi järjestettävä täydennyskoulutusta, jota voitaisiin järjestää myös esimerkiksi yhteistyössä muiden potilasasiavastaavien toimintaa järjestävien tahojen kanssa.

5 §. *Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuus ja puolueettomuus.* Pykälän mukaan toiminnasta järjestämisvastuussa olevan olisi järjestettävä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta siten, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuus ja puolueettomuus turvataan heidän hoitaessaan tehtäviään. Lisäksi potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan olisi myös itse toimittava tehtävässään riippumattomasti ja puolueettomasti. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuutta turvaisivat osaltaan 2 §:n 3 momentin ja 4 §:n 3 momentin säännökset siitä, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta olisi järjestettävä erillään muista sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvistä tehtävistä. Sen lisäksi toiminnasta järjestämisvastuussa olevan tulisi ehdotetun pykälän mukaan muillakin tavoin turvata potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tosiasiallinen riippumattomuus tehtävissään. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tulee voida toimia itsenäisesti potilaiden ja asiakkaiden oikeuksien ja aseman edistämiseksi ilman että toiminnasta järjestämisvastuussa oleva pyrkii vaikuttamaan toimintaan tai ohjaamaan sitä. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien on voitava tuoda avoimesti esiin esimerkiksi mahdolliset epäkohdat tai kehittämistarpeet palveluissa ilman että potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien toimintaan kohdistuu epäsuotuisia seurauksia toiminnan järjestäjän taholta. Työlainsäädännön (muun muassa työsopimuslaki (55/2001) 2 luku 2 §, 7 ja 8 luku, laki kunnan ja hyvinvointialueen viranhaltijasta (304/2003) 12 §, 8 luku, valtion virkamieslaki (750/1994) 11 §, 7 luku), yhdenvertaisuuslain (1325/2014) ja rikoslain (47 luku 3 §)

säännökset suojaavat työntekijää työntajan laittomalta työ- tai virkasuhteen päättämiseltä, syrjinnältä ja muulta lain vastaiselta kohtelulta. Potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tulisi myös itse toimia tehtävässään riippumattomasti. Hänellä ei voisi olla esimerkiksi tehtävien asianmukaista hoitoa vaarantavia sidonnaisuuksia.

Myös potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien puolueettomuus tulisi turvata heidän hoidossa tehtäviään ja potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tulisi myös itse toimia tehtävässään puolueettomasti. Potilasasiavastaavan tai sosiaaliasiavastaavan puolueettomuuden voitaisiin katsoa vaarantuvan esimerkiksi silloin, jos potilasasiavastaava tai sosiaaliasiavastaava neuvoisi tai avustaisi henkilöä, jonka tyytymättömyyden kohteena olevien palvelujen antamiseen kyseiselle henkilölle potilasasiavastaava tai sosiaaliasiavastaava olisi itse osallistunut aiemmassa tehtävässään. Puolueettomuuden voitaisiin katsoa vaarantuvan myös silloin, jos potilasasiavastaavan tai sosiaaliasiavastaavan lähisukulainen tai muu läheinen olisi osallistunut potilasasiavastaavan tai sosiaaliasiavastaavan asiakkaana olevan henkilön tyytymättömyyden kohteena olevien palvelujen antamiseen. Jos potilasasiavastaavan tai sosiaaliasiavastaavan puolueettomuus tehtävässään vaarantuisi, tulisi hänen sijaansa osoittaa puolueeton potilasasiavastaava tai sosiaaliasiavastaava esimerkiksi sijaisjärjestelyillä tai hyvinvointialueiden yhteistoiminnan avulla.

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta on julkisen hallintotehtävän hoitamista ja siihen sovelletaan hallintolain (434/2003) 2 luvussa säädettyjä hyvän hallinnon perusteita. Mainitussa 2 luvussa säädettyjen hyvän hallinnon periaatteiden mukaan viranomaisen on kohdeltava hallinnossa asioivia tasapuolisesti sekä käytettävä toimivaltaansa yksinomaan lain mukaan hyväksyttäviin tarkoituksiin. Viranomaisen toimien on oltava puolueettomia ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Niiden on suojattava oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia (hallintolaki 6 §). Koska potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta ei ole kuitenkaan hallintolaissa tarkoitettua hallintoasian käsittelyä, ei siihen sovelleta hallintolain 27 – 29 §:ssä tarkoitettuja esteellisyyssäännöksiä, joita sovelletaan vain hallintoasian käsittelyyn. Hallintolaissa hallintoasioilla tarkoitetaan sellaisia viranomaisen toimivaltaan kuuluvia asioita, jotka liittyvät jonkin hallinnollisen ratkaisun tekemiseen. Viranomaisen ratkaisu voi olla nimenomainen hallintopäätös, mutta myös esimerkiksi esitys, lausunnon antaminen tai suunnitelman hyväksyminen. Hallintoasia voi olla myös hallinnon sisäinen asia kuten viraston ohjesäännön tai työjärjestyksen taikka muun yleisohjeen antaminen. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnassa ei tehdä edellä mainittuja hallinnollisia ratkaisuja, joten toiminta ei ole katsottavissa hallintolaissa tarkoitetuksi hallintoasiaksi. Vaikka hallintolain esteellisyyssäännökset eivät sovellukaan suoraan hallintolain perusteella potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaan, niin käytännössä ehdotetun pykälän vaatimus potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien puolueettomuudesta merkitsee sitä, ettei hän voi käsitellä hoidettavanaan olevaa asiaa esteellisenä. Tulkinta-apua puolueettomuuden käytännön toteutumiseen voidaan hakea hallintolain esteellisyyssäännöksistä.

6 §. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien kelpoisuus. Pykälässä säädettäisiin potilasasiavastaavien, sosiaaliasiavastaavien sekä toiminnan vastuuhenkilön kelpoisuudesta. Potilasasiavastaavan, ja sosiaaliasiavastaavan ja toiminnan vastuuhenkilön tehtävään olisi kelpoinen henkilö, jolla on tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto ja tehtävän edellyttämä tehtävälain tuntemus. Ylemmällä korkeakoulututkinnolla tarkoitettaisiin yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa suoritettua ylempää korkeakoulututkintoa. Säännös vastaisi melko lailla nykytilaa sosiaaliasiavastaavien osalta, sillä sosiaalihuollon asiakaslain 24 a §:n mukaan kelpoinen sosiaaliasiamiehen tehtävään on sosiaalityöntekijä tai henkilö, jolla on tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto ja alan tuntemus. Sen sijaan potilasasiamiehille ei ole nykyisin säädetty kelpoisuusvaatimuksia. Ehdotetulla säännöksellä yhtenäistettäisiin sosiaaliasiavastaavien

ja potilasasiavastaavien kelpoisuusvaatimukset ja turvattaisiin jatkossa myös potilasasiavastaavien riittävä koulutustaso tehtävään. Sosiaaliasiavastaavan tehtävien asianmukainen hoitaminen edellyttää hyvää sosiaalihuollon ja sen lainsäädännön tuntemusta. Vastaavasti potilasasiavastaavan tehtävien asianmukainen hoitaminen edellyttää hyvää terveydenhuollon ja sen lainsäädännön tuntemusta. Asiakkaan oikeusturvan toteutumisen kannalta sosiaaliasiavastaavan ja potilasasiavastaavan ammattitaidolla on oleellinen merkitys.

Sosiaaliasiavastaavaksi olisi kelpoinen ensinnäkin sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijällä on ylempi korkeakoulututkinto, yleensä valtiotieteiden tai yhteiskuntatieteiden maisterin tutkinto, johon sisältyy tai jonka lisäksi on suoritettu pääaineopinnot tai pääainetta vastaavat yliopistolaiset opinnot sosiaalityössä. Muita soveltuvia tutkintoja sosiaaliasiavastaavan tehtävään olisivat esimerkiksi oikeustieteen maisterin tutkinto sekä yhteiskuntatieteen tai valtiotieteen maisterin tutkinto, joissa pääaineena voi olla muukin kuin sosiaalityö. Ylemmistä ammattikorkeakoulututkinnoista soveltuvana voitaisiin pitää esimerkiksi sosionomi (ylempi AMK) -tutkintoa. Vastaavasti potilasasiavastaavan tehtävään soveltuvia tutkintoja olisivat terveydenhuollon maisterin tutkinto tai muu soveltuva maisterin tutkinto, kuten oikeustieteen, yhteiskuntatieteen tai valtiotieteen maisterin tutkinto. Ylemmistä ammattikorkeakoulututkinnoista soveltuvana voitaisiin pitää esimerkiksi sairaanhoitaja (ylempi AMK) –tutkintoa ja terveydenhoitaja (ylempi AMK) –tutkintoa. Suoritetun tutkinnon lisäksi potilasasiavastaavalla ja sosiaaliasiavastaavalla tulisi olla tehtävän edellyttämä tehtäväalan tuntemus, joka voisi olla saavutettu esimerkiksi soveltuvilla sosiaali- tai terveydenhuollon ja sen lainsäädännön tuntemusta sisältävillä opinnoilla tai tehtäväalan tuntemusta kartuttavalla työkokemuksella. Vastuuhenkilöllä tulisi olla soveltuvan ylempään korkeakoulututkinnon lisäksi vastuuhenkilön tehtävän edellyttämä tehtäväalan tuntemus. Koska hyvinvointialueen vastuuhenkilö toimii sekä potilasasiavastaavien että sosiaaliasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilönä, tulisi hänellä olla tuntemusta molemmilta tehtävälaloilta siten, että hän kykenee toimimaan tehtävässään.

Valtion viranomaisten, hyvinvointialueen ja hyvinvointiyhtymän viranomaisten ja itsenäisten julkisoikeudellisten laitosten palveluksessa olevalta henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta sekä kielitaidon osoittamisesta säädetään laissa julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (424/2003, jäljempänä kielitaitolaki). Lakia sovellettaisiin näin ollen hyvinvointialueen, valtion mielisairaaloiden, Puolustusvoimien, Vankiterveydenhuollon yksikön ja Työterveyslaitoksen palveluksessa olevien potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien kielitaitovaatimuksiin.

Kielitaitolaissa säädetään kielitaitoa koskevia varsinaisia kelpoisuusvaatimuksia vain valtion viranomaisten henkilöstölle. Hyvinvointialueiden palveluksessa oleviin potilasasiavastaaviin ja sosiaaliasiavastaaviin sovellettaisiin kielitaitolain 3 §:ää, jonka mukaan virkaa täytettäessä ja muuhun palvelussuhteeseen otettaessa on varmistauduttava siitä, että palvelukseen otettavalla on työtehtävien edellyttämä kielitaito. Kielitaitolain 5 §:n 2 momentin mukaan henkilöstön kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia voidaan asettaa hyvinvointialueen ja hyvinvointiyhtymän viranomaisille hyvinvointialueesta annetun lain asettamassa järjestyksessä, jos kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista ei säädetä laissa. Hyvinvointialueesta annetun lain 95 §:n 2 momentin mukaan hallintosäännössä annetaan sellaiset tarpeelliset määräykset, joilla turvataan kielilaisissa (423/2003) ja muualla laissa säädettyjen kielellisten oikeuksien toteutuminen hyvinvointialueen hallinnossa.

Myös itsenäisen julkisoikeudellisen laitoksen palveluksessa olevaan henkilöstöön sovelletaan kielitaitolain 3 §:ää. Näin ollen Työterveyslaitoksen järjestäessä potilasasiavastaavien toimintaa, sen olisi varmistauduttava siitä, että palvelukseen otettavalla potilasasiavastaavalla olisi työtehtävien edellyttämä kielitaito. Kielitaitolain 5 §:n 3 momentissa säädetään lisäksi, että jos

lailla tai lain nojalla ei säädetä itsenäisten julkisoikeudellisten laitosten henkilöstön kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista, laitokset voivat vahvistaa niitä.

Kielitaitolain 6 §:n 1 momentin mukaan valtion henkilöstöltä, jolta edellytetään säädettyinä kelpoisuusvaatimuksena korkeakoulututkintoa, vaaditaan kaksikielisessä viranomaisessa viranomaisen virka-alueen väestön enemmistön kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä toisen kielen tyydyttävää suullista ja kirjallista taitoa. Yksikielisessä viranomaisessa edellytetään viranomaisen kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä toisen kielen tyydyttävää ymmärtämisen taitoa. Kielitaitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset määräytyvät kyseisen säännöksen nojalla, jos henkilöltä edellytetään nimenomaan säädettyinä kelpoisuusvaatimuksena korkeakoulututkintoa (Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi kielilainiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi (HE 92/2002)). Kielitaitolain 3 luvussa säädetään valtionhallinnon suomen ja ruotsin kielen tutkinnoista, joilla kielitaito osoitetaan.

Koska ehdotetun 6 §:n mukaan potilasasiavastaavilta ja sosiaaliasiavastaavilta edellytettäisiin säädettyinä kelpoisuusvaatimuksena tehtävään soveltuvaan ylempää korkeakoulututkintoa, sovellettaisiin valtion palveluksessa oleviin potilasasiavastaaviin näin ollen kielitaitolain 6 §:ää.

Valtion mielisairaalat (Niuvanniemen sairaala ja Vanhan Vaasan sairaala) ovat kaksikielisiä valtion viranomaisia, joiden enemmistökieli on suomi. Sairaaloiden palveluksessa olevilta potilasasiavastaavilta edellytettäisiin näin ollen kielitaitolain 6 §:n 1 momentin perusteella suomen kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä ruotsin kielen tyydyttävää suullista ja kirjallista taitoa.

Vankiterveydenhuollon yksikön toimialueena on koko maa ja se on kielilain perusteella kaksikielinen valtion viranomainen, jonka enemmistökieli on suomi. Näin ollen Vankiterveydenhuollon yksikön palveluksessa olevilta potilasasiavastaavilta edellytettäisiin kielitaitolain 6 §:n 1 momentin perusteella suomen kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä ruotsin kielen tyydyttävää suullista ja kirjallista taitoa.

Kielilain 39 §:n mukaan Puolustusvoimien joukko-osastojen kieli on suomi. Vähintään yksi joukko-osasto on kuitenkin ruotsinkielinen. Nykyisin Puolustusvoimien ainoa ruotsinkielinen joukko-osasto on Uudenmaan prikaati. Koska joukko-osastot ovat yksikielisiä valtion viranomaisia, kielitaitolain 6 §:n 1 momentin perusteella Puolustusvoimien suomenkielisten joukko-osastojen potilasasiavastaavilta edellytettäisiin suomen kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä ruotsin kielen tyydyttävää ymmärtämisen tasoa. Ruotsinkielisen joukko-osaston potilasasiavastaavalta edellytettäisiin kielitaitolain 6 §:n 1 momentin perusteella ruotsin kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa sekä suomen kielen tyydyttävää ymmärtämisen tasoa. Kielitaitolain 6 §:n 3 momentin mukaan valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää poikkeuksista 6 §:n 1 momentissa säädetystä suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista, jos työtehtävät sitä edellyttävät tai jos eri kielten käyttämistä edellyttävien työtehtävien jako viranomaisessa sen sallii taikka vaatimuksista poikkeamiselle on muita erityisen painavia syitä. Säännöksen nojalla valtioneuvoston asetuksella voitaisiin asettaa sekä 1 momentin mukaisia vaatimuksia korkeampia että niitä vähäisempiä kielitaitovaatimuksia. Joissakin virastoissa työnjako viraston sisällä on tarkoituksenmukaista järjestää siten, että ruotsin kielellä hoidettavat asiat ohjautuvat pääosin määrätuille virkamiehille tai ruotsinkielisiä asioita varten perustettuihin erityisiin yksikköihin. Tällöin voi olla perusteltua, että henkilöstöltä edellytetään joko molempien kielten erinomaista suullista ja kirjallista taitoa taikka ruotsin kielen erinomaista ja suomen kielen hyvää taikka vain tyydyttävääkin suullista ja kirjallista taitoa.

Jatkossa on tarkoitus arvioida, tulisiko kielitaitolain 6 §:n 3 momentin nojalla antaa valtioneuvoston asetus, jossa voitaisiin säätää poikkeuksia valtion viranomaisten, erityisesti Vanhan Vaasan sairaalan, palveluksessa olevia potilasasiavastaavia koskevista kielitaitolain 6 §:n 1 momentissa säädetyistä suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista. Tämä voisi olla perusteltua ottaen huomioon potilasasiavastaavien palvelujen turvaaminen ruotsinkielisille asiakkaille.

7 §. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palvelujen kieli. Pykälässä säädettäisiin kielellisistä oikeuksista potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnassa. Pykälän 1 momentissa olisi informatiivinen säännös siitä, että henkilön kielellisistä oikeuksista potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluissa säädetään kielilaisa ja saamen kielilaisa (1086/2003).

Kielilaisa säädetään oikeudesta käyttää suomea ja ruotsia viranomaisessa. Kielilakia sovelletaan sen 3 §:n mukaan myös itsenäisissä julkisoikeudellisissa laitoksissa kuten Työterveyslaitoksessa ja Kansaneläkelaitoksessa. Kielilakia sovellettaessa itsenäinen julkisoikeudellinen laitos rinnastuu viranomaiseen.

Kielilain 6 §:n 1 momentin perusteella valtion, hyvinvointialueen ja hyvinvointiyhtymän viranomainen on yksikielinen, jos sen virka-alueeseen kuuluu ainoastaan samankielisiä kuntia. Kaksikielisellä viranomaisella tarkoitetaan valtion keskushallintoviranomaista, sellaista hyvinvointialueen tai hyvinvointiyhtymän viranomaista ja muuta viranomaista, jonka virka-alueeseen kuuluu erikielisiä kuntia tai vähintään yksi kaksikielinen kunta. Kielilain 6 §:n 2 momentin mukaan viranomaisen alueellisen yksikön tai muun alueellisen organisaation kielellinen asema määräytyy sen virka-alueen kielellisen aseman mukaan. Erityisistä syistä voidaan virka-alueen kielivähemmistön tarpeita varten perustaa yksikielisiä yksiköitä tai osastoja.

Kielilain 10 §:n 1 momentin mukaan valtion viranomaisessa sekä kaksikielisessä hyvinvointialueen ja hyvinvointiyhtymän viranomaisessa ja kaksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia. Viranomaisen on lisäksi järjestettävä asiassa kuultavalle mahdollisuus tulla kuulluksi omalla kielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Kielilain 23 §:n 2 momentin mukaan kaksikielisen viranomaisen tulee palvella yleisöä suomeksi ja ruotsiksi, mikä tarkoittaa sitä, ettei palvelujen antamisessa voida käyttää tulkkia, vaan palvelut on järjestettävä molemmilla kansalliskielillä. Kielilain 10 §:n 2 momentin mukaan yksikielisessä hyvinvointialueen ja hyvinvointiyhtymän viranomaisessa käytetään hyvinvointialueen tai hyvinvointiyhtymän kieltä ja yksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa käytetään kunnan kieltä, jollei viranomainen pyynnöstä toisin päättä tai jollei muualla laissa toisin säädetä.

Näin ollen potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluissa saisi käyttää suomea ja ruotsia kaksikielisessä hyvinvointialueen viranomaisessa sekä Helsingin kaupungin ja HUS-yhtymän viranomaisessa. Asiakkaan tulee voida käyttää suomea ja ruotsia ilman tulkkausta siten, että häntä palvellaan hänen valitsemallaan kielellä. Yksikielisessä hyvinvointialueen viranomaisessa potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluissa saisi käyttää hyvinvointialueen kieltä.

Yksityisten kielellisestä palveluvollisuudesta säädetään kielilain 25 §:ssä. Jos julkinen hallintotehtävä on lailla tai lain nojalla säädetty yksityiselle, sitä koskee sen hoitaessa tätä tehtävää, mitä kielilaisa säädetään viranomaisesta. Näin ollen jos hyvinvointialue, Helsingin kaupunki tai HUS-yhtymä hankkisi potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluja ostopalveluina, tulisi ostopalveluntuottajien noudattaa vastaavia kielellisiä velvoitteita kuin toimeksiantajana toimivan viranomaisen.

Valtion mielisairaalat ovat valtion viranomaisia, joten jokaisella on oikeus käyttää niissä valintansa mukaan suomea ja ruotsia (kielilain 10 §). Näin ollen myös potilasasiavastaavan palvelut tulisi olla saatavilla suomeksi ja ruotsiksi. Käytännössä ruotsinkieliset potilaat on kielellisten oikeuksien turvaamiseksi sijoitettu nykyisin Vanhan Vaasan sairaalaan. Vastaavasti myös Vankiterveydenhuollon yksikkö on valtion viranomainen, jossa potilasasiavastaavan palvelut tulisi olla saatavilla suomeksi ja ruotsiksi.

Kielilain 39 §:n mukaan Puolustusvoimien joukko-osastojen kieli on suomi. Vähintään yksi joukko-osasto on kuitenkin ruotsinkielinen. Nykyisin Puolustusvoimien ainoa ruotsinkielinen joukko-osasto on Uudenmaan prikaati. Näin ollen suomenkielisissä joukko-osastoissa potilasasiavastaavan palvelut tulisi järjestää suomen kielellä ja ruotsinkielisessä joukko-osastossa ruotsinkielellä.

Itsenäinen julkisoikeudellisena yhteisönä toimiva Työterveyslaitos on valtakunnallinen toimija, joten se rinnastetaan kielilain 6 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuun kaksikieliseen viranomaiseen, jossa kielilain 10 §:n perusteella jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia. Näin ollen asiakkaalla olisi oikeus käyttää valintansa mukaan suomea tai ruotsia myös Työterveyslaitoksen potilasasiavastaavan palveluissa.

Saamen kielilaissa säädetään oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa. Saamen kielilain 3 §:n 1 kohdan mukaan mainitussa laissa tarkoitetaan saamen kielellä inarinsaamen, koltansaamen tai pohjoissaamen kieltä käytetystä kielestä tai pääasiallisesta kohderyhmästä riippuen. Saamen kielilakia sovelletaan sen 2 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan muun muassa Lapin hyvinvointialueen viranomaisiin sekä sellaisten hyvinvointiyhtymien viranomaisiin, joissa Lapin hyvinvointialue on jäsenenä. Lisäksi saamen kielilakia sovelletaan 2 §:n 1 momentin 7 kohdan mukaan muun muassa Kansaneläkelaitokseen. Lakia ei sovelleta esimerkiksi valtion mielisairaaloihin, Puolustusvoimiin, Vankiterveydenhuollon yksikköön tai Työterveyslaitokseen.

Saamen kielilain 4 §:n mukaan saamelaisella on oikeus omassa asiassa tai asiassa, jossa häntä kuullaan, käyttää saamen kielilaissa tarkoitettua viranomaisessa saamen kieltä. Lain 11 §:n 1 momentin mukaan 2 §:n 1 momentissa tarkoitettujen viranomaisten on saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevilla virastoilla ja muilla toimipaikoilla noudatettava lisäksi, mitä 12–16 §:ssä säädetään. Lain 11 §:n 2 momentin mukaan Lapin hyvinvointialueen on asioinnissa sellaisen henkilön kanssa, jonka kotikunta on Enontekiö, Inari, Sodankylä tai Utsjoki, myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella noudatettava, mitä 12–16 §:ssä säädetään. Lain 12 §:n mukaan saamelaisella on oikeus käyttää viranomaisessa asioidessaan valintansa mukaan suomen tai saamen kieltä. Tämä oikeus ei ole rajattu omaan asiaan. Lain 13 §:ssä säädetään oikeudesta saada toimituskirja tai muu asiakirja saamen kielellä, lain 14 §:ssä säädetään saamen kielen taidosta ja sitä koskevasta kelpoisuusvaatimuksista, lain 15 §:ssä säädetään viranomaisten velvollisuudesta käyttää saamen kieltä ja lain 16 §:ssä säädetään saamen kielen käyttämisestä kunnan ja hyvinvointialueen asiakirjoissa. Asia on pyrittävä antamaan viranomaisessa saamen kielen taitoisen henkilön hoidettavaksi. Viranomaisen on huolehdittava, että sen henkilöstö pystyy kotiseutualueella palvelemaan asiakkaita myös saamen kielellä. Jos viranomaisessa ei ole sellaista saamen kielen taitoista henkilöä, joka voisi käsitellä asiaa, on viranomaisen järjestettävä asiakkaalle maksuton tulkkaus.

Yksityisen kielellisestä palveluvelvollisuudesta säädetään lain 18 §:ssä. Jos julkinen hallinto-tehtävä on lailla tai lain nojalla säädetty yksityiselle, sitä koskee sen hoitaessa tätä tehtävää saamelaisten kotiseutualueella, mitä saamen kielilaissa säädetään viranomaisesta. Jos tällaisen tehtävän vastaanottaja saamelaisten kotiseutualueella määräytyy viranomaisen päätöksen tai

muun toimenpiteen taikka viranomaisen ja vastaanottajan välisen sopimuksen perusteella, viranomaisen on varmistettava, että tehtävää hoidettaessa annetaan saamen kielilain mukaista kielellistä palvelua.

Näin ollen saamelaisella olisi oikeus käyttää saamen kieltä Lapin hyvinvointialueen järjestämissä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluissa, kun on kyse hänen omasta asiastaan. Lisäksi jos Lapin hyvinvointialue järjestäisi potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluja saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevilla hyvinvointialueen virastoissa, saamelaisella on aina oikeus käyttää saamen kieltä niissä asioidessaan. Sama oikeus olisi saamen kielilain 11 §:n 2 momentin mukaisesti saamelaisella, jonka kotikunta on saamelaisten kotiseutualueella, asioidessaan Lapin hyvinvointialueen järjestämissä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluissa myös kotiseutualueen ulkopuolella. Jos Lapin hyvinvointialue hankkisi potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluja ostopalveluina, tulisi ostopalveluntuottajien noudattaa saamen kielilain mukaisia velvoitteita. Koska Lapin hyvinvointialue olisi 2 §:n 2 momentin perusteella aina vastuussa potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä järjestämänsä sosiaali- ja terveydenhuollon osalta, paitsi milloin sen järjestämät palvelut tuottaa 4 §:ssä tarkoitettu taho, tarkoittaisi tämä sitä, että saamelaiset saisivat saamenkieliset potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palvelut Lapin hyvinvointialueelta. Muut hyvinvointialueet eivät olisi velvollisia järjestämään saamenkielisiä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluja, vaikka tuottaisivat Lapin hyvinvointialueen järjestämisvastuulle kuuluvia palveluja.

Lisäksi ehdotetussa 1 momentissa säädettäisiin, että 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuja valtion tai itsenäisen julkisoikeudellisen yhteisön järjestämiä tai tuottamia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja saavalla henkilöllä olisi potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluissa samat kielelliset oikeudet kuin 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuja palveluja saadessaan. Säännöksellä turvattaisiin valtion tai itsenäisen julkisoikeudellisen yhteisön järjestämiä tai tuottamia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja saavan henkilön kielelliset oikeudet potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluissa myös silloin, kun ne järjestää yksikielinen hyvinvointialue. Ehdotetun 2 §:n 1 momentin 2 kohdan perusteella hyvinvointialueen olisi järjestettävä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta alueellaan valtion ja itsenäisen julkisoikeudellisen yhteisön järjestämien ja tuottamien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen osalta lukuun ottamatta 4 §:ssä tarkoitettuja palveluja. Valtion viranomaisessa jokaisella on oikeus käyttää kielilain 10 §:n mukaan suomea tai ruotsia, joten valtion järjestämiä tai tuottamia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja saavalla henkilöllä olisi näin ollen oikeus käyttää aina myös yksikielisen hyvinvointialueen järjestämissä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluissa suomea tai ruotsia. Lisäksi henkilöllä olisi oikeus käyttää potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluissa saamen kieltä, jos hänellä on saamen kielilain mukaan oikeus käyttää saamen kieltä valtion tai itsenäisen julkisoikeudellisen yhteisön järjestämissä tai tuottamissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Käytännössä säännös voisi tulla sovellettavaksi saamen kielen osalta, jos Kansaneläkelaitoksen järjestämiä kuntoutuspalveluja järjestettäisiin saamelaisten kotiseutualueella, jolloin kyseisiä palveluja saavalla saamelaisella olisi oikeus käyttää palveluissa saamen kieltä saamen kielilain 11, 12 ja 18 §:n nojalla. Tällöin kyseisellä asiakkaalla olisi oikeus käyttää saamen kieltä Lapin hyvinvointialueen potilasasiavastaavien palveluissa.

Pykälän 1 momentissa olisi myös säännös siitä, että 4 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuja Puolustusvoimien terveydenhuoltoyksikön järjestämiä ja tuottamia palveluja saavalla henkilöllä olisi potilasasiavastaavien palveluissa samat kielelliset oikeudet kuin 4 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuja palveluja saadessaan. Jos ruotsinkielisessä joukko-osastossa ei olisi nimetynä potilasasiavastaavaa, turvaisi ehdotettu säännös sen, että ruotsinkielisen joukko-osaston

ruotsinkielisiä terveystalvuluja käyttävä asiakas saisi kuitenkin käyttää ruotsin kieltä Puolustusvoimien potilasasiavastaavien palveluissa. Tällöin esimerkiksi jollekin tai joillekin Puolustusvoimien potilasasiavastaavista voitaisiin keskittää ruotsinkielisten asiakkaiden potilasasiavastaavapalvelut.

Ehdotetun pykälän 2 momentissa säädettäisiin siitä, että jos potilasasiavastaava tai sosiaaliasiavastaava ei hallitse henkilön käyttämää viittoma- tai muuta kieltä tai henkilö ei vammaisuuden tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on toiminnasta järjestämistä vastuussa olevan sen lisäksi, mitä 1 momentissa säädetään, mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta ja tulkin hankkimisesta potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluja annettaessa. Säännöstä sovellettaisiin sen lisäksi, mitä 1 momentissa säädetään eli esimerkiksi tilanteissa, joissa asiakkaalla ei ole ehdotonta oikeutta saada palvelua omalla kielellään tai käyttää omaa kieltään. Säännös vastaisi järjestämislain 5 §:n 3 momenttia, joka koskee hyvinvointialueiden järjestämien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kieltä, sekä potilaslain 5 §:n 2 momenttia ja sosiaalihuollon asiakaslain 5 §:n 3 momenttia.

Tulkitseminen olisi tärkeää esimerkiksi viittomakielisen henkilön hakeutuessa potilasasiavastaavan tai sosiaaliasiavastaavan luokse. Viranomaisen velvollisuudesta edistää viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään säädetään viittomakielilaissa. Viittomakielilaki on suppea yleislaki, jolla edistetään suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävän kielellisten oikeuksien toteutumista käytännössä. Aineelliset säännökset viittomakieltä käyttävän kielellisistä oikeuksista sisältyvät eri hallinnonaloja koskevaan lainsäädäntöön. Viittomakielilakia koskevan hallituksen esityksen (HE 294/2014) mukaan oikeus viranomaisen järjestämään tulkitsemiseen ja kääntämiseen on keskeinen osa viittomakieltä käyttävän kielellisiä oikeuksia. Jos viittomakieltä käyttävä ei saa riittävää ja hänelle sopivaa tulkkausta muun lain nojalla, tulkkausten järjestämisessä viittomakieltä käyttävälle noudatetaan vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta annettua lakia (133/2010). Tulkkauspalvelulaki on näin ollen toissijainen laki, jota sovelletaan siinä tapauksessa, jos viittomakielinen ei saa tulkkausta muun lain nojalla.

8 §. *Potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja vastuuhenkilön tehtävät.* Pykälässä säädettäisiin potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja toiminnan vastuuhenkilön tehtävistä. Potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tehtävät vastaisivat pitkälti nykyisiä potilasasiamiehen ja sosiaaliasiamiehen tehtäviä.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan potilasasiavastaavan tehtävänä olisi neuvoa potilaita potilaslain soveltamiseen liittyvissä asioissa. Säännös vastaisi nykyistä potilaslain 11 §:n 2 momentin 1 kohtaa. Potilasasiavastaavan lakisääteisenä tehtävänä olisi antaa potilaalle neuvontaa hänen asiassaan liittyen potilaan asemaan ja oikeuksiin. Käytännössä potilasasiamiehet ovat nykyisin saattaneet neuvoa potilaita laajemmin myös muun terveydenhuollon lainsäädännön osalta, mihin ei olisi jatkossakaan estettä. Potilasasiavastaavan tehtävänä ei olisi kuitenkaan ottaa kantaa tai ratkaista sitä, onko potilaan kohtelu tai hänen saamansa hoito ollut lainmukaista. Potilasasiavastaava voisi neuvoa potilaiden lisäksi heidän omaisiaan tai muita läheisiään. Yleistä neuvontaa annettaessa omaiselta tai läheiseltä ei edellytetä laillisen edustajan asemaa tai valtuutusta potilaalta. Jollei omainen ole potilaan laillinen edustaja tai hänen valtuuttamansa, potilasasiavastaava ei voi kuitenkaan kirjata omaisen kertomia potilasta koskevia henkilötietoja eikä esimerkiksi avustaa omaista potilaan hoitoa koskevan muistutuksen tekemisessä, vaan henkilön edustaminen potilasasiavastaavan palveluissa edellyttää tällöin laillista edustusta. Edunvalvonnasta säädetään laissa holhoustoimesta (442/1999), edunvalvontavaltuutuksesta säädetään laissa edunvalvontavaltuutuksesta (648/2007) ja valtuutuksesta säädetään laissa varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (228/1929).

Pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan potilasasiavastaavan tehtävänä olisi neuvoa ja tarvittaessa avustaa potilasta potilaslain 10 §:ssä tarkoitetun muistutuksen tekemisessä. Muistutuksen teossa avustaminen on säädetty nykyisinkin potilasasiamiehen tehtäväksi potilaslain 11 §:n 2 momentin 2 kohdassa. Muistutuksesta säädetään potilaslain 10 §:ssä, jonka mukaan terveyden- ja sairaanhoitoonsa tai siihen liittyvään kohteluunsa tyytymättömällä potilaalla on oikeus tehdä muistutus terveydenhuollon toimintayksikössä terveydenhuollosta vastaavalle johtajalle. Jos potilas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene itse tekemään muistutusta tai jos hän on kuollut, muistutuksen voi tehdä hänen laillinen edustajansa, omaisensa tai muu läheisensä. Muistutus tulee tehdä pääsääntöisesti kirjallisesti, mutta muistutus voidaan tehdä myös suullisesti erityisestä syystä.

Potilasasiavastaava antaisi potilaalle, hänen lailliselle edustajalleen, omaiselleen tai muulle läheiselleen neuvontaa muun muassa siitä, mistä asioista muistutuksen voi tehdä, kenelle se tehdään, miten muistutus laaditaan sekä miten muistutus käsitellään. Lähtökohtaisesti potilas, hänen laillinen edustajansa taikka hänen omaisensa tai muu läheisensä laatisi muistutuksen itse, jos hän tähän kykenee. Jollei potilas, hänen laillinen edustajansa tai hänen valtuuttamansa kykene laatimaan itse muistutusta, potilasasiavastaava voisi tarvittaessa avustaa muistutuksen laatimisessa kirjoittamalla muistutuksen potilaan, hänen laillisen edustajansa tai hänen valtuuttamansa kertoman perusteella. Henkilö voisi olla kykenemätön laatimaan muistutusta itse esimerkiksi sairauden, vammaisuuden tai käyttämänsä kielen vuoksi. Potilasasiavastaava ei kuitenkaan toimisi potilaan hallintolain 12 §:ssä tarkoitettuna asiamiehenä tai avustajana eikä edustaisi potilasta muistutuksen käsittelyssä. Kuten edellä 1 momentin 1 kohdan perusteluissa todetaan, potilasasiavastaava ei voisi myöskään ilman laillista edustusta tai valtuutusta avustaa potilaan puolesta toimivaa henkilöä muistutuksen teossa, vaikka potilaslain 10 §:n mukaan potilaan omainen tai muu läheinen voikin itse tehdä muistutuksen tietyissä tilanteissa.

Pykälän 1 momentin 3 kohdan mukaan potilasasiavastaavan tulisi neuvoa, miten kantelu, oikaisuvaatimus, valitus, vahingonkorvausvaatimus, potilas- tai lääkevahinkoa koskeva korvausvaatimus tai muu potilaan terveydenhuollon oikeusturvaan liittyvä asia voidaan panna vireille toimivaltaisessa viranomaisessa. Potilasasiamiehet neuvovat käytännössä nykyisinkin potilaita edellä mainittujen asioiden vireillepanossa. Potilasasiavastaavalla ei olisi kuitenkaan velvoitetta avustaa potilasta mainituissa asioissa asiakirjojen laadinnassa, vaan neuvoa millaiset oikeusturvakeinot potilaalla on käytettävissään sekä miten ja missä viranomaisessa hän voi panna asiansa vireille. Nykyisin potilasasiamiehet ovat joissain tilanteissa saattaneet tarvittaessa avustaa potilaita käytännössä myös muiden potilaan oikeusturvaan liittyvien asiakirjojen kuin muistutusten laadinnassa, mihin ei olisi edelleenkaan estettä.

Pykälän 1 momentin 4 kohdan mukaan potilasasiavastaavan tehtävänä olisi tiedottaa potilaan oikeuksista. Tehtävä vastaisi nykyistä potilaslain 11 §:n 2 momentin 3 kohtaa. Potilasasiavastaavan tulisi aktiivisesti tiedottaa potilaita heidän potilaslain mukaisista oikeuksistaan saavutettavalla tavalla.

Pykälän 1 momentin 5 kohdan mukaan potilasasiavastaavan tulisi koota tietoa potilaiden yhteydenotoista ja seurata potilaiden oikeuksien ja aseman kehitystä. Tehtävä olisi uusi potilasasiavastaaville. Se vastaisi osittain nykyistä sosiaalihuollon asiakaslain 24 §:n 2 momentin 5 kohdan mukaista sosiaaliasiamiesten velvoitetta, jonka mukaan sosiaaliasiamiehen tulee seurata asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä kunnassa ja antaa siitä selvitys vuosittain kunnanhallitukselle. Tarkoituksena on, että hyvinvointialueen, Helsingin kaupungin, HUS-yhtymän sekä 4 §:ssä tarkoitettujen valtion viranomaisten ja Työterveyslaitoksen potilasasiavastaavat kokoaisivat omalla toiminta-alueellaan tai omassa organisaatiossaan tietoa potilaiden yhteydenotoista ja seuraisivat potilaiden oikeuksien ja aseman kehitystä. Näiden tietojen perusteella hyvinvointi-

alueen alueella koottaisiin pykälän 3 momentin 2 kohdan mukaisesti vuosittain yhteinen potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien selvitys hyvinvointialueen aluehallitukselle ja Helsingin kaupungin alueella vastaavasti kunnanhallitukselle. HUS-yhtymän sekä 4 §:ssä tarkoitettujen valtion viranomaisten ja Työterveyslaitoksen potilasasiavastaavat kokoaisivat selvityksensä vuosittain kullekin potilasasiavastaavien toiminnan järjestäjälle.

Pykälän 1 momentin 6 kohdan mukaan potilasasiavastaavan tulisi toimia muutenkin potilaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi. Tehtävä vastaisi nykyistä potilaslain 11 §:n 2 momentin 4 kohtaa. Potilasasiavastaavat voisivat esimerkiksi edistää potilaan oikeuksien toteuttamista saattamalla toiminnan järjestäjän tietoon havaitsemiaan epäkohtia tai kehittämistarpeita terveydenhuollon palveluissa tai antamalla neuvontaa potilaan oikeuksista terveydenhuollon henkilöstölle. Nykyisin potilasasiamiehet ovat voineet resurssiensa sallissa avustaa potilasta hänen oikeuksiensa toteuttamiseksi myös esimerkiksi olemalla potilaan suostumuksella yhteydessä hoitoa antaneeseen tahoon tilanteen ratkaisemiseksi, jos potilasasiamies on arvioinut tämän edistävän asian etenemistä. Potilasasiavastaavalla ei ole kuitenkaan oikeutta saada hoitoa antavalta taholta potilasta koskevia salassapidettäviä potilastietoja ilman potilaan suostumusta.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin sosiaaliasiavastaavan tehtävistä, jotka vastaisivat pitkälti 1 momentissa säädettyjä potilasasiavastaavan tehtäviä ja nykyisiä sosiaaliasiamiehen tehtäviä. Momentin 1 kohdan mukaan sosiaaliasiavastaavan tehtävänä olisi neuvoa sosiaalihuollon asiakaslain ja varhaiskasvatuslain soveltamiseen liittyvissä asioissa. Säännös vastaisi nykyistä sosiaalihuollon asiakaslain 24 §:n 2 momentin 1 kohtaa ja varhaiskasvatuslain soveltamiseen liittyvän neuvonnan osalta varhaiskasvatuslain 53 §:n 2 momenttia. Sosiaaliasiavastaavan tehtävänä olisi antaa asiakkaalle neuvontaa hänen asiassaan liittyen asiakkaan asemaan ja oikeuksiin sekä varhaiskasvatuslain soveltamiseen. Käytännössä sosiaaliasiamiehet ovat nykyisin saattaneet neuvoa asiakkaita laajemmin myös muun sosiaalihuollon lainsäädännön osalta, mihin ei olisi jatkossakaan estettä. Sosiaaliasiavastaavan tehtävänä ei olisi kuitenkaan ottaa kantaa tai ratkaista sitä, onko asiakkaan kohtelu tai hänen saamansa palvelu ollut lainmukaista. Sosiaaliasiavastaava voisi neuvoa asiakkaiden lisäksi heidän omaisiaan tai muita läheisiään. Kuten edellä 1 momentin perusteluissa todetaan yleistä neuvontaa annettaessa omaiselta tai läheiseltä ei edellytetä laillisen edustajan asemaa tai valtuutusta asiakkaalta.

Pykälän 2 momentin 2 kohdan mukaan sosiaaliasiavastaavan tulisi neuvoa ja tarvittaessa avustaa asiakasta sosiaalihuollon asiakaslain 23 §:ssä ja varhaiskasvatuslain 54 §:ssä tarkoitettun muistutuksen tekemisessä. Säännös vastaisi sosiaalihuollon asiakaslain 24 §:n 2 momentin 2 kohtaa ja varhaiskasvatuslain 53 §:n 2 momentissa säädettyä. Sosiaalihuoltoa koskevasta muistutuksesta säädetään sosiaalihuollon asiakaslain 23 §:ssä, jonka mukaan sosiaalihuollon laatuun tai siihen liittyvään kohteluunsa tyytymättömällä asiakkaalla on oikeus tehdä muistutus sosiaalihuollon toimintayksikön vastuuhenkilölle tai sosiaalihuollon johtavalle viranhaltijalle. Jos asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene itse tekemään muistutusta tai jos hän on kuollut, muistutuksen voi tehdä hänen laillinen edustajansa, omaisensa tai muu läheisensä. Muistutus tulee tehdä pääsääntöisesti kirjallisesti, mutta muistutus voidaan tehdä myös suullisesti erityisestä syystä. Varhaiskasvatuksen osalta muistutuksen tekemisestä säädetään vastaavalla tavalla varhaiskasvatuslain 54 §:ssä, jonka mukaan varhaiskasvatuksen laatuun tai siihen liittyvään kohteluun tyytymättömällä lapsen vanhemmalla tai muulla huoltajalla on oikeus tehdä muistutus toiminnasta vastaavalle päiväkodin johtajalle, toimipaikan vastuuhenkilölle tai varhaiskasvatuksen johtavalle viranhaltijalle.

Sosiaaliasiavastaava antaisi asiakkaalle, hänen lailliselle edustajalleen, omaiselleen tai muulle läheiselleen neuvontaa muun muassa siitä, mistä asioista muistutuksen voi tehdä, kenelle se tehdään, miten muistutus laaditaan sekä miten muistutus käsitellään. Kuten edellä 1 momentin

perusteluissa todetaan lähtökohtaisesti asiakas, hänen laillinen edustajansa taikka hänen omaisensa tai muu läheisensä laatisi muistutuksen itse, jos hän tähän kykenee. Jollei asiakas, hänen laillinen edustajansa tai hänen valtuuttamansa kykene laatimaan itse muistutusta, sosiaaliasiavastaava voisi tarvittaessa avustaa muistutuksen laatimisessa kirjoittamalla muistutuksen asiakkaan, hänen laillisen edustajansa tai hänen valtuuttamansa kertoman perusteella. Henkilö voisi olla kykenemätön laatimaan muistutusta itse esimerkiksi sairauden, vammaisuuden tai käyttämänsä kielen vuoksi. Sosiaaliasiavastaava ei kuitenkaan toimisi asiakkaan hallintolain 12 §:ssä tarkoitettuna asiamiehenä tai avustajana eikä edustaisi asiakasta muistutuksen käsittelyssä. Sosiaaliasiavastaava ei voisi myöskään ilman laillista edustusta tai valtuutusta avustaa asiakkaan puolesta toimivaa henkilöä muistutuksen teossa, vaikka sosiaalihuollon asiakaslain 23 §:n mukaan asiakkaan omainen tai muu läheinen voikin itse tehdä muistutuksen tietyissä tilanteissa.

Pykälän 2 momentin 3 kohdan mukaan sosiaaliasiavastaavan tulisi neuvoa, miten kantelu, oikeusvaatimus, valitus, vahingonkorvausvaatimus tai muu asiakkaan sosiaalihuollon tai varhaiskasvatuksen oikeusturvaan liittyvä asia voidaan panna vireille toimivaltaisessa viranomaisessa. Sosiaaliasiamiehet neuvovat käytännössä nykyisinkin asiakkaita edellä mainittujen asioiden viereilepanossa. Sosiaaliasiavastaavalla ei olisi kuitenkaan velvoitetta avustaa asiakasta mainituissa asioissa asiakirjojen laadinnassa, vaan neuvoa millaiset oikeusturvakeinot asiakkaalla on käytettävissään sekä miten ja missä viranomaisessa hän voi panna asiansa vireille. Nykyisin sosiaaliasiamiehet ovat joissain tilanteissa saattaneet tarvittaessa avustaa asiakkaita käytännössä myös muiden asiakkaan oikeusturvaan liittyvien asiakirjojen kuin muistutusten laadinnassa, mihin ei olisi edelleenkaan estettä.

Pykälän 2 momentin 4 kohdan mukaan sosiaaliasiavastaavan tulisi tiedottaa asiakkaan oikeuksista. Säännös vastaisi sosiaalihuollon asiakaslain 24 §:n 2 momentin 3 kohtaa ja varhaiskasvatustlain 53 §:n 2 momentissa säädettyä. Sosiaaliasiavastaavan tulisi aktiivisesti tiedottaa sosiaalihuollon ja varhaiskasvatuksen asiakkaita heidän sosiaalihuollon asiakaslain ja varhaiskasvatustlain mukaisista oikeuksistaan saavutettavalla tavalla.

Pykälän 2 momentin 5 kohdan mukaan sosiaaliasiavastaavan tulisi koota tietoa asiakkaiden yhteydenotoista ja seurata asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä. Säännös vastaisi osittain nykyistä sosiaalihuollon asiakaslain 24 §:n 2 momentin 5 kohdan mukaista sosiaaliasiamiesten velvoitetta, jonka mukaan sosiaaliasiamiehen tulee seurata asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä kunnassa ja antaa siitä selvitys vuosittain kunnanhallitukselle. Vastaava velvoite varhaiskasvatuksen osalta säädetään varhaiskasvatustlain 53 §:n 2 momentissa. Tarkoituksena on, että hyvinvointialueen ja Helsingin kaupungin sosiaaliasiavastaavat kokoaisivat omalla toiminta-alueellaan tietoa asiakkaiden yhteydenotoista ja seuraisivat asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä. Näiden tietojen perusteella sosiaaliasiavastaavien ja potilasasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilö kokoaisi alueellaan ehdotetun pykälän 3 momentin 2 kohdan mukaisesti yhdessä sosiaaliasiavastaavien kanssa vuosittain selvityksen, joka olisi yhteinen alueen potilasasiavastaavien selvityksen kanssa. Selvitys annettaisiin hyvinvointialueen aluehallitukselle ja Helsingin kaupungin osalta kunnanhallitukselle.

Pykälän 2 momentin 6 kohdan mukaan sosiaaliasiavastaavan tulisi toimia muutenkin asiakkaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi. Tehtävä vastaisi nykyistä sosiaalihuollon asiakaslain 24 §:n 2 momentin 4 kohtaa ja varhaiskasvatustlain 53 §:n 2 momentissa säädettyä. Sosiaaliasiavastaavat voisivat esimerkiksi edistää asiakkaan oikeuksien toteutumista saattamalla toiminnan järjestäjän tietoon havaitsemiaan epäkohtia tai kehittämistarpeita sosiaalihuollon tai varhaiskasvatuksen palveluissa tai antamalla neuvontaa asiakkaan oikeuksista sosiaalihuollon ja varhaiskasvatuksen henkilöstölle. Nykyisin sosiaaliasiamiehet ovat voineet resurssiensa salissa avustaa asiakasta hänen oikeuksiensa toteuttamiseksi myös esimerkiksi olemalla asiak-

kaan suostumuksella yhteydessä palvelua antaneeseen tahoon tilanteen ratkeamiseksi, jos sosiaaliasiamies on arvioinut tämän edistävän asian etenemistä. Sosiaaliasiavastaavalla ei ole kuitenkaan oikeutta saada palveluja antavalta taholta asiakasta koskevia salassapidettäviä asiakastietoja ilman asiakkaan suostumusta.

Pykälän 3 momentin 1 kohdan mukaan hyvinvointialueen ja Helsingin kaupungin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilön tehtävänä olisi ohjata ja koordinoita potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa. Vastuuhenkilön tehtävänä olisi huolehtia siitä, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta on yhdenmukaista ja laadukasta koordinoimalla toimintaa ja antamalla toimintakäytäntöjä koskevaa ohjausta ja ohjeita potilasasiavastaaville ja sosiaaliasiavastaaville. Vastuuhenkilön tulisi myös toimia linkkinä toiminnan järjestäjän suuntaan ja tuoda esille esimerkiksi potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaan liittyvät mahdolliset kehittämis- ja resurssitarpeet.

Pykälän 3 momentin 2 kohdan mukaan vastuuhenkilön tehtävänä olisi kehittää osaltaan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien osaamista ja toimintaa. Toiminnan järjestäjällä olisi vastuu potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan kehittämisestä ja täydennyskoulutuksesta, mutta vastuuhenkilöllä olisi osaltaan vastuu kehittää toimintaa esiin tulleiden kehittämistarpeiden pohjalta sekä huolehtia siitä, että potilasasiavastaavat ja sosiaaliasiavastaavien osaamista kehitetään riittävällä ohjauksella ja perehdyttämisellä.

Pykälän 3 momentin 3 kohdan mukaan vastuuhenkilön tehtävänä olisi seurata potilaiden ja asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä ja koota siitä yhdessä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien kanssa vuosittain selvitys potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäjälle. Tehtävä vastaisi sosiaaliasiamiesten nykyistä sosiaalihuollon asiakaslain 24 §:n 2 momentin 5 kohdassa säädettyä tehtävää, mutta laajenisi koskemaan myös potilasasiavastaavien toimintaa koskevaa selvitystä. Vastuuhenkilö laatisi ja kokoaisi selvityksen yhteistyössä muiden potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien kanssa siten, että kukin potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava osallistuisi oman työalueensa osalta selvityksen laatimiseen. Selvitys annettaisiin hyvinvointialueen aluehallitukselle ja Helsingin kaupungin osalta kunnanhallitukselle.

Pykälän 3 momentin 4 kohdan mukaan vastuuhenkilön tulisi tehdä yhteistyötä eri sosiaali- ja terveydenhuollon ja varhaiskasvatuksen viranomaisten ja palveluntuottajien kanssa asiakkaan ja potilaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi. Yhteistyötä tulisi tehdä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa järjestävän tahon tehtävien kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla ja niiden tahojen kanssa, joilla on liittymäkohtia järjestävän tahon potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaan. Hyvinvointialueiden ja Helsingin kaupungin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien vastuuhenkilöiden olisi tarkoituksenmukaista tehdä yhteistyötä paitsi alueellaan, myös toisten hyvinvointialueiden kanssa hyvinvointialueiden yhteistyöalueella ja valtakunnallisestikin.

Pykälän 4 momentin mukaan 3 momentin 3 kohdassa tarkoitettu aluehallitukselle annettava selvitys olisi annettava lisäksi tiedoksi hyvinvointialueen alueen kuntien kunnanhallituksille. Hyvinvointialueen olisi julkaistava selvitys myös internetissä. Julkaisemalla selvitys internetissä myös alueella sijaitsevien sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja järjestävien ja tuottavien valtion viranomaisten, itsenäisten julkisoikeudellisten yhteisöjen, yksityisten palveluntuottajien sekä työterveyshuollon palveluja järjestävien työnantajien olisi mahdollista saada selvitys tietoonsa ja ottaa se huomioon toimintaansa kehittäessään.

Pykälän 5 momentin mukaan HUS-yhtymän ja 4 §:ssä tarkoitettujen valtion viranomaisten ja Työterveyslaitoksen potilasasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilöihin sovellettaisiin 3 momenttia siltä osin, kuin siinä säädetään potilasasiavastaavien toimintaan liittyvistä vastuuhenkilön tehtävistä. Koska mainitut tahot eivät järjestä sosiaaliasiavastaavien toimintaa, sovellettaisiin 3 momenttia vain soveltuvin osin potilasasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilöihin. Edellä 3 momentin 3 kohdassa tarkoitettu selvitys annettaisiin 3 ja 4 §:ssä tarkoitettulle potilasasiavastaavien toiminnan järjestäjälle.

9 §. Rekisterinpitäjät. Pykälässä säädettäisiin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjojen rekisterinpidosta. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjat eivät ole luonteeltaan potilas- tai asiakasasiakirjoja, vaan hallinnollisia asiakirjoja, eikä niihin näin ollen sovelleta sosiaali- ja terveydenhuollon potilas- tai asiakasasiakirjoja koskevia säännöksiä kuten potilaslakia, sosiaali- ja terveysministeriön asetusta potilasasiakirjoista (94/2022), lakia sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015) tai lakia sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä (784/2021). Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjat sisältävät kuitenkin henkilötietoja, joiden käsittelystä säädetään luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa (EU) 2016/679 (yleinen tietosuoja-asetus) sekä tietosuojalaissa (1050/2018). Tietosuoja-asetuksen mukaan asetusta sovelletaan henkilötietojen käsittelyyn, joka on osittain tai kokonaan automaattista, sekä sellaisten henkilötietojen käsittelyyn muussa kuin automaattisessa muodossa, jotka muodostavat rekisterin osan tai joiden on tarkoitus muodostaa rekisterin osa. Tietosuoja-asetuksessa säädetään muun muassa rekisterinpitäjän velvollisuuksista ja rekisteröidyn oikeuksista. Viranomaisen hallussa oleviin asiakirjoihin sovelletaan lisäksi muun muassa lakia viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999).

Tietosuoja-asetuksen mukaan rekisterinpitäjällä tarkoitetaan luonnollista henkilöä tai oikeushenkilöä, viranomaista, virastoa tai muuta elintä, joka yksin tai yhdessä toisten kanssa määrittelee henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot. Rekisterinpitäjän osalta tietosuoja-asetus ei edellytä, että se täsmennetään kansallisessa laissa, mutta se on kuitenkin mahdollista tietosuoja-asetuksen perusteella. Perustuslaista johtuvista syistä rekisterinpitäjä on kuitenkin perusteltua täsmentää erityisesti, jos se on viranomainen.

Tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdassa säädetään käsittelyn lainmukaisuudesta. Ehdotuksessa laissa tarkoitettu henkilötietojen käsittely perustuisi 6 artiklan 1 kohdan c alakohtaan, eli käsittely on tarpeen rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjoihin sisältyville henkilötiedoille säädetyn rekisterinpitäjän lakisääteisenä velvoitteena on potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäminen. Kyseinen oikeusperuste mahdollistaa kansallisen sääntelyliikkumavaran käytön yksityiskohtaisempien säännösten antamiseksi.

Tietosuoja-asetuksen 9 artiklassa säädetään erityisiä henkilötietoryhmiä koskevasta käsittelystä. Artiklan 1 kohdan mukaan sellaisten henkilötietojen käsittely, joista ilmenee rotu tai etninen alkuperä, poliittisia mielipiteitä, uskonnollinen tai filosofinen vakaumus tai ammattiliiton jäsenyys sekä geneettisten tai biometristen tietojen käsittely henkilön yksiselitteistä tunnistamista varten tai terveyttä koskevien tietojen taikka luonnollisen henkilön seksuaalista käyttäytymistä ja suuntautumista koskevien tietojen käsittely on kiellettyä. Artiklan 2 kohdan mukaan 1 kohtaa ei kuitenkaan sovelleta, jos jokin 2 kohdan mukaisista edellytyksistä täyttyy. Lisäksi tietosuojalain 6 §:ssä säädetään siitä, milloin tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 1 kohtaa ei sovelleta erityisiä henkilötietoryhmiä koskevassa käsittelystä. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien

käsittelyjen henkilötietojen osalta sovellettavaksi tulisi tietosuojalain 6 §:n 2 kohta, jonka mukaan tietosuojasetuksen 9 artiklan 1 kohtaa ei sovelleta tietojen käsittelyyn, josta säädetään laissa tai joka johtuu välittömästi rekisterinpitäjälle laissa säädetystä tehtävästä.

Perustuslakivaliokunnan lausuntojen (PeVL 2/2018 ja 14/2018) mukaan henkilötietojen suojan toteuttaminen tulisi ensisijaisesti taata yleisen tietosuojasetuksen ja kansallisen yleislain (tietosuojalain) nojalla. Tähän liittyen tulisi välttää kansallisen erityislainsäädännön säätämistä sekä varata sellaisen säätäminen vain tilanteisiin, joissa se on yhtäältä sallittua tietosuojasetuksen kannalta ja toisaalta välttämätöntä henkilötietojen suojan toteuttamiseksi. Perustuslakivaliokunnan mielestä on kuitenkin selvää, että erityislainsäädännön tarpeellisuutta on arvioitava myös tietosuojasetuksenkin edellyttämän riskiperustaisen lähestymistavan mukaisesti kiinnittämällä huomiota tietojen käsittelyn aiheuttamiin uhkiin ja riskeihin. Mitä korkeampi riski käsittelystä aiheutuu luonnollisen henkilön oikeuksille ja vapauksille, sitä perustellumpaa on yksityiskohtaisempi sääntely. Tällä seikalla on erityistä merkitystä arkaluonteisten tietojen käsittelyn kohdalla.

Potilasasiavastaavat ja sosiaaliasiavastaavat käsittelevät tehtäviensä hoitamisen yhteydessä myös erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia henkilötietoja (terveystiedot) ja perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännössä tarkoitettuja arkaluonteisia tietoja (sosiaalihuollon palvelut, tukitoimet ja muut sosiaalihuollon etuudet). Ehdotettavassa laissa ehdotetaan täsmennettäväksi tietosuojasetuksessa säädettyä siltä osin kuin tarkentaminen on katsottu välttämättömäksi tapauskohtaisen riskiperustaisen arvion perusteella ottaen huomioon, että terveystiedot kuuluvat erityisiin henkilötietoryhmiin ja ovat arkaluonteisina pidettäviä tietoja, jolloin yksityiskohtaisempi ja tarkkarajaisempi erityislainsäädäntö on perusteltua. Henkilötietojen käsittelyyn sovellettaisiin erityisiä laissa säädettyjä suoja-toimia, joista säädettäisiin ehdotetussa 10 §:ssä. Lisäksi suoja-toimista säädetään tietosuojalain 6 §:n 2 momentissa ja laissa julkisen hallinnon tiedonhallinnasta (906/2019), jäljempänä tiedonhallintalaki. Tiedonhallintalain 5 §:n mukaan tiedonhallintayksikössä on ylläpidettävä sen toimintaympäristön tiedonhallintaa määrittelevää ja kuvaavaa tiedonhallintamallia, jota ylläpidetään muun muassa myös tietoturvallisuuden ylläpitämiseksi.

Esimerkiksi henkilön sosiaalihuollon tarvetta tai hänen saamiaan sosiaalihuollon palveluja, tukitoimia ja muita sosiaalihuollon etuuksia kuvaavia tietoja ei yleisen tietosuojasetuksen 9 artiklan 1 kohdassa määritellä erityisiksi henkilötietoryhmiksi. Poissuljettua ei kuitenkaan ole, etteikö näihin tietoihin voisi sisältyä tietosuojasetuksen 9 artiklan mukaisesti erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja, kuten esimerkiksi tietoja sosiaalihuollon asiakkaan terveydentilasta. Sosiaalihuollon palveluita koskevat tiedot eivät sisälly myöskään henkilötietolailla implementoidun henkilötietodirektiivin (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 95/46/EY annettu 24 päivänä lokakuuta 1995, yksilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä ja näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta) 8 artiklan 1 kohdassa lueteltuihin tietoihin. Kyseisten tietojen rekisteröinnin on kuitenkin kansallisesti katsottu sisältävän tavanomaista suuremman riskin kansalaisten yksityisyydelle ja oikeusturvalle, minkä vuoksi tietoja on perusteltua pitää arkaluonteisina (PeVL 15/2018 vp, s. 38; ks. myös HE 96/1998 vp, s. 4/I).

Pykälän 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä vastaava hyvinvointialueen toimivaltainen viranomainen olisi tietosuojasetuksessa tarkoitettu rekisterinpitäjä sen järjestämisvastuulle kuuluvan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjoille sekä sille kuntien ja kuntayhtymien hallinnasta siirtyneille potilas- ja sosiaaliasiamiestoiminnan asiakirjoille. Vaikkei tietosuojasetus edellytä rekisterinpitäjän täsmenämistä kansallisessa laissa, ehdotetaan pykälässä säädettävän asiasta perustuslaillisista syistä sekä sääntelyn selkeyden vuoksi.

Hyvinvointialue toimisi 1 momentin perusteella rekisterinpitäjänä myös tapauksissa, joissa potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien toimintaa hankitaan ostopalveluna yksityiseltä palveluntuottajalta, jolloin yksityinen palveluntuottaja toimisi henkilötietojen käsittelijänä. Tietosuoja-asetuksen mukaisesti henkilötietojen käsittelijä käsittelee henkilötietoja rekisterinpitäjän lukuun. Henkilötietojen käsittelijän asemasta ja vastuusta säädetään tietosuoja-asetuksen 28 artiklassa. Hyvinvointialueella olisi rekisterinpitäjänä vastuu henkilötietojen käsittelystä tietosuoja-asetuksen mukaisesti sekä vastuu toteuttaa asianmukaiset ja tehokkaat toimenpiteet lainmukaisen käsittelyn varmistamiseksi. Yksityisellä palveluntuottajalla ei ole itsenäistä päätäntävaltaa siitä, mihin tarkoitukseen henkilötietoja käsitellään, kuten esimerkiksi oikeutta luovuttaa henkilötietoja hyvinvointialueen rekisteristä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuun siirtyessä hyvinvointialueille myös kuntien ja kuntayhtymien toiminnassa ennen hyvinvointialueiden perustamista syntyneet asiakas- ja potilasasiakirjat ja niihin liittyvät hallinnolliset asiakirjat siirtyvät hyvinvointialueen rekisterinpitoon sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voimaantulon jälkeen voimaantulon (616/2021), jäljempänä voimaantulolaki, 64 §:n mukaisesti. Kuntien ja kuntayhtymien hallussa mahdollisesti olevat potilas- ja sosiaaliasiamiestoiminnan asiakirjat ovat hallinnollisia asiakirjoja, jotka siirtyvät edellä todetulla tavalla hyvinvointialueen rekisterinpitoon. Koska voimassa olevassa lainsäädännössä ei säädetä nykyisin henkilötietojen kirjaamisesta potilas- ja sosiaaliasiamiestoiminnassa, ovat käytännöt vaihdelleet kunnissa ja kuntayhtymissä kirjaamisen ja asiakirjojen säilyttämisen osalta eikä kaikissa kunnissa ole välttämättä laadittu lainkaan asiakirjoja potilas- ja sosiaaliasiamiestoiminnassa. Myöskään tiedonhallintalaissa säädetty vaatimukset esimerkiksi asiainhallinnasta ja kirjaamisesta eivät ole kaikilta osin riittäviä sääntelemään potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnassa käsiteltävien henkilötietojen kirjaamista.

Rekisterinpitäjyyden siirtyminen kunnilta ja kuntayhtymiltä hyvinvointialueelle merkitsee myös rekisterinpitäjän vastuuden siirtymistä siirtyvien asiakirjojen osalta hyvinvointialueelle. Rekisterinpitäjän velvollisuudet ja rekisteröidyn oikeudet määräytyvät tietosuoja-asetuksen mukaisesti ja rekisteröidyn oikeudet säilyvät samoina rekisterinpitäjyyden vaihtumisesta huolimatta. Hyvinvointialue vastaa näin ollen myös sille siirtyneiden asiakirjojen osalta esimerkiksi rekisteröidyn tarkastusoikeuden toteutumisesta, virheellisten tietojen oikaisemisesta ja tietojen luovuttamisesta tai luovuttamatta jättämisestä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin HUS-yhtymän rekisterinpitäjyydestä. Säännöksen mukaan potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä vastaava HUS-yhtymän toimivaltainen viranomaislainen olisi rekisterinpitäjä sen järjestämisvastuulle kuuluvan potilasasiavastaavien toiminnan asiakirjoille sekä sille HUSin eli Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin hallinnasta siirtyneille potilasasiamiestoiminnan asiakirjoille. Säännös vastaisi hyvinvointialueita koskevaa 1 momentin säännöstä. Voimaantulolain 64 §:n mukaan HUSin järjestämisvastuulle kuuluvassa toiminnassa syntyneet ja sen hallinnassa olevat kaikki asiakirjat siirtyvät HUS-yhtymän sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestämisestä vastaavalle toimivaltaiselle viranomaiselle. HUS-yhtymän toimivaltainen viranomaislainen toimisi 2 momentin perusteella rekisterinpitäjänä myös tapauksissa, joissa potilasasiavastaavien toimintaa hankitaan ostopalveluna yksityiseltä palveluntuottajalta, jolloin yksityinen palveluntuottaja toimisi henkilötietojen käsittelijänä.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä vastaava toimivaltainen valtion viranomaislainen tai laitos tai itsenäinen julkisoikeudellinen yhteisö on rekisterinpitäjä sen järjestämisvastuulle kuuluvan potilasasiavastaavien toiminnan asiakirjoille. Ehdotetun 4 §:n mukaan valtion mielisairaalat, Puolustusvoimat, Vankiterveydenhuollon

yksikkö ja Työterveyslaitos vastaisivat omalta osaltaan potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä ja olisivat näin ollen rekisterinpitäjiä järjestämänsä potilasasiavastaavien toiminnan asiakirjoille.

Esityksellä on tunnistettu olevan yhteys myös Puolustusvoimien henkilötietojen käsittelyyn sovellettavaan lainsäädäntöön, mitä tullaan tarkastelemaan esityksen jatkovalmistelussa tarkemmin. Henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa annettua lakia (332/2019) sovelletaan lain 1 §:n mukaan sellaiseen Puolustusvoimien suorittamaan ja Puolustusvoimien lukuun suoritettavaan henkilötietojen käsittelyyn, jota suoritetaan puolustusvoimista annetun lain (551/2007) 2 §:n 1 momentin 1 kohdassa, 2 kohdan a alakohdassa taikka 3 tai 4 kohdassa säädettyjen tehtävien hoitamiseksi. Henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa annetun lain 2 §:ssä säädetään lisäksi siitä, että jollei tässä laissa toisin säädetä, 1 §:ssä tarkoitettuun henkilötietojen käsittelyyn sovelletaan tämän lain lisäksi henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annettua lakia (1054/2018, jäljempänä rikosasioiden tietosuojalaki) sen 10 §:n 2 momenttia, 54 §:ää ja 7 lukua lukuun ottamatta. Rikosasioiden tietosuojalla pannaan sen 1 §:n 5 momentin mukaan täytäntöön luonnollisten henkilöiden suojelusta toimivaltaisten viranomaisten suorittamassa henkilötietojen käsittelyssä rikosten ennalta estämistä, tutkimista, paljastamista tai rikoksiin liittyviä syytetoimia tai rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa varten sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja neuvoston puitepäätöksen 2008/977/YOS kumoamisesta annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/680.

Puolustusvoimista annetun lain 2 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan Puolustusvoimien tehtävänä on Suomen sotilaallinen puolustaminen. Tähän kuuluvat a) maa-alueen, vesialueen ja ilmatilan valvominen sekä alueellisen koskemattomuuden turvaaminen; b) kansan elinmahdollisuuksien, perusoikeuksien ja valtiojohdon toimintavapauden turvaaminen sekä laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolustaminen; c) sotilaskoulutuksen antaminen ja vapaaehtoisen maanpuolustuskoulutuksen ohjaaminen sekä maanpuolustustahdon edistäminen. Mainitun lain 2 §:n 1 momentin 2 kohdan a alakohdan mukaan Puolustusvoimien tehtävänä on muiden viranomaisten tukeminen antamalla virka-apua yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, terrorismirikosten estämiseksi ja keskeyttämiseksi sekä muuksi yhteiskunnan turvaamiseksi. Lisäksi Puolustusvoimien tehtävänä on mainitun lain 2 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan osallistuminen Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 222 artiklaan tai Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 42 artiklan 7 kohtaan perustuvaan apuun, aluevalvontayhteistyöhön tai muuhun kansainvälisen avun antamiseen ja kansainväliseen toimintaan sekä saman momentin 4 kohdan mukaan osallistuminen kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan ja sotilastehtäviin muussa kansainvälisessä kriisinhallinnassa.

Jatkovalmistelussa on tarpeen selvittää, tuleeko Puolustusvoimien potilasasiavastaavien toiminnan asiakirjojen rekisterinpitoon soveltaa ja miltä osin henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa annettua lakia ja rikosasioiden tietosuojalakia. Jos potilasasiavastaavien käsittelemät henkilötiedot tallennettaisiin henkilötietojen käsittelystä Puolustusvoimissa annetun lain 4 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuun asevelvollisrekisteriin, toimisi rekisterinpitäjänä mainitun 4 §:n 3 momentin mukaan Puolustusvoimien pääesikunta.

10 §. Henkilötietojen käsittely. Pykälä sisältäisi tietosuojasetuksen sääntöjen mukauttamiseksi yksityiskohtaisempia säännöksiä henkilötietojen käsittelystä ja niiden käsittelyyn liittyvistä suojatoimista, joita rekisterinpitäjän tulisi noudattaa. Pykälässä käytettäisiin tietosuojasetuksen 6 artiklan 3 kohdan mukaista sääntelyliikkumavaraa erityisten säännösten antamiseksi käsittelytoimista ja –menettelyistä. Henkilötietojen käsittely tarkoittaa esimerkiksi hen-

kilötietojen keräämistä, säilyttämistä, käyttöä, siirtämistä ja luovuttamista. Kaikki henkilötietoihin kohdistuvat toimenpiteet henkilötietojen käsittelyn suunnittelusta henkilötietojen poistamiseen ovat henkilötietojen käsittelyä.

Potilasasiavastaavalle ja sosiaaliasiavastaavalle saapuneet ja heidän laatimansa asiakirjat ovat julkisuuslaisissa tarkoitettuja viranomaisen asiakirjoja. Salassa pidettävistä viranomaisen asiakirjoista säädetään julkisuuslain 24 §:ssä, jonka 25 kohdan mukaan salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä, asiakirjat, jotka sisältävät tietoja sosiaalihuollon asiakkaasta tai työhallinnon henkilöasiakkaasta sekä tämän saamasta etuudesta tai tukitoimesta taikka sosiaalihuollon palvelusta tai työhallinnon henkilöasiakkaan palvelusta taikka tietoja henkilön terveydentilasta tai vammaisuudesta taikka hänen saamastaan terveydenhuollon ja kuntoutuksen palvelusta taikka tietoja henkilön seksuaalisesta käyttäytymisestä ja suuntautumisesta. Julkisuuslain 22 §:ssä säädetään asiakirjasalaisuudesta ja 23 §:ssä vaitiolovelvollisuudesta ja hyväksikäyttökiellosta.

Pykälän 1 momentin mukaan potilasasiavastaavalle ja sosiaaliasiavastaavalle saapuneet ja heidän laatimansa asiakirjat olisi pidettävä erillään rekisterinpitäjän muista asiakirjoista. Säännöksellä on tarkoitus varmistaa potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan riippumattomuutta ja asiakirjojen erillään pitäminen toimisi samalla suojatoimena sen lisäksi, mitä tietosuojasetuksessa säädetään. Asiakkaalla tulisi olla mahdollisuus asioida luottamuksellisesti potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan palveluissa siten, ettei rekisterinpitäjänä toimiva sosiaali- tai terveydenhuollon palvelujen järjestäjä tai tuottaja ole oikeutettu käsittelemään potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien hallussa olevia asiakirjoja. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäjän tulisi varmistaa tietoteknisin ratkaisuin ja muilla tavoin se, että potilasasiavastaaville ja sosiaaliasiavastaaville saapuneita ja heidän laatimiaan asiakirjoja käsitellään erillään potilas- ja asiakasasiakirjoista ja rekisterinpitäjän muista hallinnollisista asiakirjoista. Rekisterinpitäjällä voisi olla potilasasiavastaaville ja sosiaaliasiavastaaville saapuneita ja heidän laatimiaan asiakirjoja varten erillinen rekisteri tai jos rekisterinpitäjän eri asiakirjoja käsitellään samassa rekisterissä, tulee asiakirjojen käyttöoikeudet määritellä siten, että potilasasiavastaaville ja sosiaaliasiavastaaville saapuneita ja heidän laatimiaan asiakirjoja voidaan käsitellä erillään muista asiakirjoista.

Pykälän 2 momentin mukaan potilasasiavastaavalla ja sosiaaliasiavastaavalla olisi oikeus käsitellä hallussaan oleviin asiakirjoihin sisältyviä tehtäviensä suorittamisen kannalta välttämättömiä henkilötietoja salassapitosäännösten estämättä. Käsiteltäviä henkilötietoja ei ole mahdollista määritellä tarkemmin. Käsittelyn edellytyksenä olisi tietojen välttämättömyys, ottaen huomioon sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen arkaluonteisuus. Potilasasiavastaavalla ja sosiaaliasiavastaavalla olisi oikeus käsitellä vain sellaisia henkilötietoja, jotka sisältyvät potilasasiavastaavalle tai sosiaaliasiavastaavalle saapuneisiin tai heidän laatimiinsa asiakirjoihin. Potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava voisivat siis käsitellä esimerkiksi sellaisia potilasasiakirjoja tai sosiaalihuollon asiakasasiakirjoja, jotka asiakas on heille toimittanut. Sen sijaan potilasasiavastaavalla ja sosiaaliasiavastaavalla ei ole tehtävänsä puolesta oikeutta käsitellä esimerkiksi sosiaali- tai terveydenhuollon palvelujen järjestäjän potilasrekisterissä oleviin potilasasiakirjoihin tai asiakasrekisterissä oleviin sosiaalihuollon asiakasasiakirjoihin sisältyviä henkilötietoja. Ehdotetun momentin mukaan käyttöoikeudet sähköisesti talletettuihin henkilötietoihin olisi määriteltävä ottaen huomioon kunkin potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tehtävät, mikä toimisi henkilötietojen käsittelyn suojatoimena. Potilasasiavastaavalle määriteltäisiin käyttöoikeudet vain potilasasiavastaavan tehtäviin liittyviin henkilötietoihin ja vastaavasti sosiaaliasiavastaavalle määriteltäisiin käyttöoikeudet vain sosiaaliasiavastaavan tehtäviin liittyviin henkilötietoihin. Vastuuhenkilölle määriteltäisiin käyttöoikeudet hänen tehtäviinsä liittyviin henkilötietoihin.

Koska potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjoihin ei sovelleta potilas- ja asiakasasiakirjoja koskevia säännöksiä, sovellettaviksi eivät tule myöskään sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä annetun lain säännökset koskien potilas- ja asiakasasiakirjojen lokitietoja, vaan tiedonhallintalain 17 §:n säännös lokitietojen keräämisestä. Mainitun säännöksen mukaan viranomaisen on huolehdittava, että sen tietojärjestelmien käytöstä ja niistä tehtävistä tietojen luovutuksista kerätään tarpeelliset lokitiedot, jos tietojärjestelmän käyttö edellyttää tunnistautumista tai muuta kirjautumista. Myös lokitietojen kerääminen toimii henkilötietojen käsittelyn suojatoimena. Lokitietojen käyttötarkoituksena on tietojärjestelmissä olevien tietojen käytön ja luovutuksen seuranta sekä tietojärjestelmän teknisten virheiden selvittäminen. Tiedonhallintalain 17 §:ssä ei säädetä kuitenkaan lokitietojen tiedonsaannista, vaan se ratkaistaisiin säännöstä koskevan hallituksen esityksen (HE 284/2018) perustelujen mukaan julkisuuslain tai erityislakien perusteella. Ehdotetussa laissa ei säädettäisi lokitietojen tiedonsaantioikeudesta.

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien hallussa oleviin asiakirjoihin sisältyviä salassapidettäviä henkilötietoja voi luovuttaa ainoastaan silloin, kun siihen on olemassa tietosuoja-asetuksessa tarkoitettu rekisteröidyn suostumus tai muu laissa säädetty peruste. Koska potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjat eivät ole potilasasiakirjoja tai sosiaalihuollon asiakasasiakirjoja, ei niitä koske potilasasiakirjojen tai sosiaalihuollon asiakasasiakirjojen luovuttamista koskevat säännökset, joita on nykyisin muun muassa potilaslaissa ja sosiaalihuollon asiakaslaissa. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien hallussa oleviin asiakirjoihin sisältyviä salassapidettäviä henkilötietoja voi luovuttaa henkilölle itselleen tietosuoja-asetuksessa säädetyllä tavalla. Tietosuoja-asetuksen 15 artiklassa säädetään rekisteröidyn itseään koskevien henkilötietojen tarkastusoikeudesta. Lisäksi julkisuuslain 12 §:ssä säädetään oikeudesta saada tieto itseään koskevasta asiakirjasta. Laillisella edustajalla on oikeus toimia toimivaltansa puitteissa rekisteröidyn puolesta. Lisäksi valvontaviranomaisilla kuten aluehallintovirastoilla ja Valviralla on oikeus saada valvontatehtävänsä suorittamista varten salassapitosäännösten estämättä tietoja siten kuin laissa erikseen säädetään.

Menettelystä tietosuoja-asetuksen 15 artiklan mukaisen tarkastusoikeuden toteuttamisessa säädetään tietosuoja-asetuksen 12 artiklassa. Jos rekisterinpitäjä ei toteuta toimenpiteitä rekisteröidyn pyynnön perusteella, rekisterinpitäjän on ilmoitettava viipymättä ja viimeistään kuukauden kuluessa pyynnön vastaanottamisesta rekisteröidylle syyt siihen ja kerrottava mahdollisuudesta tehdä valitus valvontaviranomaiselle ja käyttää muita oikeussuojakeinoja. Päätettäessä asiakirjan antamisesta julkisuuslain nojalla, sovelletaan puolestaan julkisuuslain 14 §:ää, jonka mukaan viranomaisen asiakirjan antamisesta päättää se viranomainen, jonka hallussa asiakirja on, jollei 15 §:n 3 momentissa tai muualla laissa toisin säädetä. Tiedon asiakirjan sisällöstä antaa se viranomaisen henkilöstöön kuuluva, jolle viranomainen on tämän tehtävän määrännyt tai jolle se hänen asemansa ja tehtäviensä vuoksi muuten kuuluu. Jos virkamies tai muu viranomaisen henkilöstöön kuuluva kieltäytyy antamasta pyydyttyä tietoa, asia voidaan saattaa viranomaisen ratkaistavaksi. Käytännössä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien asiakirjoihin kohdistuvat tarkastuspyynnöt ja tietopyynnöt sekä niihin liittyvät oikaisupyynnöt tulisi ratkaista potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien tai toiminnan vastuuhenkilön toimesta, sillä ehdotetun 10 §:n sääntelyn tarkoituksena on turvata se, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien asiakirjat pidetään erillään rekisterinpitäjän muista asiakirjoista. Hallintolain 28 §:n 1 momentin 7 kohdan esteellisyyssäännös ei ole esteenä oikaisuvaatimuksen käsittelyssä, vaikka virkamies olisi osallistunut asian aikaisempaan käsittelyyn. Hallintolakia koskevan hallituksen esityksen (HE 72/2002) mukaan oikaisuvaatimuksen käsittelyn on katsottu olevan muutoksenhausta erillistä viranomaisen itseoikaisua eli saman asian jatkokäsittelyä. Oikeuskäytännössä on lähdetty siitä, ettei virkamiehen osallistuminen asian aikaisempaan käsittelyyn sinällään johda esteellisyyteen oikaisuvaiheessa (esimerkiksi KHO 8.6.2000 T 1894).

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin alaikäisen kiello-oikeudesta koskien häntä koskevia tietoja. Alaikäisen oikeuteen kieltää itseään koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen sovellettaisiin, mitä potilaslain 9 §:n 2 momentissa ja sosiaalihuollon asiakaslain 11 §:n 3 momentissa säädetään. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnassa ei synny potilasasiakirjoja tai sosiaalihuollon asiakasasiakirjoja, mutta niihin voi sisältyä henkilön sosiaali- tai terveydenhuollon palveluja koskevia tietoja. Näin ollen on perusteltua, että alaikäisellä on potilaslain 9 §:n 2 momenttia ja sosiaalihuollon asiakaslain 11 §:n 3 momenttia vastaava kiello-oikeus myös potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien hallussa oleviin asiakirjoihin sisältyvien henkilötietojensa osalta. Potilaslain 9 §:n 2 momentissa säädetään, että jos alaikäinen potilas ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenee päättämään hoidostaan, hänellä on oikeus kieltää terveydentilaansa ja hoitoansa koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen. Sosiaalihuollon asiakaslain 11 §:n 3 momentin mukaan alaikäinen voi ottaen huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa sekä asian laatu painavasta syystä kieltää antamasta itseään koskevia tietoja lailliselle edustajalleen, jollei se ole selvästi alaikäisen edun vastaista. Jos alaikäinen tai hänen laillinen edustajansa ovat asianosaisena sosiaalihuoltoa koskevassa asiassa, laillisella edustajalla on kuitenkin oikeus tiedonsaantiin siten kuin viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:ssä säädetään.

11 §. Henkilötietojen kirjaaminen. Pykälässä säädettäisiin henkilötietojen kirjaamisesta potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnassa. Pykälän 1 momentissa olisi informatiivinen viittaus tiedonhallintalakiin koskien potilasasiavastaaville ja sosiaaliasiavastaaville saapuneiden ja heidän laatimiensa asiakirjojen rekisteröintiä asiarekisteriin. Tiedonhallintalakia sovelletaan sen 3 §:n 1 momentin mukaan tiedonhallintaan ja tietojärjestelmien käyttöön, kun viranomaiset käsittelevät tietoaineistoja, jollei muualla laissa toisin säädetä. Tiedonhallintalain 2 §:n 1 kohdan mukaan viranomaisella tarkoitetaan julkisuuslain 4 §:n 1 momentissa tarkoitettuja viranomaisia, joten määritelmä kattaa myös itsenäiset julkisoikeudelliset yhteisöt. Tiedonhallintalain 3 §:n 4 momentin mukaan tiedonhallintalain 4 lukua ja 22–27 §:ää sovelletaan yksityisiin henkilöihin tai yhteisöihin taikka muihin kuin viranomaisena toimiviin julkisoikeudellisiin yhteisöihin siltä osin kuin ne hoitavat julkista hallintotehtävää. Tiedonhallintalakia sovelletaan näin ollen ehdotetun lain 2 - 4 §:ssä tarkoitettuihin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäjiin. Jos hyvinvointialue tai HUS-yhtymä hankkisi potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien toimintaa ostopalveluna yksityiseltä palveluntuottajalta, sovellettaisiin tiedonhallintalain 4 lukua ja 22–27 §:ää myös kyseisiin yksityisiin palveluntuottajiin, sillä potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien toiminta on julkisen hallintotehtävän hoitamista.

Tiedonhallintalain 25 §:n mukaan tiedonhallintayksikön on ylläpidettävä viranomaisen käsittelyssä olevista ja olleista asioista asiarekisteriä, johon rekisteröidään asiaa, asiankäsittelyä ja asiakirjoja koskevat tiedot. Viranomaisen on rekisteröitävä viipymättä sille saapunut tai sen laatima asiakirja asiarekisteriin. Sen lisäksi, mitä 26 §:ssä säädetään, asiakirjan rekisteröinnistä on käytävä ilmi asiakirjan saapumisajankohta. Tiedonhallintayksikön on huolehdittava siitä, että asiarekisterin tai sen osan julkisista merkinnöistä on mahdollista tuottaa tiedot tiedonsaantia koskevien pyyntöjen yksilöimiseksi. Tiedonhallintalain 26 §:ssä säädetään tarkemmin asiarekisteriin rekisteröitävistä tiedoista.

Tiedonhallintalakia koskevan hallituksen esityksen (HE 284/2018) säännöskohtaisten perustelujen mukaan asiarekisteriä ylläpidetään asiakirjajulkisuuden toteuttamiseksi tietopyyntöjen yksilöimiseksi, asiakirjojen ja muiden niitä vastaavien tietojen jäsentämiseksi, asiankäsittelyyn liittyvien toimenpiteiden järjestämiseksi, asiankäsittelyaikojen seuraamiseksi sekä prosessien ohjaamiseksi. Asiarekisteri edistää siten julkisuusperiaatteen toteuttamista ja hyvään hallintoon kuuluvan asianmukaisen ja joutuisan asiankäsittelyn seuraamista ja todentamista. Asiarekisterillä tarkoitetaan muun muassa aiemman terminologian mukaisia viranomaisten diaareja ja

muita vastaavia hakemistoja, mutta asiarekisteriin kuuluvat myös tietojärjestelmissä olevat asiantuntemukseen liittyvät tiedot. Potilasasiavastaavien ja sosiaali-asiavastaavien toiminnassa olisi näin ollen tiedonhallintalain 25 §:n mukaisesti rekisteröitävä saapuneet asiakirjat, kuten saapuneet kirjeet ja sähköpostit, sekä laaditut asiakirjat kuten vastaukset yhteydenottajille. Viranomaisena voisi rekisteröidä potilasasiavastaaville ja sosiaali-asiavastaaville saapuneet ja heidän laatimansa asiakirjat erilliseen asiarekisteriin tai jos ne rekisteröidään samaan asiarekisteriin kuin hyvinvointialueen muut asiakirjat, tulisi asiakirjojen käyttöoikeudet määrittellä siten, että potilasasiavastaaville ja sosiaali-asiavastaaville saapuneita ja heidän laatimiaan asiakirjoja voidaan käsitellä erillään muista asiakirjoista.

Pykälän 2 ja 3 momentissa säädettäisiin potilasasiavastaavien ja sosiaali-asiavastaavien kirjaamisvelvollisuudesta. Velvollisuus täydentäisi tiedonhallintalain 25 §:n säännöksiä asian, asiakäsittelyn ja asiakirjan rekisteröinnistä. Kun kyse olisi muusta kuin yleisestä neuvonnasta, potilasasiavastaava ja sosiaali-asiavastaava olisi antaessaan henkilölle 8 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettuja palveluja velvollinen kirjaamaan ja tallentamaan 2 ja 3 momentissa tarkoitettut tiedot. Kirjaamisvelvollisuus ei koskisi potilasasiavastaavien ja sosiaali-asiavastaavien antamaa yleistä neuvontaa. Yleisellä neuvonnalla tarkoitettaisiin neuvontaa, joka ei edellytä asian tarkempaa jatkoselvittelyä, useampia neuvontapuheluita tai tapaamisia, muistutuksen laadintaa tai muita potilasasiavastaavan tai sosiaali-asiavastaavan toimenpiteitä. Mitä enemmän asia vaatisi potilasasiavastaavan tai sosiaali-asiavastaavan toimenpiteitä ja syvällisempää neuvontaa tai jos asiakas tarvitsee apua esimerkiksi muistutuksen laatimisessa, tulisi potilasasiavastaavan tai sosiaali-asiavastaavan kirjata ja tallentaa 2 ja 3 momentissa tarkoitettut tiedot.

Vaikkei potilasasiavastaavilla ja sosiaali-asiavastaavilla olisi kirjaamisvelvollisuutta yleisen neuvonnan osalta, tulisi heidän kerätä tietoa heille tulleista yhteydenotoista valtakunnallista tilastointia varten. Lain toimeenpanon myötä Terveiden ja hyvinvoinnin laitosten huolehtisi jatkossa potilasasiavastaavien ja sosiaali-asiavastaavien toiminnan valtakunnallisesta tiedonkeruusta ja tilastoinnista. Tätä tarkoitusta varten potilasasiavastaavat ja sosiaali-asiavastaavat keräisivät asiakkaiden yhteydenotoista tarvittavat tiedot, vaikkei asiakasta koskevia tietoja muutoin kirjattaisikaan ehdotetussa pykälässä tarkoitettulla tavalla.

Pykälän 2 momentin 1 kohdan mukaan potilasasiavastaavan ja sosiaali-asiavastaavan tulisi kirjata asianosaisen henkilön nimi sekä henkilötunnus tai, jollei se ole tiedossa, hänet väliaikaisesti yksilöivä tunnus tai syntymäaika. Kohdassa käytettäisiin tietosuojasetuksen 6 artiklan 3 kohdan mukaista sääntelyliikkumavaraa tarkempien säännösten antamiseksi käsiteltävien henkilötietojen tyypeistä. Sosiaali- ja terveydenhuollon tietojen arkaluonteisuus huomioiden, käsiteltävät tiedot rajattaisiin siihen, mikä on välttämätöntä ja oikeasuhteista käsittelyn tarkoituksen kannalta. Tällä samalla huomioitaisiin tietosuojasetuksen 5 artiklan 1 kohdan c alakohdan mukainen tietojen minimointiperiaate. Asianosaisella henkilöllä tarkoitetaan asiakasta tai potilasta, jonka sosiaali- tai terveydenhuollon asiasta on kyse. Henkilötunnus tai yksilöivä tunnus olisi välttämätöntä kirjata, jotta henkilö voidaan luotettavasti tunnistaa ja erottaa samannimisistä muista henkilöistä. Lisäksi esimerkiksi luovutettaessa tietoja henkilölle itselleen tai hänen lailliselle edustajalleen tai valvontaviranomaiselle tulee voida varmistua henkilön henkilöllisyydestä. Tietosuojalain 29 §:n mukaan henkilötunnusta saa käsitellä rekisteröidyn suostumuksella tai, jos käsittelystä säädetään laissa. Lisäksi henkilötunnusta saa käsitellä, jos rekisteröidyn yksiselitteinen yksilöiminen on tärkeää: 1) laissa säädetyn tehtävän suorittamiseksi; 2) rekisteröidyn tai rekisterinpitäjän oikeuksien ja velvollisuuksien toteuttamiseksi; tai 3) historiallista tai tieteellistä tutkimusta taikka tilastointia varten.

Pykälän 2 momentin 2 kohdan mukaan potilasasiavastaavan ja sosiaali-asiavastaavan tulisi kirjata laillisen edustajan nimi ja toimivalta. Vain laillinen edustaja kuten huoltaja, edunvalvoja tai valtuutettu voi edustaa henkilöä hänen asiassaan ja potilasasiavastaavan ja sosiaali-asiavastaavan

tulisi varmistua edustajan toimivallasta edustaa asianosaista henkilöä. Momentin 3 kohdan mukaan potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tulisi kirjata henkilön äidinkieli ja asiointikieli. Tällä varmistettaisiin se, että asiakkaalle viestitään hänen asiointikielensä. Lisäksi kirjaus mahdollistaa varautumisen mahdollisiin tulkkaustarpeisiin. Momentin 4 kohdan mukaan potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tulisi kirjata tieto 10 §:n 3 momentissa tarkoitettua tietojen antamista koskevasta kiellosta. Mainitussa 10 §:n 3 momentissa säädetään alaikäisen oikeudesta tietyissä tilanteissa kieltää itseään koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen. Momentin 5 kohdan mukaan potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tulisi kirjata asiakirjan laatijan tai kirjauksen tehneen henkilön nimi sekä tehtävä toimintayksikössä. Momentin 6 kohdan mukaan potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tulisi kirjata asiakirjan laatimisen tai kirjaamisen ajankohta.

Pykälän 3 momentin perusteella potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava olisi 2 momentissa säädetyn lisäksi velvollinen kirjaamaan ja tallentamaan muut tehtäviensä suorittamisen kannalta välttämättömät henkilötiedot silloin, kun on kyse muusta kuin yleisesti neuvonnasta. Henkilötietojen kirjaaminen ja tallentaminen tulisi rajata vain välttämättömiin henkilötietoihin. Kirjaamisvelvoite koskisi esimerkiksi henkilön suullisesti kertomia hänen asiaansa liittyviä tietoja sekä potilasasiavastaavan tai sosiaaliasiavastaavan toimenpiteitä, kuten annettua neuvontaa ja esimerkiksi muistutuksen laatimista.

12 §. Asiakirjojen säilyttäminen. Pykälässä säädettäisiin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnassa syntyneiden asiakirjojen ja lokitietojen säilyttämisestä. Säännöksen mukaan rekisterinpitäjän olisi säilytettävä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjoja ja lokitietoja 12 vuotta asian käsittelyn päättymisestä. Asian käsittely katsottaisiin pääsääntöisesti päättyneeksi, kun asiakkaan asiassa on annettu tarvittava neuvonta ja tehty tarvittavat muut toimenpiteet, kuten avustettu muistutuksen tekemisessä, ja potilasasiavastaava tai sosiaaliasiavastaava arvioi asian käsittelyn päättyneen sillä erää. Kun asiakirjojen säilytysaika olisi päättynyt eikä asiakirjaa ole määrätty pysyvästi säilytettäväksi, olisi rekisterinpitäjän huolehdittava siitä, että asiakirjat tuhotaan välittömästi. Asiakirjojen pysyvästä säilyttämisestä säädetään arkistolaisissa (831/1994), jonka 8 §:n 3 momentin mukaan arkistolaitos määrää, mitkä asiakirjat tai asiakirjoihin sisältyvät tiedot säilytetään pysyvästi.

Tietosuoja-asetuksessa ei ole määritelty tarkkoja henkilötietojen säilytysaikoja. Ehdotetussa pykälässä käytettäisiin tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 3 kohdan mukaista sääntelyliikkumavaraa erityisten säännösten antamiseksi säilytysajoista. Säännöksillä mukautettaisiin 5 artiklan 1 kohdan e alakohtaa, joka koskee säilytyksen rajoittamista. Henkilötietoja saa mainitun kohdan mukaisesti säilyttää vain niin kauan, kuin ne ovat tarpeen henkilötietojen käyttötarkoituksen kannalta. Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt tulkintakäytännössään erityistä huomiota arkaluonteisten henkilötietojen säilytysaikoihin. Perustuslakivaliokunnan mukaan tietojen pysyvä säilyttäminen ei ole henkilötietojen suojan mukaista, ellei siihen ole tietojärjestelmän luonteeseen tai tarkoitukseen liittyviä perusteita (ks. esim. PeVL 51/2018 vp, PeVL 31/2017 vp). Valiokunta on pitänyt myös viiden vuoden säilytysaikaa arkaluonteisten tietojen osalta pitkänä (PeVL 3/2021 vp, s. 4, PeVL 51/2018 vp, s. 16, PeVL 13/2017 vp, s. 6) ja korostanut, että mitä pidemmäksi tietojen säilytysaika muodostuu, sitä olennaisempaa on huolehtia tietoturvasta, tietojen käytön valvonnasta ja rekisteröidyn oikeusturvasta (PeVL 28/2016 vp, s. 7).

Ehdotetun pykälän mukaan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnassa syntyneitä asiakirjoja säilytettäisiin 12 vuotta, mikä on arvioitu tarkoituksenmukaiseksi ajaksi ottaen huomioon mahdollisia kanteluja, rikosasioita tai vahingonkorvausasioita varten tarvittava käsittelyaika. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnassa syntyneiden asiakirjojen säilytysaika olisi sidoksissa asian käsittelyn päättymiseen. Kun asiakirjojen säilytysaika olisi

päättynyt, kullakin rekisterinpitäjällä olisi vastuu asiakirjojen tuhoamisesta rekisterinpitovastuullaan olevien asiakirjojen osalta. Rekisterinpitäjän olisi varmistettava, että sen käytössä olevat tietojärjestelmät ja muut käsittelyprosessit tukevat säilytysaikojen noudattamista ja säännöllistä arvioimista. Sen lisäksi, mitä tietosuojasetuksessa säädetään henkilötietojen suojasta ja tietoturvallisuudesta, henkilötietojen käsittelyn valvonnasta sekä rekisteröidyn oikeuksista, potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaan kohdistuisi sosiaali- ja terveydenhuollon valvontaviranomaisten viranomaisvalvontaa. Myös tiedonhallintalaki sisältää sovellettavaksi tulevia tietoturvallisuutta koskevia vaatimuksia.

13 §. *Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan valvonta ja valtakunnallinen rekisteri.* Pykälän 1 momentissa olisi informatiivinen säännös siitä, että hyvinvointialueen, HUS-yhtymän, valtion ja Työterveyslaitoksen omavalvontaan ja viranomaisvalvontaan niiden järjestäessä potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien toimintaa sovelletaan mitä erikseen säädetään mainittujen tahojen järjestämän sosiaali- ja terveydenhuollon omavalvonnasta ja viranomaisvalvonnasta. Mainittujen tahojen järjestämän sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta säädetään nykyisin useassa erityislaissa. Hyvinvointialueiden, Helsingin kaupungin ja HUS-yhtymän sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta säädetään vuoden 2023 alusta alkaen muun muassa järjestämislain 6 luvussa, Puolustusvoimien terveydenhuollon valvonnasta säädetään terveydenhuollon järjestämisestä puolustusvoimissa annetun lain 6 §:ssä, vankiterveydenhuollon valvonnasta säädetään Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetun lain 3 luvussa ja valtion mielisairaaloissa tehtävän mielenterveystyön valvonnasta säädetään mielenterveyslain 2 §:ssä. Koska potilasasiavastaavat ja sosiaaliasiavastaavat eivät kuitenkaan työskentelisi terveydenhuollon ammattihenkilön tai sosiaalihuollon ammattihenkilön tehtävissä, ei myöskään heidän valvontaansa sovellettaisi lakia terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994) tai lakia sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015).

Sosiaali- ja terveysministeriössä valmistellaan parhaillaan lakia sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta, jota koskeva hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle vuoden 2022 aikana. Uuden valvontalain on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2024 alusta. Ehdotettavan lain mukaan aluehallintovirastot ja Valvira ohjaisivat ja valvoisivat julkista ja yksityistä sosiaali- ja terveydenhuoltoa sekä sosiaaliasiavastaavien ja potilasasiavastaavien toiminnan järjestämistä kuten nykyisinkin. Sosiaali- ja terveysministeriölle kuuluisi sosiaali- ja terveydenhuollon yleinen ohjaus ja valvonta kuten nykyisinkin.

Pykälän 2 momentin mukaan Valviran olisi pidettävä potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista valtakunnallista rekisteriä. Rekisteriin merkittäisiin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien nimi- ja yhteystiedot, koulutus sekä toiminnan järjestäjä. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäjän olisi annettava mainitut tiedot sähköisesti Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolle. Sosiaaliasiavastaavien ja potilasasiavastaavien asianmukaisen kelpoisuuden varmistaminen kuuluisi toiminnan järjestäjälle eikä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto näin ollen rekisteriin merkitsemisen yhteydessä erikseen tarkastaisi sosiaaliasiavastaavien ja potilasasiavastaavien kelpoisuutta. Rekisterin tiedoista olisi hyötyä muun muassa alueellisessa yhteistyössä sekä toiminnan ohjauksessa ja valvonnassa. Uuden valmisteilla olevan sosiaali- ja terveydenhuollon valvontalain myötä rekisterinpito potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista tapahtuisi Valviran ylläpitämän valtakunnallisen palveluntuottajien rekisterin yhteydessä. Mainittuun rekisteriin olisi tarkoitus rakentaa erillinen osionsa potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien rekisteröinnille.

Valtakunnallinen rekisteri potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista olisi henkilörekisteri ja siihen sovellettaisiin tietosuojasetusta. Ehdotetussa 2 momentissa käytettäisiin tietosuojasetuksen 6 artiklan 3 kohdan mukaista sääntelyliikkumavaraa erityisten säännösten anta-

miseksi käsiteltävistä henkilötiedoista ja niiden luovuttamisesta. Rekisteriin merkittäisiin ainoastaan valtakunnallista ohjausta, kehittämistä ja valvontaa varten tarvittavat henkilötiedot. Rekisteriin ei merkittäisi arkaluonteisia tietoja. Rekisterin tietoja ei myöskään julkaistaisi yleisesti saatavilla olevassa julkisessa tietopalvelussa.

14 §. Voimaantulo ja siirtymäsäännökset. Pykälässä säädettäisiin lain voimaantulosta ja siirtymäsäännöksistä. Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2024. Henkilötietojen kirjaamisvelvoitteita koskevia 11 §:n 2 ja 3 momenttia sovellettaisiin viimeistään 1 päivästä tammikuuta 2025 alkaen. Mainitulla siirtymäsäännöksellä toiminnan järjestäjille varattaisiin aikaa tarvittavien tietojärjestelmien hankkimiseen ja kirjaamisvelvoitteiden toimeenpanoon.

Pykälän 2 momentin mukaan ehdotetulla lailla kumottaisiin potilaslain 11 §, joka koskee potilasasiamiesten nimeämistä, ja sosiaalihuollon asiakaslain 24 ja 24 a §, jotka koskevat sosiaaliasiamiesten nimeämistä sekä sosiaaliasiamiesten kelpoisuutta.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin potilasasiavastaavien kelpoisuutta koskevasta siirtymäsäännöksestä. Sen mukaan henkilö, joka on toiminut tämän lain voimaantuloon saakka potilasasiamiehenä ennen tämän lain voimaantuloa syntyneessä virka- tai työsuhteessa tai ennen tämän lain voimaantuloa tehdyn muun sopimuksen perusteella, on kelpoinen toimimaan potilasasiavastaavana sen estämättä, mitä 6 §:ssä säädetään. Siirtymäsäännöksellä turvattaisiin potilasasiamiesten mahdollisuus jatkaa tehtävässään uusista 6 §:ssä tarkoitetuista kelpoisuusvaatimuksista huolimatta, jos he toimivat tehtävässä vielä lain voimaantullessa. Säännös koskisi työ- ja virkasuhteessa olevia potilasasiamiehiä sekä esimerkiksi ostopalvelusopimuksen perusteella työskenteleviä potilasasiamiehiä.

7.2 Laki varhaiskasvatuslain muuttamisesta

53 §. Ohjaus, neuvonta ja sosiaaliasiavastaava. Koska esityksen mukaan sosiaaliasiamiehet olisivat jatkossa sosiaaliasiavastaavia, pykälän nykyinen otsikko ”Ohjaus, neuvonta ja sosiaaliasiames” muutettaisiin muotoon ”Ohjaus, neuvonta ja sosiaaliasiavastaava”.

Pykälän 2 momentissa viitataan nykyisin sosiaalihuollon asiakaslain 24 §:ssä tarkoitettuun kunnan sosiaaliasiamieheen ja säädetään tämän tehtävistä varhaiskasvatuksen osalta. Koska sosiaaliasiavastaavan tehtävistä säädettäisiin esityksen mukaan jatkossa kokonaisuudessaan uudessa potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista annettavassa laissa, ehdotetaan pykälän 2 momentti muutettavaksi siten, että momentissa olisi informatiivinen viittaus, jonka mukaan sosiaaliasiavastaavan toiminnan järjestämisestä varhaiskasvatuksen osalta säädetään laissa potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista.

8 Voimaantulo

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2024. Henkilötietojen kirjaamista koskevia säännöksiä sovellettaisiin viimeistään 1.1.2025 alkaen.

9 Toimeenpano ja seuranta

Lain toimeenpanosta sekä ohjauksesta ja valvonnasta huolehtisivat sosiaali- ja terveysministeriön ohjauksessa Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto ja aluehallintovirastot.

Osana ehdotettavan lain toimeenpanoa on tarkoitus toteuttaa potilasasiavastaavien ja sosiaali-asiavastaavien toiminnan valtakunnallinen tilastointi vuoden 2025 alusta alkaen. Valtakunnallisena tilastointiviranomaisena toimisi Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tilastoinnin toimeenpano edellyttäisi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa tilastointijärjestelmän luomista. Kun ehdotettavan lain lopullinen sisältö on tiedossa, tiedonkeruun tarkka sisältö ja keruutapa suunnitellaan yhteistyössä eri tahojen kanssa (esimerkiksi valvontaviranomaisten ja palvelunjärjestäjien kanssa).

10 Suhde muihin esityksiin

10.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä

Esitys liittyy hallituksen esitykseen laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta (HE xx/2022), joka on annettu eduskunnalle...2022. Lakiehdotuksen 13 § edellyttää mahdollisesti tarkentamista, jos laki sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta hyväksytään eduskunnassa. Lisäksi ehdotetusta laista aiheutuisi muutostarpeita lakiin sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta.

11 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

11.1 Kielelliset oikeudet

Ehdotetun lain 7 § on merkityksellinen perustuslain 17 §:ssä turvattujen kielellisten oikeuksien kannalta. Ehdotetun 7 §:n 1 momentin perusteella potilasasiavastaavien ja sosiaali-asiavastaavien palveluissa turvattaisiin kielelliset oikeudet kielilain ja saamen kielilain mukaisesti. Lisäksi valtion sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja käyttävillä asiakkailla olisi potilasasiavastaavien ja sosiaali-asiavastaavien palveluissa samat kielelliset oikeudet kuin mainittuja palveluja saadessaan. Lisäksi lain 6 § on merkityksellinen kielellisten oikeuksien kannalta, sillä kelpoisuusvaatimusten myötä valtion viranomaisen palveluksessa olevien potilasasiavastaavien tulisi jatkossa täyttää kielitaitoa koskevat kielitaitolain kelpoisuusvaatimukset.

Perustuslain 17 §:n 2 momentin mukaan jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Tärkein kansalliskielten käyttöä koskeva laki on kielilaki, mutta kielellisistä oikeuksista säädetään myös erityislainsäädännössä. Perustuslain 17 §:n 2 momentin mukaan julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Säännös edellyttää paitsi kielten muodollisesti yhdenvertaista kohtelua myös suomen- ja ruotsinkielisen väestön tosiasiallisen tasa-arvon turvaamista muun muassa yhteiskunnallisten palvelujen järjestämisessä (PeVL 21/2009 vp).

Kielilain mukaan hyvinvointialueen kielellinen asema määräytyy sen alueen kuntien kielellisen jaotuksen perusteella. Kaksikielisen hyvinvointialueen alueella potilasasiavastaavien ja sosiaali-asiavastaavien palvelut on järjestettävä sekä suomeksi että ruotsiksi ja yksikielisen hyvinvointialueen alueella hyvinvointialueen kielellä. Kielilakia sovelletaan myös hyvinvointiyhtymässä. Myös valtion viranomaisten ja Työterveyslaitoksen potilasasiavastaavien toiminnan kielelliset velvoitteet suomen ja ruotsin kielen osalta määräytyvät kielilain mukaisesti. Puolustusvoimia lukuunottamatta potilasasiavastaavien toimintaa järjestävät valtion viranomaiset ja Työterveyslaitos ovat kaksikielisiä, joten asiakkaalla on oikeus käyttää näissä potilasasiavastaavien palveluissa suomea ja ruotsia. Puolustusvoimia koskee kielilain 39 §:n poikkeussäännös, jonka mukaan Puolustusvoimien joukko-osastojen kieli on suomi. Vähintään yksi joukko-osasto on kui-

tenkin ruotsinkielinen. Puolustusvoimien potilasasiavastaavien asiakkaille turvattaisiin ehdotetun 7 §:n 1 momentin nojalla samat kielelliset oikeudet potilasasiavastaavien palveluissa kuin terveystalvveluja käyttäessään.

Perustuslain 17 §:n 3 momentissa säädetään muihin kuin kansalliskieliin liittyvistä kielellisistä ja kulttuurisista oikeuksista. Sen mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkittsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.

Saamen kieltä koskeva perustuslain säännös edellyttää, että lailla on turvattu saamelaisille yksilöllinen oikeus asioida viranomaisessa äidinkielellään laissa tarkemmin säädettyssä laajuudessa (HE 309/1993 vp, s. 65/II). Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa on säädetty saamen kielilaissa. Saamen kielilakia sovelletaan kaikkiin julkiselle vallalle kuuluviin tehtäviin, jotka kuuluvat laissa tarkoitetuille viranomaisille. Saamen kielilaissa säädetään saamelaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään lain soveltamisalaan kuuluvissa viranomaisissa, sekä julkisen vallan velvollisuudesta toteuttaa ja edistää saamelaisten kielellisiä oikeuksia. Saamelaisten oikeus käyttää saamen kieltä Lapin hyvinvointialueen järjestämässä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluissa määräytyisi saamen kielilain mukaisesti, mistä on tehty selkoa tarkemmin 7 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa. Saamen kielilakia ei sovelleta valtion mielisairaaloihin, Puolustusvoimiin, Vankiterveydenhuollon yksikköön tai Työterveyslaitokseen.

Esityksen sisältö vastaa nykytilaa suomen, ruotsin ja saamen kielen osalta eikä siten ainakaan heikennä kielellisiä oikeuksia lain tasolla. Koska hyvinvointialueet järjestäisivät potilasasiavastaavien toiminnan jatkossa myös yksityisen terveydenhuollon osalta, paranisivat asiakkaiden kielelliset oikeudet ainakin lain tasolla, sillä yksityisesti järjestettyä terveydenhuoltoa ei nykyisin velvoita kielilain tai saamen kielilain velvoitteet.

Ehdotetun lain 7 §:n 2 momentissa säädettäisiin laajasti eri henkilöryhmien oikeuksien turvaamiseksi tilanteista, joissa asiakkaalla tai potilaalla ja potilasasiavastaavalla tai sosiaaliasiavastaavalla ei ole yhteistä kieltä tai henkilö ei vammaisuuden tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi. Säännöksen mukaan palveluja annettaessa on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkittsemisestä ja tulkin hankkimisesta, jos potilasasiavastaava tai sosiaaliasiavastaava ei hallitse asiakkaan käyttämää viittoma- tai muuta kieltä tai asiakas ei vammaisuuden tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi. Säännös huomioi siten laajasti eri ihmisryhmät ja se vastaisi asiallisesti voimassa olevaa sosiaalihuollon asiakaslain 5 §:n 3 momenttia ja potilaslain 5 §:n 2 momenttia sekä järjestämislain 5 §:n 3 momenttia.

Ehdotetulla sääntelyllä ei muuteta viittomakieltä käyttävien oikeuksia. Viranomaisen velvollisuudesta edistää viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään säädetään nykyisin viittomakielilaissa (359/2015). Viittomakielilaki edistää suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjien kielellisiä oikeuksia. Viittomakielilain 3 §:ssä on säädetty viranomaisten edistämismvelvoitteesta, joka ulottuu myös muuhun julkista hallintotehtävää hoitavaan. Viittomakielilakia sovelletaan muun muassa valtion viranomaisiin, hyvinvointialueen ja hyvinvointiyhtymän viranomaisiin sekä itsenäisiin julkisoikeudellisiin laitoksiin. Suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielen käyttö on siten huomioitava sekä omakielisen palvelun että tulkkauksen järjestämisessä hyvinvointialueilla ja potilasasiavastaavan toimintaa järjestävissä valtion viranomaisissa sekä Työterveyslaitoksessa. Viittomakieltä käyttävät henkilöt asuvat eri puolilla Suomea, joten viittomakieleen liittyvät kielelliset oikeudet tulee huomioida kaikilla hyvinvointialueilla.

11.2 Henkilötietojen suoja

Ehdotetun lain 9 – 12 § ja 13 §:n 2 momentti ovat merkityksellisiä perustuslain 10 §:ssä turvattuun henkilötietojen ja yksityisyydensuojan kannalta. Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan henkilötietojen suojasta on säädettävä tarkemmin lailla. Perustuslain 10 §:n mukaista suojaa täydentävät ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (Euroopan ihmisoikeussopimus) 8 artiklan mukainen yksityiselämän suoja sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 7 artiklassa turvattu yksityiselämän suoja ja 8 artiklassa turvattu henkilötietojen suoja. Perusoikeuskirjan 52 artiklan 1 kohdan mukaan perusoikeuskirjassa tunnustettujen oikeuksien ja vapauksien käyttämisestä voidaan rajoittaa ainoastaan lailla sekä kyseisten oikeuksien ja vapauksien keskeistä sisältöä kunnioittaen. Suhteellisuusperiaatteen mukaisesti rajoituksia voidaan säätää ainoastaan, jos ne ovat välttämättömiä ja vastaavat tosiasiallisesti unionin tunnustamia yleisen edun mukaisia tavoitteita tai tarvetta suojella muiden henkilöiden oikeuksia ja vapauksia. Perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdan mukaan, siltä osin kuin perusoikeuskirjan oikeudet vastaavat Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taattuja oikeuksia, niiden merkitys ja ulottuvuus ovat samat. EU:n tuomioistuimen antamat tuomiot määrittävät näiltä osin yksityiselämän ja henkilötietojen suojan keskeistä sisältöä. Samoin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä katsottu kattavan myös henkilötietojen suojan.

Yleinen tietosuoja-asetus on EU:n säädös, joka on kaikilta osiltaan velvoittava ja jota sovelletaan sellaisenaan kaikissa jäsenvaltioissa. EU:n tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan unionin lainsäädäntö on ensisijaista suhteessa kansallisiin säännöksiin oikeuskäytännössä määriteltyjen edellytysten mukaisesti (ks. esim. PeVL 1/2018 vp). Perustuslakivaliokunta on todennut, että sen valtiosääntöisiin tehtäviin ei kuulu kansallisen täytäntöönpanosääntelyn arviointi EU:n aineellisen lainsäädännön kannalta (ks. esim. PeVL 31/2017 vp, s. 4). Perustuslakivaliokunta on kuitenkin esittänyt huomioita EU:n lainsäädännön ja kansallisen lainsäädännön suhteesta. Valiokunta on tulkintakäytännössään pitänyt tärkeänä, että siltä osin kuin EU:n lainsäädäntö edellyttää kansallista sääntelyä tai mahdollistaa sen, tätä kansallista liikkumavaraa käytettäessä otetaan huomioon perus- ja ihmisoikeuksista seuraavat vaatimukset (ks. PeVL 25/2005 vp). Valiokunta on tämän johdosta painottanut, että hallituksen esityksessä on erityisesti perusoikeuksien kannalta merkityksellisen sääntelyn osalta syytä tehdä selkoa kansallisen liikkumavaran alasta (PeVL 26/2017 vp, s. 42, PeVL 2/2017 vp, s. 2, PeVL 44/2016 vp, s. 4).

Tietosuoja-asetuksen sallima kansallinen liikkumavara koskee erityisesti julkisen sektorin henkilötietojen käsittelyä, mutta jossain määrin myös yksityisen sektorin henkilötietojen käsittelyä. Kansallinen liikkumavara ei eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta velvoita jäsenvaltioita säätämään tietosuoja-asetusta täydentävää tai täsmentävää kansallista lainsäädäntöä, vaan asiasta päättäminen on jätetty kansallisen lainsäätäjän harkintaan. Ottaen huomioon, että tietosuoja-asetus on suoraan sovellettava säädös, kansallista liikkumavaraa olisi käytettävä rajoitetusti. Perustuslakivaliokunta on ottanut asiaan nimenomaisesti kantaa ja valiokunnan lausuntokäytännön mukaan perustuslain 10 §:n 1 momentin kannalta on lähtökohtaisesti riittävää, että sääntely täyttää EU:n yleisessä tietosuoja-asetuksessa asetetut vaatimukset. Valiokunnan mukaan henkilötietojen suoja tulee turvata ensisijaisesti EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen ja kansallisen yleislainsäädännön nojalla. Kansallisen erityislainsäädännön säätämiseen tulee siten suhtautua pidättyvästi ja rajata sellainen vain välttämättömään tietosuoja-asetuksen salliman kansallisen liikkumavaran puitteissa (ks. PeVL 14/2018 vp, s. 4-5).

Perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännön mukaan on selvää, että kansallisen erityislainsäädännön tarpeellisuutta on arvioitava myös tietosuoja-asetuksen edellyttämän riskiperustaisen lähestymistavan mukaisesti kiinnittämällä huomiota tietojen käsittelyn aiheuttamiin uhuihin ja

riskeihin. Mitä suurempi riski käsittelystä aiheutuu luonnollisen henkilön oikeuksille ja vapauksille, sitä perustellumpaa on yksityiskohtaisempi sääntely. Tällä seikalla on erityistä merkitystä arkaluonteisten tietojen käsittelyn osalta (ks. PeVL 14/2018 vp, s. 5).

Perustuslakivaliokunnan mukaan henkilötietojen suojan valtiosääntöisessä arviossa painopiste on henkilötietojen suojan ja käsittelyä määrittävien säännösten sisällöllisessä arvioinnissa. Kansallisen liikkumavaran käyttöön kohdistuvassa valtiosääntöisessä arvioinnissa ovat merkityksellisiä esimerkiksi paitsi yksityiselämän ja henkilötietojen suojan asettamat sisällölliset vaatimukset myös muiden informaatioon liittyvien perusoikeuksien suojan suhde yksityiselämän ja henkilötietojen suojaan. Valtiosääntöisiä kysymyksiä liittyy myös esimerkiksi kansallista sääntelyä edellyttäviin oikeusturvan ja hyvän hallinnon takeisiin (ks. PeVL 14/2018 vp, s. 7). Perustuslakivaliokunta painottaa edelleen, että yksityiselämän ja henkilötietojen suojalla ei ole etusijaa muihin perusoikeuksiin nähden (ks. PeVL 14/2018 vp, s. 8). Arvioinnissa on kyse kahden tai useamman perusoikeussäännöksen yhteensovittamisesta ja punninnasta (ks. esim. PeVL 54/2014 vp, s. 2/II, PeVL 10/2014 vp, s. 4/II).

Perustuslakivaliokunnan mielestä arkaluonteisten tietojen käsittelyä koskevaa sääntelyä on edelleen syytä arvioida myös aiemman sääntelyn lakitasoisuutta koskevan käytännön pohjalta (PeVL 14/2018 vp ja PeVL 15/2018 vp). Vaikka EU:n tietosuoja-asetuksen soveltamisen alkamisen johdosta kansallisessa lainsäädännössä tulee tietosuoja-asetuksen 9 artiklaan valitun erityisten henkilötietoryhmien käsitteen vuoksi välttää arkaluonteisten tietojen käsitteen käyttämistä sääntelyn selvyuden vuoksi (ks. myös PeVL 14/2018 vp), pitää perustuslakivaliokunta edelleen perusteltuna kuvata valtiosääntöisesti tiettyjä henkilötietoryhmiä nimenomaan arkaluonteisiksi (PeVL 15/2018 vp). Näillä tarkoitetaan laajempaa tietojoukkoa kuin vain tietosuoja-asetuksessa tarkoitettuja erityisiä henkilötietoryhmiä (ks. tältä osin myös esim. PeVL 17/2018 vp). Perustuslakivaliokunta on painottanut arkaluonteisten tietojen käsittelyn aiheuttamia uhkia. Valiokunnan mielestä arkaluonteisia tietoja sisältäviin laajoihin tietokantoihin liittyy tietoturvaan ja tietojen väärinkäyttöön liittyviä vakavia riskejä, jotka voivat viime kädessä muodostaa uhan henkilön identiteetille (ks. PeVL 15/2018 vp, myös 13/2016 vp, PeVL 14/2009 vp).

Myös tietosuoja-asetuksen 51 johdantokappaleen mukaan asetuksen 9 artiklassa tarkoitettuja erityisiä henkilötietoja, jotka ovat erityisen arkaluonteisia perusoikeuksien ja -vapauksien kannalta, on suojeltava erityisen tarkasti, koska niiden käsittelyn asiayhteys voisi aiheuttaa huomattavia riskejä perusoikeuksille ja -vapauksille. Perustuslakivaliokunta on tämän johdosta kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, että arkaluonteisten tietojen käsittely on syytä rajata täsmällisillä ja tarkkarajaisilla säännöksillä vain välttämättömään (PeVL 15/2018 vp). Perustuslakivaliokunta on varhaiskasvatusta koskevien tietovarantojen osalta lausunnossaan PeVL 17/2018 vp edellyttänyt, että terveydentilatietojen ja muiden arkaluonteisten henkilötietojen käsittelyä koskevan sääntelyn on oltava tietosuoja-asetuksen mahdollistamisissa puitteissa yksityiskohtaista ja kattavaa.

Ehdotetun lain 10 – 12 §:n mukainen henkilötietojen käsittely perustuisi tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 c alakohtaan, jonka mukaan käsittely on tarpeen rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi. Koska käsittely ei perustuisi tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan e tai f alakohtaan, niin rekisteröidyllä ei ole tietosuoja-asetuksen 21 artiklan mukaista vastustamisoikeutta. Tietosuoja-asetuksen 6 c artiklan 2 kohdan mukaan jäsenvaltiot voivat pitää voimassa tai ottaa käyttöön yksityiskohtaisempia säännöksiä tietosuoja-asetuksessa vahvistettujen sääntöjen soveltamisen mukauttamiseksi sellaisessa käsittelyssä, joka tehdään 1 kohdan c ja e alakohtaan noudattamiseksi määrittämällä täsmällisemmin tietojenkäsittely- ja muita toimenpiteitä koskevat erityiset vaatimukset, joilla varmistetaan laillinen ja asianmukainen tietojenkäsittely. Koska käsittelyperusteena on 6 artiklan 1 c alakohta, niin henkilötietojen käsittely on

täytettävä yleisen edun mukainen tavoite ja oltava oikeasuhteinen sillä tavoiteltuun oikeutettuun päämäärään nähden (6 c artikla 3 kohta).

Tietosuoja-asetuksessa ei ole määritelty tarkkoja henkilötietojen säilytysaikoja. Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt tulkintakäytännössään erityistä huomiota arkaluonteisten henkilötietojen säilytysaikoihin. Perustuslakivaliokunnan mukaan tietojen pysyvä säilyttäminen ei ole henkilötietojen suojan mukaista, ellei siihen ole tietojärjestelmän luonteeseen tai tarkoitukseen liittyviä perusteita (ks. esim. PeVL 51/2018 vp, PeVL 31/2017 vp). Valiokunta on pitänyt myös viiden vuoden säilytysaikaa arkaluonteisten tietojen osalta pitkänä (PeVL 3/2021 vp, s. 4, PeVL 51/2018 vp, s. 16, PeVL 13/2017 vp, s. 6) ja korostanut, että mitä pidemmäksi tietojen säilytysaika muodostuu, sitä olennaisempaa on huolehtia tietoturvasta, tietojen käytön valvonnasta ja rekisteröidyn oikeusturvasta (PeVL 28/2016 vp, s. 7).

Ehdotetun lain 9 §:ssä säädettäisiin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjojen rekisterinpitäjästä. Rekisterinpitäjänä toimisi kukin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäjä: hyvinvointialue, HUS-yhtymä, järjestämisvastuussa olevat valtion viranomaiset ja laitokset (valtion mielisairaalat, Puolustusvoimat, Vankiterveydenhuollon yksikkö) sekä Työterveyslaitos. Koska potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjat sisältävät arkaluonteisia henkilötietoja, ehdotetussa 10 §:ssä säädettäisiin tietosuoja-asetuksessa säädettyä tarkemmin henkilötietojen käsittelystä ja siihen liittyvistä suojaustoimista. Säännöksen mukaan potilasasiavastaavalle ja sosiaaliasiavastaavalle saapuneet ja heidän laatimansa asiakirjat olisi pidettävä erillään rekisterinpitäjän muista asiakirjoista. Potilasasiavastaavalla ja sosiaaliasiavastaavalla olisi oikeus käsitellä hallussaan oleviin asiakirjoihin sisältyviä tehtäviensä suorittamisen kannalta välttämättömiä henkilötietoja salassapitosäännösten estämättä. Käyttöoikeudet sähköisesti tallennettuihin henkilötietoihin olisi määriteltävä ottaen huomioon kunkin potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tehtävät. Ehdotetussa 11 §:ssä säädettäisiin henkilötietojen kirjaamisesta. Potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava olisi velvollinen kirjaamaan ja tallentamaan asiakkaitaan koskevat tietyt laissa säädettyt henkilötiedot sekä muut tehtäviensä suorittamisen kannalta välttämättömät henkilötiedot, kun kyse on muusta kuin yleisestä neuvonnasta. Ehdotetun 12 §:n mukaan rekisterinpitäjän olisi säilytettävä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjoja ja lokitietoja 12 vuotta asian käsittelyn päättymisestä. Ehdotetussa 13 §:n 2 momentissa säädettäisiin Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston velvollisuudesta pitää potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista valtakunnallista rekisteriä, johon merkittäisiin potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien nimi- ja yhteystiedot, koulutus sekä toiminnan järjestäjä. Mainitut tiedot eivät ole luonteeltaan arkaluonteisia tietoja.

Lakiehdotuksessa on pyritty huomioimaan tietosuoja-asetuksen sallima kansallinen liikkumavara. Ehdotukseen on sisällytetty vain sellaiset tietosuoja-asetusta ja tietosuojalakia täydentävät erityissäännökset, joiden arvioidaan olevan välttämättömiä. Toisaalta lakiehdotuksen säännöksissä on otettu huomioon se, että niissä tarkoitettu henkilötietojen käsittely sisältää erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia henkilötietoja, erityisesti terveystietoja. Erityissäännösten tarvetta ja riittävyttä arvioitaessa on huomioitu ne vaatimukset ja suojaustoimet, joita seuraa yleisesti sovellettavista tietosuoja-asetuksen ja tietosuojalain sekä julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain säännöksistä. Arkaluonteisten tietojen osalta rekisteröidyn henkilötietojen suojan on arvioitu edellyttävän yksityiskohtaisempaa sääntelyä viranomaisen rekisterinpitotehtävän, henkilötietojen käsittelyn ja kirjaamisen sekä asiakirjojen säilyttämisaikojen osalta. Lakiehdotuksen arvioidaan täyttävän perustuslain 10 §:stä seuraavat vaatimukset sen mukaisesti kuin perustuslakivaliokunta on tarkistanut tulkintaansa. Kansallisen liikkumavaran käytöstä tehdään selkoa tarkemmin lakiehdotuksen säännöskohtaisissa perusteluissa.

Lakiehdotuksen 10 – 12 § koskevat erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien henkilötietojen sekä muutoin arkaluonteisiksi katsottavien henkilötietojen käsittelyä. Lisäksi mainittujen pykälien mukainen henkilötietojen käsittely tarkoittaisi laajoja tietokantoja, joihin voidaan myös arvioida liittyvän erityisiä riskejä rekisteröityjen henkilötietojen suojan kannalta. Lakiehdotuksen säännöskohtaisissa perusteluissa on selostettu näiden henkilötietojen käsittelyyn sovellettavia erityisiä suojatoimia rekisteröidyn oikeuksien turvaamiseksi. Näiden henkilötietojen käsittely rajattaisiin lisäksi siihen, mikä on välttämätöntä. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjojen 12 vuoden säilyttämisaika on arvioitu tarkoituksenmukaiseksi ajaksi ottaen huomioon mahdollisia kanteluja, rikosasioita tai vahingonkorvausasioita varten tarvittava käsittelyaika. Ehdotettujen säännösten arvioidaan yhdessä tietosuojalain suojatoimia koskevien säännösten kanssa täyttävän perustuslain 10 §:stä seuraavat vaatimukset.

Edellä olevaan viitaten hallitus katsoo, että lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisjärjestyksessä.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Lain tarkoitus ja soveltamisala

Tämän lain tarkoituksena on edistää potilaan sekä sosiaalihuollon ja varhaiskasvatuksen asiakkaan oikeuksien ja oikeusturvan toteutumista sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä varhaiskasvatuspalveluissa.

Tätä lakia sovelletaan hyvinvointialueesta annetussa laissa (611/2021) tarkoitetun hyvinvointialueen järjestämään potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaan, sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla annetussa laissa (615/2021) tarkoitetun HUS-yhtymän järjestämään potilasasiavastaavien toimintaan sekä valtion ja Työterveyslaitoksen järjestämään potilasasiavastaavien toimintaan.

Mitä tässä laissa säädetään hyvinvointialueesta, sovelletaan myös Helsingin kaupunkiin.

2 §

Hyvinvointialueen vastuu potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä

Hyvinvointialueen on järjestettävä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta alueellaan seuraavissa palveluissa ja toiminnoissa:

- 1) hyvinvointialueen järjestämä ja tuottama sosiaali- ja terveydenhuolto;
- 2) valtion ja itsenäisen julkisoikeudellisen yhteisön järjestämät ja tuottamat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut lukuun ottamatta 4 §:ssä tarkoitettuja palveluja;
- 3) kuntien järjestämät ja tuottamat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut;
- 4) kuntien ja yksityisten järjestämät ja tuottamat varhaiskasvatuspalvelut;
- 5) yksityisten järjestämät ja tuottamat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut;
- 6) työnantajan järjestämät ja tuottamat työterveyshuollon palvelut.

Hyvinvointialue vastaa aina potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä 1 momentin 1 ja 6 kohdassa tarkoitetun järjestämänsä sosiaali- ja terveydenhuollon osalta, paitsi milloin sen järjestämät palvelut tuottaa 4 §:ssä tarkoitettu taho. Hyvinvointialue vastaa potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tuottamansa sosiaali- ja terveydenhuollon sekä 3 kohdassa tarkoitettujen kuntien tuottamien ja 5 kohdassa tarkoitettujen yksityisten tuottamien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen osalta, paitsi milloin kyseiset palvelut järjestää toinen hyvinvointialue tai 3 tai 4 §:ssä tarkoitettu taho. Muilta osin 1 momentissa tarkoitetun potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä vastaava hyvinvointialue määräytyy sen mukaisesti, minkä hyvinvointialueen alueella 1 momentissa tarkoitettua palvelua annetaan.

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta on järjestettävä yhtenäisenä hallinnollisena kokonaisuutena erillään hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvistä tehtävistä.

Hyvinvointialueen on nimettävä potilasasiavastaavia ja sosiaaliasiavastaavia riittävästi suhteessa alueen asukaslukuun siten, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluja on saatavilla potilaiden ja asiakkaiden palvelutarpeen mukaisesti. Hyvinvointialueen on lisäksi nimettävä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilö. Hyvinvointialueen on tiedotettava potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnasta asukkailleen ja julkaistava potilasasiavastaavien, sosiaaliasiavastaavien ja vastuuhenkilön nimet ja yhteystiedot internetissä sekä muilla saavutettavilla tavoilla.

Palvelujen hankkimisesta yksityiseltä palveluntuottajalta potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämiseksi säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021), *jäljempänä järjestämislaki*, 12 §:ssä. Hyvinvointialue ei voi kuitenkaan hankkia potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilön tehtäviä yksityiseltä palveluntuottajalta.

Hyvinvointialueen potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan kehittämiseen ja täydennyskoulutukseen sovelletaan, mitä järjestämislain 32 ja 59 §:ssä säädetään.

3 §

HUS-yhtymän vastuu potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä

HUS-yhtymän on järjestettävä potilasasiavastaavien toiminta järjestämässään ja tuottamassaan terveydenhuollossa, paitsi milloin sen tuottamat palvelut järjestää 2 tai 4 §:ssä tarkoitettu taho. HUS-yhtymän järjestämään potilasasiavastaavien toimintaan sovelletaan, mitä 2 §:n 3 – 6 momentissa säädetään potilasasiavastaavien osalta.

4 §

Valtion ja Työterveyslaitoksen vastuu potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä

Valtion on järjestettävä potilasasiavastaavien toiminta seuraavissa järjestämässään ja tuottamassaan terveydenhuollon palveluissa:

1) valtion mielisairaaloista annetussa laissa (1292/1987) tarkoitetuissa valtion mielisairaaloissa annettava terveyden- ja sairaanhoito;

2) terveydenhuollon järjestämisestä puolustusvoimissa annetussa laissa (322/1987) tarkoitettujen terveydenhuollon järjestämisvastuussa olevan Puolustusvoimien yksikön järjestämät ja tuottamat terveyden- ja sairaanhoidon palvelut;

3) Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetussa laissa (1635/2015) tarkoitettujen Vankiterveydenhuollon yksikön järjestämät ja tuottamat terveyden- ja sairaanhoidon palvelut.

Työterveyslaitoksen on järjestettävä potilasasiavastaavien toiminta työterveyslaitoksen toiminnasta ja rahoituksesta annetussa laissa (159/1978) tarkoitetuissa tuottamissaan terveyden- ja sairaanhoidon palveluissa.

Potilasasiavastaavien toiminta on järjestettävä erillään valtion viranomaisen tai laitoksen ja Työterveyslaitoksen terveydenhuollon järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvistä tehtävistä.

Valtion viranomaisen tai laitoksen ja Työterveyslaitoksen on nimettävä potilasasiavastaavia riittävästi suhteessa terveydenhuollon palvelujensa potilasmäärään siten, että potilasasiavastaavien palveluja on saatavilla potilaiden palvelutarpeen mukaisesti. Jos potilasasiavastaavien tehtäviä hoitaa valtion viranomaisessa tai laitoksessa tai Työterveyslaitoksessa useampi potilasasiavastaava, toiminnasta järjestämisvastuussa olevan on nimettävä potilasasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilö. Jos potilasasiavastaavan tehtäviä hoitaa vain yksi potilasasiavastaava, on tämän huolehdittava 8 §:n 1 momentissa tarkoitettujen tehtäviensä lisäksi 8 §:n 5 momentissa

tarkoitetuista vastuuhenkilön tehtävistä. Valtion viranomaisen tai laitoksen ja Työterveyslaitoksen on tiedotettava potilasasiavastaavien toiminnasta potilailleen ja julkaistava potilasasiavastaavien ja vastuuhenkilön nimet ja yhteystiedot internetissä sekä muilla saavutettavilla tavoilla.

Valtion viranomainen tai laitos ja Työterveyslaitos voi sopia hyvinvointialueen kanssa siitä, että hyvinvointialue tuottaa potilasasiavastaavien toiminnan kyseisen valtion viranomaisen tai laitoksen tai Työterveyslaitoksen puolesta.

Potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä vastaava valtion viranomainen tai laitos ja Työterveyslaitos vastaa potilasasiavastaavien toiminnan kehittämisestä ja täydennyskoulutuksesta.

5 §

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuus ja puolueettomuus

Toiminnasta järjestämisvastuussa olevan on järjestettävä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta siten, että potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuus ja puolueettomuus turvataan heidän hoitaessaan tehtäviään. Potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan on toimittava tehtävässään riippumattomasti ja puolueettomasti.

6 §

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien kelpoisuus

Potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja toiminnan vastuuhenkilön tehtävään on kelpoinen henkilö, jolla on tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto ja tehtävän edellyttämä tehtäväalan tuntemus.

7 §

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palvelujen kieli

Henkilön kielellisistä oikeuksista potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluissa säädetään kielilaissa (423/2003) ja saamen kielilaissa (1086/2003). Edellä 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuja palveluja saavalla henkilöllä on potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluissa samat kielelliset oikeudet kuin 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuja palveluja saadessaan. Lisäksi 4 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuja palveluja saavalla henkilöllä on potilasasiavastaavien palveluissa samat kielelliset oikeudet kuin 4 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuja palveluja saadessaan.

Jos potilasasiavastaava tai sosiaaliasiavastaava ei hallitse henkilön käyttämää viittoma- tai muuta kieltä tai henkilö ei vammaisuuden tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on toiminnasta järjestämisvastuussa olevan sen lisäksi, mitä 1 momentissa säädetään, mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta ja tulkin hankkimisesta potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien palveluja annettaessa.

8 §

Potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja vastuuhenkilön tehtävät

Potilasasiavastaavan tehtävänä on:

1) neuvoa potilaita potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992), jäljempänä *potilaslaki*, soveltamiseen liittyvissä asioissa;

2) neuvoa ja tarvittaessa avustaa potilasta potilaslain 10 §:ssä tarkoitetun muistutuksen tekemisessä;

3) neuvoa, miten kantelu, oikaisuvaatimus, valitus, vahingonkorvausvaatimus, potilas- tai lääkevahinkoa koskeva korvausvaatimus tai muu potilaan terveydenhuollon oikeusturvaan liittyvä asia voidaan panna vireille toimivaltaisessa viranomaisessa;

4) tiedottaa potilaan oikeuksista;

5) koota tietoa potilaiden yhteydenotoista ja seurata potilaiden oikeuksien ja aseman kehitystä; sekä

6) toimia muutenkin potilaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi.

Sosiaaliasiavastaavan tehtävänä on:

1) neuvoa asiakkaita sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000), jäljempänä *sosiaalihuollon asiakaslaki*, ja varhaiskasvatustuksen lain (540/2018) soveltamiseen liittyvissä asioissa;

2) neuvoa ja tarvittaessa avustaa asiakasta sosiaalihuollon asiakaslain 23 §:ssä ja varhaiskasvatustuksen lain 54 §:ssä tarkoitetun muistutuksen tekemisessä;

3) neuvoa, miten kantelu, oikaisuvaatimus, valitus, vahingonkorvausvaatimus tai muu asiakkaan sosiaalihuollon tai varhaiskasvatuksen oikeusturvaan liittyvä asia voidaan panna vireille toimivaltaisessa viranomaisessa;

4) tiedottaa asiakkaan oikeuksista;

5) koota tietoa asiakkaiden yhteydenotoista ja seurata asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä; sekä

6) toimia muutenkin asiakkaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi.

Edellä 2 §:ssä tarkoitetun potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilön tehtävänä on:

1) ohjata ja koordinoita potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa;

2) kehittää osaltaan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien osaamista ja toimintaa;

3) seurata potilaiden ja asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä ja koota siitä yhdessä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien kanssa vuosittain selvitys aluehallitukselle; sekä

4) tehdä yhteistyötä eri sosiaali- ja terveydenhuollon ja varhaiskasvatuksen viranomaisten ja palveluntuottajien kanssa asiakkaan ja potilaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi.

Edellä 3 momentin 3 kohdassa tarkoitettu aluehallitukselle annettava selvitys on annettava lisäksi tiedoksi hyvinvointialueen alueen kuntien kunnanhallituksille. Hyvinvointialueen on julkaistava selvitys internetissä.

Edellä 3 ja 4 §:ssä tarkoitetun potilasasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilöön sovelletaan 3 momenttia siltä osin, kuin siinä säädetään potilasasiavastaavien toimintaan liittyvistä vastuuhenkilön tehtävistä. Edellä 3 momentin 3 kohdassa tarkoitettu selvitys annetaan 3 ja 4 §:ssä tarkoitetulle potilasasiavastaavien toiminnan järjestäjälle.

9 §

Rekisterinpitäjät

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä vastaava hyvinvointialueen toimivaltainen viranomainen on luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa (EU) 2016/679 (yleinen tietosuojasetus) tarkoitettu rekisterinpitäjä sen järjestämisvastuulle kuuluvan potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjoille sekä sille kuntien ja kuntayhtymien hallinnasta siirteille potilas- ja sosiaaliasiamestotoiminnan asiakirjoille.

Potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä vastaava HUS-yhtymän toimivaltainen viranomainen on 1 momentissa tarkoitettu rekisterinpitäjä sen järjestämisvastuulle kuuluvan potilasasiavastaavien toiminnan asiakirjoille sekä sille HUSin hallinnasta siirtyneille potilasasiavastaavien toiminnan asiakirjoille.

Potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä vastaava toimivaltainen valtion viranomainen tai laitos ja Työterveyslaitos on 1 momentissa tarkoitettu rekisterinpitäjä sen järjestämisvastuulle kuuluvan potilasasiavastaavien toiminnan asiakirjoille.

10 §

Henkilötietojen käsittely

Potilasasiavastaavalle ja sosiaaliasiavastaavalle saapuneet ja heidän laatimansa asiakirjat on pidettävä erillään rekisterinpitäjän muista asiakirjoista.

Potilasasiavastaavalla ja sosiaaliasiavastaavalla on oikeus käsitellä hallussaan oleviin asiakirjoihin sisältyviä tehtäviensä suorittamisen kannalta välttämättömiä henkilötietoja salassapitosääntösten estämättä. Käyttöoikeudet sähköisesti tallennettuihin henkilötietoihin on määriteltävä ottaen huomioon kunkin potilasasiavastaavan ja sosiaaliasiavastaavan tehtävät.

Alaikäisen oikeuteen kieltää itseään koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen sovelletaan, mitä potilaslain 9 §:n 2 momentissa ja sosiaalihuollon asiakaslain 11 §:n 3 momentissa säädetään.

11 §

Henkilötietojen kirjaaminen

Potilasasiavastaavalle ja sosiaaliasiavastaavalle saapuneiden ja heidän laatimiensa asiakirjojen rekisteröinnistä asiarekisteriin säädetään tiedonhallintalain 25 §:ssä.

Kun kyse on muusta kuin yleisestä neuvonnasta, potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava on antaessaan henkilölle 8 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettuja palveluja velvollinen kirjaamaan ja tallentamaan seuraavat tiedot:

- 1) asianosaisen henkilön nimi sekä henkilötunnus tai, jollei se ole tiedossa, hänet väliaikaisesti yksilöivä tunnus tai syntymäaika;
- 2) laillisen edustajan nimi ja toimivalta;
- 3) henkilön äidinkieli ja asiointikieli;
- 4) tieto 10 §:n 3 momentissa tarkoitettujen tietojen antamista koskevasta kiellosta;
- 5) asiakirjan laatijan tai kirjauksen tehneen henkilön nimi sekä tehtävä toimintayksikössä;
- 6) asiakirjan laatimisen tai kirjaamisen ajankohta.

Edellä 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava on lisäksi velvollinen kirjaamaan ja tallentamaan muut tehtäviensä suorittamisen kannalta välttämättömät henkilötiedot.

12 §

Asiakirjojen säilyttäminen

Rekisterinpitäjän on säilytettävä potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan asiakirjoja ja lokitietoja 12 vuotta asian käsittelyn päättymisestä. Kun asiakirjojen säilytysaika on päättynyt eikä asiakirjaa ole määrätty pysyvästi säilytettäväksi, on rekisterinpitäjän huolehdittava siitä, että asiakirjat tuhoetaan välittömästi.

13 §

Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan valvonta ja valtakunnallinen rekisteri

Hyvinvointialueen, HUS-yhtymän, valtion ja Työterveyslaitoksen omavalvontaan ja viranomaisvalvontaan niiden järjestäessä potilasasiavastaavien tai sosiaaliasiavastaavien toimintaa sovelletaan, mitä erikseen säädetään mainittujen tahojen järjestämän sosiaali- ja terveydenhuollon omavalvonnasta ja viranomaisvalvonnasta.

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston on pidettävä potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista valtakunnallista rekisteriä. Rekisteriin merkitään potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien nimi- ja yhteystiedot, koulutus sekä toiminnan järjestäjä. Potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestäjän on annettava mainitut tiedot sähköisesti Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolle.

14 §

Voimaantulo ja siirtymäsäännökset

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 . Tämän lain 11 §:n 2 ja 3 momenttia sovelletaan viimeistään 1 päivästä tammikuuta 2025 alkaen.

Tällä lailla kumotaan potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 11 § ja sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 24 ja 24 a §.

Henkilö, joka on toiminut tämän lain voimaantuloon saakka potilasasiamiehenä ennen tämän lain voimaantuloa syntyneessä virka- tai työsuhteessa tai ennen tämän lain voimaantuloa tehdyn muun sopimuksen perusteella, on kelpoinen toimimaan potilasasiavastaavana sen estämättä, mitä 6 §:ssä säädetään.

2.

Laki

varhaiskasvatulain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti muutetaan varhaiskasvatulain 53 §:n otsikko ja 2 momentti seuraavasti:

53 §

Ohjaus, neuvonta ja sosiaaliasiavastaava

Sosiaaliasiavastaavan toiminnan järjestämisestä varhaiskasvatuksen osalta säädetään laissa potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista (/).

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____ kuuta 20 _____.

Helsingissä x.x.2022

Pääministeri

Sanna Marin

Perhe- ja peruspalveluministeri Aki Lindén

2.

Laki

varhaiskasvatuslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti muutetaan varhaiskasvatuslain 53 §:n otsikko ja 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

53 §

53 §

Ohjaus, neuvonta ja sosiaaliasiamies

Ohjaus, neuvonta ja sosiaaliasiavastaava

Edellä 52 §:ssä tarkoitettujen valvontaviranomaisten on toteutettava valvontaa ensisijaisesti antamalla varhaiskasvatuksen järjestäjälle tarpeellista ohjausta ja neuvontaa sekä seuraamalla toiminnan kehitystä yhteistyössä toiminnan järjestäjän kanssa.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 24 §:ssä tarkoitetun kunnan sosiaaliasiamiehen tehtävänä on myös varhaiskasvatuksen osalta neuvoa asiakkaita tämän lain soveltamiseen liittyvissä asioissa, avustaa asiakasta muistutuksen tekemisessä, tiedottaa asiakkaan oikeuksista, toimia muutenkin asiakkaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi sekä seurata asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä kunnassa ja antaa siitä selvitys vuosittain kunnanhallitukselle.

—————
Sosiaaliasiavastaavan toiminnan järjestämisestä varhaiskasvatuksen osalta säädetään laissa potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista (/).

—————
*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta
20 .*
—————